

JAKIN

JAKIN
EHUNGARRENEAN

JAKIN
EUSKAL UNIBERTSITATEA EGINKIZUN

PAULO IZTUETA
UPV/EHU-REN HEZKUNTZA ELEBIDUNA

PRUDEN GARZIA
ELEBITASUNA ETA UNIBERTSITATEA

ANDRES URRUTIA
EUSKARA DEUSTUKO UNIBERTSITATEAN

ROLDAN JIMENO
EUSKARA ETA EUSKAL KULTURA
NAFARROAKO UNIBERTSITATEAN

XARLES VIDEGAIN
EUSKARA BAIONA-ANGELU-MIARRITZEKO
FAKULTATEAN

GREGORIO MONREAL
EUSKARA NUP-EN

JESUS GARMENDIA
MONDRAGON UNIBERTSITATEA ETA EUSKARA

IMANOL MURUA URIA
EHUN JAKIN HOGEI URTEREN GURPILEAN

ASKOREN ARTEAN
EGUNEN GURPILEAN

100

MAIATZA-EKAINA 1997

JAKIN

100

MAIATZA-EKAINA 1997

Aldizkari hau ARCEko kidea da
(ARCE: Asociación de Revistas Culturales de España)

Gipuzkoako Foru Aldundia
Kultura eta Euskara Departamentua

Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailak diruz lagundutako aldizkaria

AURKIBIDEA

Z	ENBAKI HONETAN	7
---	----------------	---

G	URE IRITZIZ	9
	JAKIN	
	EHUNGARRENEAN	
		13
	JAKIN	
	EUSKAL UNIBERTSITATEA EGINKIZUN	

G	AI NAGUSIA	19
---	------------	----

PAULO IZTUETA
UPV/EHU-REN HEZKUNTZA ELEBIDUNA

33
PRUDEN GARZIA
ELEBITASUNA ETA UNIBERTSITATEA

47
ANDRES URRUTIA
EUSKARA DEUSTUKO UNIBERTSITATEAN

55
ROLDAN JIMENO
EUSKARA ETA EUSKAL KULTURA NAFARROAKO UNIBERTSITATEAN

63
XARLES VIDEGAIN
EUSKARA BAIONA-ANGELU-MIARRITZOKO FAKULTATEAN

73
GREGORIO MONREAL
EUSKARA NAFARROAKO UNIBERTSITATE PUBLIKOAN

81
JESUS GARMENDIA
MONDRAGON UNIBERTSITATEA ETA EUSKARA

G	AI AK	89
---	-------	----

IMANOL MURUA URIA
EHUN JAKIN HOGEI URTEREN GURPILEAN

E	GUNEN GURPILEAN	131
---	-----------------	-----

ALBERTO BARANDIARAN
HARKAITZ CANO
IMANOL AGIRRE
KIKE AMONARRIZ

© JAKIN

JAKINEKO IDAZLANEZ INON
BALIATZERAKOAN AIPA BEDI,
MESEDEZ, ITURRIA

JAKIN

ALDIZKARI IREKIA DA ETA EZ
DATOR NAHITAEZ IDAZLEEN
IRITZIEKIN BAT

ZUZENDARIA

JOAN MARI TORREALDAI

ERREDAKZIO-BATZORDEA

PAULO AGIRREBALTZATEGI - JOXE AZURMENDI - JOSEBA INTXAUSTI

IDAZKARITZA ETA ADMINISTRAZIOA

Tolosa Hiribidea, 103-1. C - 20009 Donostia - Tel. (943) 21 80 92 - Fax 21 82 07

1997ko PREZIOAK

BARRUAN	HARPIDEDUNA	EZ HARPIDEDUNA
Harpidetza	5.500 pzta.	—
Ale arrunta	925 pzta.	1.350 pzta.
KANPOAN		
Harpidetza	6.000 pzta. (246 FF)	—
Ale arrunta	1.000 pzta. (41 FF)	1.550 pzta. (64 FF)

Jabegoa: Jakinkizunak, S.L. Donostia. Lege-gordailua: S.S. 25/1977. ISSN: 0211-495X
Inprimaketa: Lizarra, S.L. Lizarra (Nafarroa)

SUMMARY

NUMBER 100

JAKIN

Jakin recalls the social and cultural context within which the magazine was reborn with the first issue in 1977. *Jakin* itself was not born at the time—since its birth in 1956 it had by then published 35 issues—. However, following seven years of Government-imposed silence, this magazine of culture and thought began a new era. Today, now that issue one hundred of the new era has been reached, *Jakin* renews its commitment to Basque culture and society.

A BASQUE UNIVERSITY YET TO BE CREATED

JAKIN

Twenty years following the publications of its first leading article on the Basque University, *Jakin* picks up the same subject in a new leading article in order to reflect on progress made in attaining the Basque University. Achievements have been important ones and progress continues to be made, although this remains insufficient. In university and Basque cultural environments, the opinion is forming that this university model is an outmoded one and that it is now time to think of a new Basque University model.

BILINGUAL EDUCATION IN THE UPV/EHU

PAULO IZTUETA

After emphasizing the progress in education and research which has taken place regarding the (UPV/EHU) University of the Basque Country, the university professor Paulo Iztueta argues that nonetheless it is still far from being truly bilingual and from satisfying the demands of the growing number of Basque speaking students. The author believes that it is now a good moment to develop a project for a new university based on territoriality and language.

BILINGUALISM AND THE UNIVERSITY

PRUDEN GARZIA

Pruden Garzia, an active collaborator at the UEU (The Basque Summer University) over more than ten years, reflects on the Basque University from a historical perspective and by way of conclusion suggests the creation of a Basque speaking university, independent

of the bilingual universities currently existing in the Basque Country. The author argues that teaching in the Basque language cannot fully develop in the context of the diglotic situation currently suffered by bilingual universities.

THE BASQUE LANGUAGE AND THE BASQUE UNIVERSITIES

VARIOUS AUTHORS

Five articles explain the situation as regards teaching in the Basque language in other universities in the Basque Country. Roldan Jimeno stresses the modest progress made in the University of Navarra (the private Opus Dei one); Gregorio Monreal sets out the plans for linguistic normalization of the young Public University of Navarra; Xarles Vi-

degain refers to the reality of the Faculty of the district of BAB (Baiona-Anglet-Biarritz); Jesus Garmendia speaks of the prospects brought about by the University of Mondragón (recently created by the cooperative moment) and, lastly, Andres Urrutia details the steps taken recently by the University of Deusto (private, belonging to the Jesuits).

CHRONICLE OF TWENTY YEARS IN ONE HUNDRED ISSUES

IMANOL MURUA URIA

Imanol Murua Uria writes the chronicle of the last 20 years, basing this on the published output of the 100 issues of the magazine *Jakin* over this period. The chronicle begins with the rehabili-

tation of the university, as echoed in issue 1 of *Jakin* published at the beginning of 1977. It then proceeds to review the subjects, controversies and anecdotes gathered together in these issues.

NEWS TODAY

VARIOUS AUTHORS

This gathers together cultural information focusing on the present from various areas and perspectives. This year we are closely following culture, entertainments, sociolinguistic and literary-re-

lated matters. This section draws on various specialists: Alberto Barandiaran, Imanol Agirre, Kike Amonarriz and Harkaitz Cano.

ZENBAKI HONETAN

Eskuetan duzun hau bigarren aldiko 101. zenbakia da eta 1997ko laugarrena.

Unibertsitateko bi irakasleren artikulua bana aurkituko dituzu zenbakia zabaltzen duen Gaiak atalean: Informazio Zientzien Fakultateko Edorta Aranarena da bata eta Soziologia Fakultateko Cesar Martinezena bestea. Gazteleraz jasotzen ditugun telebista albistegietan Euskal Herriari zer tratamendu ematen dioten aztertu du Aranak. Ondorioetan dioenez, politika instituzionalizatua π logika nagusitzen da albistegiotan eta, ondorioz, «Euskal Herriak ez du existentzia propioirik, ezta lurralderirik eta are eta gutxiago izaera komun eta bateratzailerik».

Cesar Martinezek Euskal Herriko mobilizaziorako gaitasuna hartu du gaitzat.

GURE IRITZIZ

EHUNGARRENEAN

«1977, urtarrila, *Jakin* aldizkaria berriro kaleratu da, Administrazioak beharturiko zazpi urteko isilunearen ondoren», dio euskal kulturaren azken 20 urteotako kronikak (J. M. Torrealdai, *Euskal Kultura Gaur. Liburuaren mundua*, 672. or.).

Urte bizia 1977 hura. Urte hartako urtarrilean legeztatu zuten ikurrina eta ekainean izan ziren lehen hauteskundeak Madrilgo parlamenturako, eta Askatasunaren Ibilaldia egin zen ospetsuki uda hartan. Hainbat ekimen berri gertatu zen euskal gizartean, orain dela hogeitaz urte: *Deia* eta *Egin* egunkariak sortu ziren; orduan egin zen aurrenekoz Kilometroak, UEU Iparraldetik Iruñera aldatu zen. 1977ko urtarrilarekin batera kaleratu zen gure aldizkaria, *Zabal* eta *Hitz* euskarazko aldizkariak hil berriak zirelarik, eta *Zehatz* agertu baino lehenxeago. Urte horretanxe argitaratu zuen *Natur Zientziak Hiztegia* eta udazken horretan abiatu zen UZEI, euskarazko hiztegi tekniko-berezituak lantzeko programarekin.

Jakin, ordea, ez da orduan jaioa... Hogei urte beteak zituen orduko (1956an jaioa), eta 35 zenbaki zituen kaleratuak debeku politiko-administratiboen artean (azkena 1969koa). Igartako urte zailak gogoratuz eta gogoraraziz berrabiatu zen *Jakin*: «Hogei urte geroago», lehen zenbakiko editorialaren titulua. Itxaropenez beterik ekin zion, ekin ere. Lehen aldiko hogeiak eta bigarreneko beste hogeioak gogoratuz, baina aurrera begira ekiten diogu etorkizunari. «Berrogei urte geroago».

Aldizkariaren bigarren hogeiko urtealdia lasaiagoa izan da Administrazioaren aldetik; eta garaiz heldu ahal izan da harpidedunaren eta irakurlearen eskuetara. 100. zenbakia ospatzeko moduan gaude, beraz. Baina lehenengo bizialdia eta hura ahalbideratu zuten sortzaile, zuzendari eta harpidedunak ezin aherentzi orain. Haiekin guztiakin nahi ditugu ospatu lehen aldiko 35 zenbaki haiek ere, bigarren aldiko 100 zenbakiekin batera.

Baina ezin daiteke esan, urte errazak izan direnik azken 20 hauek ere. Hiru puntu adieraziko ditugu:

- Bizi izan dugun ingurune politiko katramilatuan zer politikoa gailendu da Euskal Herriko dinamika sozialean, kultur ekintza, eta bereziki euskal kulturgintza indarrez baldintzatuz.

- Hego Euskal Herriaren erakundetze berriaren garaia izan dugu, eta euskalgintzak eta euskal kulturgintzak bultzada nabariak izan dituzte horietako batzuren aldetik; baina —aukera galduez beterik dago euskalgintzaren bidea— erakunde berrietan ipinitako esperantza moztuta ere geratu da. Esana dugu horretaz zerbait.

- Euskarazko komunikabideetan eta bereziki aldizkarigintzaren eremuan aldaketa handiak gertatu dira azken hogeiturotan. Aipatuak ditugu 1977an abiatutako batzuk. Gerora EITB, *Euskaldunon Egunkaria* eta dozenaka herri-aldizkari sortu eta indartu dira. Gainera hainbat alorretako aldizkari berezitu kaleratu dira urte hauetan, euskara hutsezkoak: *Isilik* (1982), *Zutabe* (1983), *Unesco-ren Albistaria* (1984), *Larrun* (1985), *Senex* (1986), *Ele* (1986), *Enseiucarrean* (1986), *Tantak* (1989),

Ekaia (1989), *Bat. Soziolingustikako aldizkaria* (1990), *Uztaro* (1990), *HikHasi* (1995), *Eleria* (1996), etab.; ahantzi gabe, haurrentzako eta irakaskuntzako aldizkariak eta erakundeetako bestelako hainbat aldizkari eta buletin, eta sortu eta hil diren edo biziberritu eta aurrera dirauten literatur aldizkariak. Horietako bakoitzak bere lekua bilatu du euskal gizartean: erosleen eta irakurleen artean. Eta *Jakin*-ek ere bere kokapen berria eratu behar izan du ingurune berri horretan.

Berrogei urte beteak ditu *Jakin*-ek, eta aurrera goaz, 50.enera heltzeko ilusioarekin. Horixe izan daiteke markatu genezakeen hurbileko epea. Aurrera bagoaz, eta ez inertziaz edota bizibehar soilez. *Jakin*-ek euskal gizartean eta kultur gintzan duen eginbeharrean sinesten dugulako goaz aurrera, zailtasun eta guzti, aurrerantzean ere izango ditugun zailtasunak ere gaitzeko asmoz.

Uste baitugu gure aldizkariak baduela betebeharrak sozio-kultural garrantzizkorik gaurko munduan, bereziki gure Herrian eta kultur gintzan, mass-mediaren eta komunikazio sozialaren mundua iraultzen ari den garai honetan, hain zuzen ere.

Hasieratik ipinitako helburuei eutsiz, *Jakin* kultur aldizkari honek pentsamendu- eta saio-aldizkari kritikoa izan nahi du (1. zenb., 1977, 7. or.); eguneroko gertakari sozial, politiko eta kulturalen etengabeko zurrumbiloaren barruan, gogoeta pausatua izan lekua. Mass-media uniformizatzaileen plazan, pentsamendu anitzaren eta kritikoren eztabaidagunea izan nahi du *Jakin*-ek, euskaldunaren ikuspuntutik. Pentsamendua ren krisiak geure horizonteak galtzeko arriskutan ipini gaituen honetan, helburuak eta bideak iradoki nahi ditu Herri eta Gizarte honi begira.

Hori dena, berriz, zuekin, idazle, irakurle eta harpidedunok, egin ahal izan dugu; eta orain arte bezala, hala izango dela uste dugu aurrerantzean ere. Zuek zarete aldizkari honen oinarri eta euskarri nagusiak.

Zuek zarete *Jakin*-en benetako egileak eta eragileak.

EUSKAL UNIBERTSITATEA EGINKIZUN

Duela 20 urte, 1977ko aldizkari honen 1. zenbakiak Euskal Unibertsitatearen inguruan zeuden iritziak bildu zituen eta, orduko kultur giro nagusia berea eginez, proiektu horren aldeko apustu esperantzakorra agertzen zuen editorialak. Hazia gerrate aurreko eta ondoko bi belaunaldiak elkartzen zituen lur umelean ereina baitzen, asmo hura ezin zitekeen utopia hutsean erne. Batetik, Eusko Ikaskuntza, Gipuzkoako Unibertsitatea Sortzeko Batzordea eta hainbat erakundetako edo inguruko kide ahalegintzen zen, ahalegindu, Unibertsitatearen alde; bestetik, UEU, frankismo-bukaerari aurrea hartuz, 1973. urteaz geroztik bere bide emankorra eginez zetorren (gero berehala UZEIk, etab., aberastuko zutena), balizko Unibertsitatea zinez Euskal Unibertsitate bezala diseinatzea eta bideratzea posible bihurtzeko asmotan.

Ondoko urteek zer ekarri duten? Epe laburrera beharrezkoena zirudiena ekarri dute: Euskal Herriak bere Unibertsitate

ofiziala izatea, alegia. Euskal Herriak badu orain bere unibertsitate-barrutia. Baten ordeztu, bi gainera: EHU (1980) eta NUP (1987), Iparraldean beti ere aparte dagoela noski prozesu guzti honetatik. Dena den, esan dezakegu lorpen honekin urrats garrantzitsua eman dela, historikoa ere bai, aspaldi-aspaldi —Bergarako Real Seminariok 1866an Universidad Vasco-Navarra izeneko proiektua aurkeztu zuenetik behintzat— amestu izandakoa 1980ko hamarkada autonomikoan gauzatua ikusi ahal izan baita azkenik.

Horixe zen batzuentzat berehala, gerora gabe, lortu behar rekoa eta hori badugu orain. Etxera ekarri dugu Unibertsitatea Valladolid eta Zaragozatik (ez, haatik, Bordele eta Tolosa edo Parisetik) eta behingoz bukatu da, Hegoaldean bederen, euskaldunen nahitaezko emigrazio intelektuala.

Baina ezin esan dezakegu, inolaz ere, etxeratze hori egoki eta aski eroso gertatzen ari denik. Euskal Herriko Unibertsitate honi, dagoen bezala egonda hiru Administrazio-esparrutan zatituta eta orekagabeko eredu elebidun nekagarrian oinarrituta, oinarritzkoen artean oinarritzkoena falta zaio oraindik: benetan nazionala eta euskalduna izatea. Egiatzko Euskal Unibertsitateak, lurralde nazional osoan hedatua (era batera edo bestera: derrigor Unibertsitate bakarria izan gabe agian), euskal kulturaren murgildua eta hizkuntzaz ere benetan euskalduna izatea inplikatzeko du.

Ez dago ukatzerik urteotan, eta batez ere azken urteetan, euskararen presentziak aurrerapauso handiak egin dituela Unibertsitatean, EHUan batez ere, baina Euskal Herriko eremuan kokaturiko beste Unibertsitateetan ere bai, zertxobait apalago. Pozgarria da eta lan hori, gogorki bezain zuhurki jokatu behar izanez askotan, aurrera eramanez/eramaten dutenei, ezin diegu ukatu gure txaloea.

Herri baten kultur bizitzan Unibertsitateak duen garrantzi paregabeaz oharturik gaudelakoxe, ordea, ezin gara horrekin konformatu —asko baita, baina ez aski. Azken urte hauek bere urritasunean nahikoa izan dira EHU nahiz NUParen egiturazko hutsuneak agerian jartzeko, hala nola, funtsezko

batzuk bakarrik aipatzearren, Estatu-menpekotasun organikoa, egungo egiturak berak dakarren erakundearen nahiz irakaslegoaren immobilismo funtzionariala, irakasleria propioaren arazoa, eta euskarazko irakaskuntza eta ikerkuntzaren defizit kronikoa. Ez da batere garbi ikusten nola gainditu ahal izango diren muga horiek gaurko egiturekin. Beraz, batzuk horiek gainditu nahian ahalegintzen diharduten artean, zenbait unibertsitarimartean, eta halako euskaldunen artean batik bat, o rokortuz doan iritzia da, egun indarrean dagoen Unibertsitate-eredu honek eman dituela emateko gehienak, eta badela etorkizun alternatiboetan pentsatzen hasteko garaia. Eta hau horrela esatean, Unibertsitatearen barruan nahiz kanpoan, euskal kulturaren baranoan usu aditzen dena eta, areago oraindik, gordinki formulatzen dena, hemen transkribatu besterik ez dugu egiten.

Kontua da, Unibertsitate-proiektu berriaren beharra sentitzen den arren, oraingoz lorkizun hutsa dela. Nahiko litzatekeen «bestelako» Unibertsitate horren/horien proiektua(k) mami-tzea falta baita. Bitartean, interes handiz ikusten dugu Iparraldean indartuz doan mugimendua Unibertsitate propioaren alde; esperantzaz agurtzen dugu Arrasate aldean Unibertsitate Kooperatibo berriaren asmoa; eskerronez eskertzen ditugu euskararen alde Unibertsitatean egungo egituretan saiatzen ari direnak: baina lan prospektiboen beharra aldarrikatuz jarraitu beharra daukagu «Euskal Unibertsitate» benetako bat, haren izaera, xedeak eta bitartekoak, zehaztuko dituen alderdiak aztertzeko eta urratsak markatzeko. Asko dago zehazteke, ia dena: nolakoa nahi den eta nola bideratu behar den, zein izaera izango duen eta zein helburu doi-doi bete behar dituen, egungo erakundeekin zein zerikusi edo nolako harremanekin pentsatu behar den hura, etab.

Noski, ez gaude orain 1977. urtean bezala, ia esku-hutsik. Badugu NUPen eta EHUan bertan hartutako esperientzia, UEUn metaturiko ondarea; eta egun daukagun giza kapitalarekin, uste izatekoa da Euskal Unibertsitatearen bideak urratzen edo, nahiago bada, oinarriak ezartzen, has litekeela. Ikastolarekin egun zena entseiatu beharko ote da Euskal Uniber-

tsitatearkin? Beste formula batzuk entseiatu? Kezka gizar-
teratua dago, asmoak plazaratuak daude. Agian zailena falta
da oraindik: hots, gizarte adostasuna lortzea Euskal Uniber-
tsitatearen kontzeptuaren beraren eta proiektuaren inguruan.
Gero, gizarte-onarpen sendoa izanez gero, borondate politiko
apur batekin egingarri izan beharko luke.

G AI NAGUSIA

PAULO IZTUETA
UPV/EHU-REN HEZKUNTZA ELEBIDUNA

PRUDEN GARZIA
ELEBITASUNA ETA UNIBERTSITATEA

ANDRES URRUTIA
EUSKARA DEUSTUKO UNIBERTSITATEAN

ROLDAN JIMENO
EUSKARA ETA EUSKAL KULTURA
NAFARROAKO UNIBERTSITATEAN

XARLES VIDEGAIN
EUSKARA BAIONA-ANGELU-MIARRITZEKO FAKULTATEAN

GREGORIO MONREAL
EUSKARA NAFARROAKO UNIBERTSITATE PUBLIKOAN

JESUS GARMENDIA
MONDRAGON UNIBERTSITATEA ETA EUSKARA

UPV/EHU-REN HEZKUNTZA ELEBIDUNA

PAULO IZTUETA

Jakina den bezala, 1979ko Euskal Autonomi Estatutuetan, euskararen ofizialtasuna 6. artikuluan eta hezkuntza arloko kompetentziak 16. artikuluan arautzen dira; irakaskuntza ez-unibertsitarioko transferentziak, berriz, 1980ko irailean gauzatuko dira. EHUren sorrera, ordea, lehenagokoa da, 1977-09-23ko aginduaren ondorioz eratzen baita Bizkaiak, Gipuzkoak eta Arabak osatzen duten barrutia. Euskal distriktu honen erakuntza gertakari historikotzat har badaiteke ere, egiturazko akatsa dakar hasieratik bertatik, hezkuntzaren esparruan ere zatiketa politikoa ezartzen baita, Nafarroa barruti horretatik at utziz. Hemengoak, Nafarroako Unibertsitate Publikoa (NUP) alegia, handik hamar urtera, 1987an, sortuko

da. Orain, baten faltaz bi unibertsitate-distrito dauzkagu. Inola-ko ondorioz izan ez badu ere, lekuko historikotzat geratzen da UNEDen bildutako unibertsitateko irakasle-talde batek, 1977ko azaroan, EHU eratu orduko, Bilboko Unibertsitatearen Gobernu-Batzordeari zuzendu zion zatiketa haren salakuntza.

Harrezkero 20 urte pasa dira, ibilbidearen nondik norakoa ikusteko nahikoa, eta bada zer egin den aztertzeko eta, bidenabar, gerora begira zer egin daitekeen pentsatzen hasteko garaia. Izan ere, euskal lurraldeko Unibertsitate publiko zein pribatu guztien artean berak biltzen du askogatik ikasle-kopururik handiena¹: 1995-96 ikasturtean 102.221 ikasle (% 57,80) eta 3.372 irakasle (% 50,53). Erdiak pasatuxe kasu bietan.

Badu, beraz, garrantzirik bertan zer-nolako hizkuntz politika markatu den eta nolako emaitzak eman dituen jakiteak. Hemen, soilki, euskarazko irakaskuntzaren esparrura mugatuko gaituzu.

EUSKARAREN SUSTAPENERAKO ORGANOK

EHUren Estatutuak 1985eko martxoan onartu ziren eta horietan arautzen dira euskarari buruzkoak². Arautegi hau, funtsean, bat dator 1982ko Euskararen Erabilpena Arauzkertzeko Oinarrizko Legearekin, zeina, aldi berean, aipaturiko Autonomi Estatutuko 6. artikulua garapena besterik ez baita. Estatutu hauetan, 241. artikuluan, EHUren «hizkuntza ofizialak euskara eta gaztelania» direla eta «hizkuntzagatik inork ez duela bereizkeriarik pairatuko» esaten da; 243. artikuluan, berriz, orokorrean unibertsitate-eremu gehienak hartuz, unibertsitario guztiei ezagutzen zaizkien eskubideak zehazten dira:

- a) edozein hizkuntza ofizialez irakaskuntza jaso eta eskaintzea,
- b) Unibertsitatearen organo guztietan edozein hizkuntza ofizialez harremanak izatea, c) bilera guztietan edozein hizkuntza ofizialez mintzatu ahal izatea, d) lanak, probak edo examinak edozein hizkuntza ofizialez egitea, eta e) ikerlanak edozein hizkuntza ofizialez burutu eta argitaratzea.

Xede horiek aurrera eraman ahal izateko, organo berezi bartzuk sortzea ere arautzen da, hala nola: Euskararako Batzordea (251. art.), 1987an gorpuzten dena³, Euskararako Kabinete Teknikoa (255. art.), 1981-82 ikasturtetik aurrera lanean ari dena⁴, eta Fakultatearteko Unibertsitate-Institutua (257 art.); azken hau, 1996ko uztailan onartua izan ondoren, 1997an hasten da lanean Euskararako Institutu gisa⁵. Institutu honi ematen zaizkion betebeharren artean, hauek daude: terminologiari buruzko ikerketak bai hezkuntzan eta bai administrazioan egitea; hizkuntzalaritza aplikatua sakontzea; testuliburuak presatu eta zuzentzea; aztergai diren zenbait gairen inguruko aholkularitza ematea, adar elebidunetan ariko diren irakasleak presatzea eta administrazio-agiriak normaltzea⁶. Zentzu zabalagoan hartuta, maila administratiboan, organo hau izango da EHUren hizkuntz politika elebidunaren norabideak markatuko dituen eta administrazioarekiko harremanez arduratuko dena.

Euskal kulturaren historian ez baita ohikoa izan, balorazioak aparte, aipatzekoa iruditzen zait, Pello Salaburu EHuko errektore izendatzean 1995eko abenduan eta Miren Azkaratek hare n lekua hartzean Euskararako Errektoreordetzan⁷, bi unibertsitari euskaltzain horien esku dagoela une honetan EHUren eta hemengo euskarazko irakaskuntzaren zortea. Zuzendaritzaren erronka da, derrigorrezko irakasgai guztiak, ez hautazkoak, 2008. urterako euskaraz eskaini ahal izatea⁸. Aurrikuspen hauek alde batera utzita, muga gaitezen orain arteko emaitzak aztertzea, beti ere euskararen inguruan. Aztertu behar duguna da EHUK euskararen erabilerari aitortzen dizkion eskubideak betetzen direnentz edota, sakonagora joz, zein neurritan bete ditzakeen.

ESKUBIDE AITORTUAK ETA ERABILERA UKATUA

EHUko hezkuntza elebidunean, euskarak ez dauka arazorik, legeriaren aldetik nahikoa babesa badu eta; baina eguneroko praktikan, bai, badu, gaztelaniaren menpekotasuna gainetik ezin kendurik dabil eta. Hau zertan eta nola gertatzen den ikusten saiatuko gara segidan.

Euskarazko irakaskuntzaz ari garenez, ezer kuantifikatzen hasi aurretik, ikasle «euskaldunaren» kontzeptua mugatu beharra dago. Izan ere, hizkuntzen arteko ukipen nahasia ematen den unibertsitate-errealitate honetan euskararen egoera zein den zehaztasunez jakin ahal izateko, hizkuntz izaera definitu eta estatistikoki neurtzeko orduan hiru aldaki bederen hartu behar dira kontuan: a) euskaraz dakiena; b) ikasketak euskaraz egitea eskatzen duena, eta c) ikasketak euskaraz egiteko era daukana eta egiten dituenena. Eta azken kasu honetan ere, aldi berean, zehaztu behar da zer ulertzen den euskal lerroaz, zeren gertatzen baita, eskaintzen arabera edota ikasleak halaxe hautatzen duelako, irakasgai batzuk euskaraz eta beste batzuk gaztelaniaz egitea. Hemen, ikasmaita jakin batean, ikasgai erdiak edo gehiago euskaraz egiten dituen ikasle-multzoari deitzen zaio euskal lerroa⁹.

Beraz, hizkuntz bereizkeria zein zentzutan ematen den zehazteko orduan, euskarazko irakaskuntzaren baitan eragin zuzena duten bi aldaki bereizi behar dira: batetik, euskal lerroan matrikulatutakoen eta matrikulatzeko eskea egindakoen eboluzioa eta, bestetik, administrazioak eskaintzen dituen euskarazko irakasgaien eboluzioa. Lehen datuak 1992-93 ikasturteaz geroztikoak direnez, azken ikasturte hauetakoak bakarrik aipatzen ditugu¹⁰.

Arestian aipaturiko maila bietan zera konstatatzen da: legeriak agintzen duena praktikan ez dela betetzen eta, zentzu honetan, euskal ikasleak diskriminazio bikoitza pairatzen duela. Hau da ateratzen den ondorio nagusia, datuen bidez frogatzen ahaleginduko garena.

Euskarazko irakaskuntzaren eboluzioa (1992-1995)

	1992-93	1995-96
Euskaraz matrikulatuak	5.296 (% 10,2)	8.771 (% 14,95)
Matrikulatzeko eskea	7.114 (% 13,7)	12.909 (% 22)
EHU	51.927 (% 100)	58.676 (% 100)

Euskal lerroan matrikulatutakoen eboluzioari dagokionez, aurreroko taulak erakusten du belaunaldi gero eta euskalduna-

goa datorrela Unibertsitatera eta euskal ikasleen hazkundeak, EHU barruan gutxiengoa izaten jarraituko duten arren, aurre-ra daiteke epe ez oso luzera asko baldintzatuko duela irakasle elebidunen etorkizuna.

O ro har, ikasleriaren kopuru absolutua handituz doa urtez urte, 1992-93 ikasturtean 51.927 ikasle izatetik 1995-96an 58.676 izatera pasatuz; beraz, lau ikasturteren buruan, 6.749ko hazkundea eman da. Kopuru absolutuetan, Bizkaia da ikasle euskaldun gehien dauzkan campusa 4.243 ikaslerekin; baina oinarritzat portzentaiak hartzen badira, nahiz eta campus guztietan euskal lerroen hazkundea erabatekoa izan, Araba eta Gipuzkoa nabarmentzen dira, hurrenez hurren, % 20,07 eta % 20,06ko indizeekin. Bestalde, zentzurik euskaldunena Gipuzkoako OHoko Irakasle-Eskola zen 1994-95 ikasturtean, bertan ikasle euskaldunak, % 57ko portzentaiarekin, gehiago baitziren erdaldunak baino. Kasu bakarra da EHU guztian¹¹.

Baina guri hemen euskal lerroen eboluzioa interesatzen zaigu, batik bat, eta esan behar dugu aldekoa izan dela: 1992-93 ikasturtean % 10,2 izan baziren euskal lerroan matrikulatutakoak, 1995-96an % 14,95 genituen. Gorakada hau aintzatzat hartzekoa bada ere, esan beharrean gaude, gizarteko harremanetan, Euskal Herri osoan, euskara erabiltzen duten % 22 elebidunekin konparatuz gero¹², oraindik ere indize hori egiazki apala dela eta, beraz, badagoela oraindik zer hobeturik asko.

Eta hori diogu, euskal lerroan matrikulatzeko ikasleen eskea, beti ere epealdi berean (1992-95), unibertsitate-administrazioak eskaintzen duenaren aldean dezentte handiagoa delako: hots, % 13,7koa 1992-93 ikasturtean eta % 22koa 1995-96an. Honek esan nahi du azken ikasturte horretan ikasketak euskaraz egitea hautatu zuten % 7,05 ikasle matrikulatu ezinda geratu zirela.

Legeriaren aurrean bereizkeria markatzen duen lehen datua hori da: eskaintzak eskeari ez diola erantzuten, alegia. Badirudi, gainera, alde hori handituz joango dela. IKEIren txostenak aurrikusten duenez, ondoko urteetan eskearen kurbak asko egingo du gora; 2000. urtean % 27ra eta 2005. urtean, berriz,

% 35era iritsiko omen da¹³. Itxura guztiak ditu euskaraz ikas- teko eskeak gora egitea, UBI euskaraz burutzen zuten ikasleak, 1994-95 ikasturteko datuen arabera —B eta D ereduak bate- ra hartuta—, % 25era iristen baitziren¹⁴. Hau guztia poztekoa eta kezkatzekoa da, aldi berean; poztekoa, euskal ikasleen eskeak gora egiteak euskarazko irakaskuntzaren sendotzea dakarke- lako; baina kezkatzekoa, unibertsitate-administrazioak, orain- goz bederen, erantzuteko gaitasunik agertzen ez duelako.

Alabaina, derrigorrezko irakasgaietan unibertsitate-adminis- trazioak egiten duen eskaintzara etorrita¹⁵, konstatatzen da gero eta irakasgai gehiago eskaintzen direla euskaraz. Lau ikasturteren buruan (1990-94), 17 puntuko hazkundera eman da euskarazko irakaskuntzan, 1994-95 ikasturtean EHU osoan emandako 3.540 irakasgaitatik % 49 eman baitziren euskaraz, 1.743 alegia. Hazkunde hau euskalduntzearen hedapenak eta irakasgai-kopuruaren handitzeak ekarri bide dute. Irakasgaien esparruan, eskaintzarik handiena Gipuzkoak du, % 61ekin, eta segidan datoz Bizkaia eta Araba, hurrenez hurren, % 58 eta % 43ko portzentaiekin. Honek suposatzen du, Gipuzkoan hi- ru irakasgaitatik bi euskaraz egin daitezkeela eta beste bi cam- pusetan, berriz, bitik bat.

Hala ere, 1995-96 ikasturtean badira oraindik hiru fakulta- te euskaraz ezer eskaintzen ez dutenak: Araban Gizarte-Lane- rako Unibertsitate-Eskola, Gipuzkoan Eibarko Industri Injine- rutza, eta Bizkaian Hiritar Itsasketa. Badira beste fakultate batzuk % 10era ere iristen ez direnak: bi Araban, Farmazia eta Topografia; zazpi Bizkaian (Medikuntza, Telekomunika- zioak, Enpresa, Erizaintza, Lan-Harremanak, Injinerutza Tekni- koa eta Meatz Injinerutza); eta bat Gipuzkoan, Arkitektura¹⁶.

Etorkizunerako kalkuluak ere egiten dira. Honela, 2000. urterako, derrigorrezko irakasgaien % 65 eta 2008rako dena euskaraz eskaintzea pentsatzen dute arduradunek¹⁷. Ordur a- ko agintzen da, bada, gaztelaniazko eta euskarazko eskaintza parekatzea, legeak dioenaren arabera, elebitasuna egiazkoa izan dadin. Kontua da, ordea, hautazko irakasgaiak at utzita, derrigorrezkoetan ere erdiak inguru bakarrik eskaintzen zaiz- kiela euskal ikasleei eta, maila honetan ere, euskaldunak dis-

kriminatuak aurkitzen direla. EHUK ez du betetzen legez arautua dagoena hizkuntzari dagokion puntuan.

Horregatik, optimismo-kanpaiak jotzen hasteko arrazoi handirik ez dago, bistakoa baita EHUko hezkuntza elebidunean hutsune nabariak daudela. Unibertsitate-administrazioaren eskaintza, euskarazko irakaskuntzaren maila guztietan, bertako ikasleria euskaldunak egiten duen eskearen azpitik dago. Eskaintzaren aldetik ez dira baldintza beretan aurkitzen ikasle euskaldunak eta erdaldunak.

Nolanahi ere, bere defizit handian, esan beharra dago EHU dugula Euskal Herriko Unibertsitaterik euskaldunena. Konparatu besterik ez dago, adibidez, Deustukoarekin, honek, 1994an, 511 irakasgaitatik 23ren eskaintza bakarrik egiten baitzuten, % 4,5eko portzentaiarekin, EHUrena urte berean % 49ra iritsi zen bitartean.

IRAKASLE ELEBIDUNEN ESKASIA

Euskararako Errektoreordeak berak aitortua da, ikasle euskaldunen eskeak betetzen ez badira, funtsean, behar adina irakasle elebidunik ez dagoelako dela. Aterabide gisa, bi dira hartzen diren neurriak: batetik, dauden irakasle elebidunak birziklatzea¹⁸ eta, bestetik, irakasle elebidunen plazak gehitzea.

Azken urteotan, ikasle euskaldunen eskeak gora egin ahal, irakasle euskaldunak falta izan dira hainbat fakultatetan, ez bakarrik Arte Ederretan, 1994-95eko ikasturtean nabarmendu zen bezala, baita Irakasle-Eskolan, Soziologian, Publizitatean, Ekonomiketan, etab. Kontua da EHUK ez dituela betetzen euskal irakasle berriak kontrata ditzan egin zaizkion eskaerak eta, ondorioz, irakasle elebidunen eskasia gaisotasun kroniko bihurtu dela hainbat fakultatetan. Errektoreak, bere aldetik, Lakuako Hezkuntza Sailari botatzen dio errua, esanez honek ez duela irakasle elebidun berriak kontratatzeko baimenik ematen ezta dirurik ere luzatzen¹⁹ eta, gainera, ez daukala unibertsitate-politika jakinik²⁰. Hezkuntza Sailean Unibertsitateaz arduratu direnak «euskararen kontrakoak» di-

relako gertatu bide omen da irakasle elebidunen kontratazioak aurrera ez egitea²¹. Hau esatean, P. Salaburuk, segur aski, Buesa kontseilari erdalduna zeukan gogoan. Baina orain ere, Oliveri euskaldunarekin, euskarazko irakaskuntzaren funtsezko arazoez konpontzeke segitzen dute.

Euskararen arazoak, pertsona-mailakoa baino harago, politikoa dirudi, estatu-mailakoa, eta da gobernu zentralak eta autonomikoak, aurrekontuak egiterakoan, ez dituztela aintzatzat hartzen Unibertsitate elebidunaren gastuak, zeinak biderkatu egiten baitira. Arazoa EHUKo irakasleriaren barruan ere badago egon, zeren, irakasle euskaldun guztiak gaztelaniaz eskolak emateko gaituak dauden bitartean, erdaldunekin ez baita alderantziz gertatzen, eta, zentzu honetan, Unibertsitatean ere irakaskuntza ez-unibertsitarioan irakasle erdaldunekin gertatuz datorren fenomeno berberaren aurrean aurkitzen gara. Alderdi hau aipatzen ez bada ere, hezkuntza elebidunaren barruan, irakasle elebizarren eta elebidunen artean ere bada diferentziarik.

Dena den, ikasleek egin duten presioari esker funtsean, 1991-95 ikasturteetan etengabekoa izan da irakasle euskaldunen goranzko kopuru-eboluzioa, ia biderkatzera iritsiz, 363 izatetik 687 izatera pasatzen baitira, campusen arabera honela banatuta aurkitzen direlarik 1995-96 ikasturtean: Bizkaiari 344, Gipuzkoari 252 eta Arabari 90²². Hori bai, dakargun gogora hau ere, 1995-96 ikasturteari hasiera ematerakoan ateratako 84 plaza elebidunak Oliveri kontseilariarekin hitzartuak izan zirela. Halere, bistan da, askoz ere irakasle elebidun gehiago behar dira etengabe handituz doan euskal lerroen eskeari neurri proportzionalean erantzun ahal izateko, orain eta, zer esanik ez, ondoko urteetan.

Arazoak arazo, errektore euskaltzainaren ustez²³, euskarak baluke EHUn konponbiderik baldin jarraiko baldintzok beteiko balira:

a) Hezkuntza Sailak Unibertsitatearen arazoa seriotasunez hartzea eta Parlamentuan, alderdi guztien artean, plangintza bat egitea zenbait urtetarako, nolako Unibertsitatea nahi den zehaztuz.

b) Gobernuko beste Saitetan diru-iturriak irekitzen diren bezala, Hezkuntzakoan ere era berean irekitzea eta, honela, behar diren irakasleak kontratatu ahal izatea.

c) Jadanik EHUri atxikirik dauden irakasle erdaldunak birziklatzea eta euskara ikasten jartzea. Birziklatzeko lehen plangintza, hain zuzen, 1993-94 ikasturtean jarri zen martxan, 22 irakaslerekin. Ez dakigu geroztik nolako segida izan duen.

Baina azken neurri honek baditu bere muga jakinak, norberaren borondatearenak funtzionarioen kasuan zehazki, zeren hauek, estatu-legearen menpekoak direnez, ez baitaude euskara ezagutzera behartuak eta, bestalde, Administrazio autonomikoak ez baitu ezer arautu enplegatu publiko hauen hizkuntz egoerari buruz, nahiz eta balukeen horretarako eskumenik²⁴. Lege-mailako muga horrez gain, gure ustez, muga handiagoa da oraindik errentagarritasun akademikoari dago-kiona, zeren, irakasle birziklatuen borondate onenarekin kon-tatuta ere, oso gutxiren dohaina izaten baita ikastaro horien bi-dez bere eginkizun profesionalak duintasunez bete ahal izate-ko aski gaitasun eskuratzea.

d) Ekonomiaren aldetik kostu gutxiago izan lezaketen bes-te bi aukera hauek ere erabiltzekoak lirateke. Bata izango litza-teke Institutuetan lan gutxiago duten irakasleak Unibertsitate-ra pasatzea; bestea, sobra dauden erdal irakasleen ordez, haien kontratuak indarrrik gabe utziz, euskaldunak kontratatzea.

Baldintzok denak betegarriak direla zalantzarik ez da. Bete-ko direnentz, hau besterik da. Lehen bi kasuetan, Hezkuntza Sailari dagokio erantzukizunak hartzea; azkeneko beste biak, aldiz, Unibertsitatearen beraren esku baitaude, honek gaur bertan bete ditzake.

HASIKIN URDINAK IKERKUNTZAN

Gipuzkoako campusak EHUn euskaraz egiten den ikerkun-tzari buruzko jardunaldiak eratu zituen 1994ko maiatzare n 13an, bi helburu hauek zituela: batetik euskaraz ikertzen den

guztiaren bilketa egin eta horrekin datu-bankua osatzea, zeinaren emaitzak —arras partzialak oraindik— *Ikerkuntza euskaraz*. *Lehen ihardunaldiak* liburuan biltzen baitira, eta, bestetik, ikerlari euskaldunen arteko harremanak bizkortu eta areagotzea²⁵, zinezki esanda, oraindik lorkizun dena.

Ikerkuntza oro korrean hartuta, bada, EHUren plangintzan sartzen da ikerkuntza euskaraz bultzatzea eta, zentzu honetan, ikerketa-lerro desberdinetan eta tesi doktoraletan bide hori urratzen dutenei laguntzak, lanabesak zein bekak, ematea ere agintzen da²⁶. Filosofia hau, jakina, txalotzekoa da, bide horretatik, ez beste inongotik, beteko baita Euskal Unibertsitatearen ametsa.

Onartutako tesi doktoralak, halaber, ugarituz doaz urtez urte, bederatzi urteren buruan, hiru izatetik hamasei izatera pasatzen baitira. Halere, gaztelaniaz egindakoen aldean, euskarazkoen portzentaia oso txikia da: hots, % 4,33koa besterik ez. Filologia, Geografia eta Historiako fakultatea izan da euskaraz tesirik gehien aurkeztu zituena 1995-96 ikasturtean: hamaseitik bost guztira²⁷.

Ikerkuntzaren ondorengian euskara neofitoa dela erakusten digute garbiki euskararen indize apal horiek. Baina baita beste zer-bait ere: maratoi baten hasieran egonik ere, bagoazela, alegia. Abiatzea zen garrantzitsuena, eta hori lortu da. Seguru nago gure aurreko euskal ikerlariak beren lanak erdaraz egin zituztela dakien edonork biziki estimatuko duela azken bederatzi urte hauetan euskaraz 73 tesi ondu direla jakitea. Ildo berri bat ireki da euskarazko kultura akademikoan, orain arteko tradizioaren gainetik eta, hein batean, kontra ere bai; ildo bat erabat berria eta esperantzakorra, zeren euskaltzale klasiko eta ez hain klasikoen artean ere normalena baitzen ikerketa-lanak erdaraz egitea eta euskara letra ederretarako edota, gehienez ere, saiakera espekulatiboetarako gordetzea. Fikziozko literaturaren arraultze-azala kraskatu eta, oraindik gabezia askorekin baina, euskara jadanik irmoki abiatua da literatura akademikoaren baranotik barna, ikerketaren maldan gora, inoiz izan ez duen intelligentsiaren bila. Hemendik letorke, nonbaitetik etortzekotan, kolore anitzeko euskal unibertsoaren pizkundera.

Esan berri dut arestian oraintsu arte ikerketa-lanak erdaraz egiteko joera nagusi izan dela. Azpimarra dezadan oraindik ere badirela tesi hori sostengatzen dutenak, esanez, ikerketak izanik kultur ondare unibertsala aberasteko eta jakintza aurrerarazteko kutxa, horrelako ekarpenak zientzilarien komunitatean erabilena den hizkuntzan egin beharko lirатеkeela. Hala diote orain ere beren iritziak publikoan agertu dituzten beste hainbatek. Nire ustez oker ari dira, zeren jakintza unibertsalak berehala egingo baititu bere beste hizkuntza apalago batean egindako ekarpenak, baldin eta hauek egiazkoak badira eta, hain zuzen ere, egiazkoak diren neurrian bakarrik. Zergatik ukatu behar zaio euskal ikertzaile bati zientzi ekarpenerako gaitasuna eta beste hizkuntzetan dihardutenei aitortu? Euskara normaltasun osoz ez darabilen Unibertsitateak ez dut uste inoiz sor lezakeenik egiazko euskal komunitate akademikorik.

Beste batzuek arrazoi praktikoak aipatzen dituzte, argumentatuz euskarazko ikerketak lana bikoiztea dakarkiola euskal ikertzaileari, bere lanak itzuli egin behar dituelako eta, zentzu honetan, batere errentagarria ez delako. Baina honek badu kontrargumentu bat, nire ustez sendoagoa, eta da euskarazko lanak irakurtzeko eta kontsultatzeko hizkuntz gaitasunik ez duten ikertzaileak deskalifikatuak geratzen direla, hain zuzen ere, iturriak ezagutzen ez dituztelako. Bere urritasunean, kontuan hartzekoa da diziplina desberdinetan euskaraz jadanik landuta dagoen bibliografia. Gertatzen dena da, eta hau konstatatu ezinik ez dago, euskal gaien zein beste gai batzuen inguruan euskaraz egindako hainbat liburu, oinarri-oinarrizkoak direnak, gai horiek ukitzen dituzten erdal ikertzaileek aipatu ere ez dituztela egiten beren iturrietan. Hau horrela gerta daiteke, edota hizkuntza ezagutzen ez dutelako, edota euskarazkorik deus aintzakotzat hartzeko modukorik iruditzen ez zaielako, edota, arrazoi ideologikoengatik edo, horrelako lanak sistemaz baztertzen direlako.

Badira, azkenik, euskarazko irakaskuntzaren zein ikerketaren kalitateaz hitz egiten dutenak. Salaketa hau etorri, euskarak presentzia miserablea duen Unibertsitate pribatutik dator²⁸. Ondo iruditzen zait kalitatea eskatzea, arrazoi guztiarekin egin-

dako errebindikazioa baita, ezinbestekoa, aurrera egingo bada. A reago oraindik hortik sobra ez gabiltzala jakinda. Baina kalitatea eskatu behar da ez bakarrik kanpoan, EHUn, noski baietz hemen, baita barruan ere, zentru pribatuaren elitismoak ez baitu besterik gabe kalitatearen lizentzia ematen. Ala bai?

EUSKAL HEZKUNTZA-SISTEMA EGINKIZUN: UNIBERTSITATEA ZUTABE

Azken zati honek kezkatzen nau gehien eta, une berean, bera dut mugarik handien. Lainoak norakorik gabe utz ez gaitzan, EHUn hogeituroko historia laburrean oinarrituta, gogoeta xume batzuk egingo ditut.

Bat: EHU distrito gisa sortzearekin eta geroztiko garapenarekin, aurrerapauso historikoa egin dela iruditzen zait, azkenean lortu baitu, Durkheim-ek erabiltzen duen zentzu morfologikoan hitz eginda, Unibertsitatea euskal lurraldean kokatzea. Badugu bederen gure aurrekoek hainbeste amestu zuten Euskal Herriko Unibertsitatea.

Bi: Baina Unibertsitate hau, legez elebiduna aldarrikatzen den arren, ez da Euskal Unibertsitatea. Eta ez da, bi arrazoi hauengatik nagusiki: lehenik, egituraz eta funtzionamenduz Espainiako Unibertsitate bat gehiago delako eta, hala izanik, Unibertsitate espainolen mekanismoak erreproduzitzen dituelako; bigarrenik, egungo egoeran, EHUn elebitasuna egiazkoa izan dadin, baldintza objektiborik ematen ez delako. Egia da EHUko Estatutueta aitortzen diren hainbat eta hainbat eskubideri ez zaiela behar adina zuku atera, egia den bezala unibertsitariok ez garela izan euskal mugimendu bateratu eta sendoa antolatzeke gauza. Indarrak koordinatuta barrutik borroka eginez gero, zalantzarik ez da legez zor zaizkigun hainbat puntutan, euskal lerroen garapenean adibidez, aurrera gehiago egingo genukeela. Baina muga bateraino bakarrik, hots, euskarak Unibertsitateko erdal komunitatearen egonkortasuna ukitzen ez dueno. Ertzak, ibaietan bezala, Espainia eta Euskal Herria dira, Frantzia eta Euskal Herria. Muga po-

litiko honek ezintzen du EHU egiazko Euskal Unibertsitatea izatea.

Hiru: Azken urteotan, 1983ko LRUK funtzionario-sistemaren aldeko aukera egin zuenez geroztik, funtzionaritzaren arazoak eraman badu ere protagonismoa, ez dut garbi ikusten zergatik izan beharko lukeen berak arazorik nagusiena gurean, eta preseski gurean. Azken batean, burokraziarena, aldeko zein kontrako leudekeen arrazoiak alde batera utzita, gizarte aurreratuek egiturazkoa duten elementua da, askoren artean bat, garrantzitsua, baina zerbait orokorra. Beraz, egiazko arazoa den arren, ez da espezifikoki euskal kausari dagokiona.

Lau: Duela hogeitau urte, Euskal Unibertsitatea Erdal Unibertsitatearen ukaziotik sortuko zela esaten zen. Formulazioak ez dio asko axola, intentzioak bai. Gaur, ez aurrera eta ez atzera, *impasse* antzeko zerbaiten murgilduta gaudelakoan nago, daukagun unibertsitate-eredu honen aurrean etsipenak hartuta. Pentsatuz ondoko urteetan Unibertsitatara gero eta euskal ikasle gehiago etorriko dela, ez nuke esango une egokian ez gaudenik unibertsitate-proiektu berri bati ekin diezaiogun, zeina, baldintzagabeki, lurraldetasunean eta hizkuntzan oinarrituko bailitzateke. Lurralde-batasunik eta euskararik gabe ezingo genuke burutu helmugatzat daukaguna: hots, euskal hezkuntza sistemaren antolakuntza nazionala behingoz eraikitzea. Eta honen erdiko zutabea, izenburuan esan bezala, Euskal Unibertsitateak izan behar du. Nolakoa ikusiko da, baina gurea. Probetxu handikoak izango genituzke xede honekin ginda letozkeen ikerlan prospektiboak.

1. Lan Kide Aurrezkoa: *Economía vasca. Informes* (1985-1996 epealdiko liburua), Arrasate.

2. «Euskal Herriko Unibertsitatearen araudia», in *Euskarari buruzko araudia. Normativa sobre el euskara*, Herri-Arduralaritzaren Euskal Erakundea. Instituto Vasco de Administración Vasca, Gasteiz, 1989, 299-234 or.

3. *Campus*, 2 zk., 1993ko abendua.

4. Euskal parlamentuak Unibertsitateko hizkuntz politikari buruz ezer arauturik ez zeukan arren, EHUko zuzendaritzak, 1981-82 ikasturteari ekin zionean, euskarazko irakaskuntza sustatzeko asmoak agertu zituen bere gobernu-egitarauan. Behar horri erantzuteko sortu zen orduan Euskararako Kabinete Teknikoa (Kintana, X.; Zalbide, M.; Oihartzabal, L., «La enseñanza del euskara en la Universidad. Situación del euskara en los centros públicos de preescolar y EGB», in Siguán, M. (coord.): *Lenguas y educación en el ámbito del Estado español*, ICE, Ediciones de la Universidad de Barcelona, 1983, 97-117 or.).

5. *Campus*, 31 zk., 1996ko iraila.
6. *Campus*, 8 zk., 1994ko ekaina; 20 zk., 1995eko uztaila; 31 zk., 1996ko iraila.
7. *Campus*, 24 zk., 1995eko abendua.
8. *Campus*, 34. zk., 1996ko abendua.
9. Irizpide hau erabiltzen da datu estatistikoak jasotzerakoan. X. Isasik honela dio izenpetu gabeko txosten honetan: «Ikasmaila jakin bateko irakatsitako asignatura guztietako erdian edo gehiagotan euskarazko aukeran matrikulatuta dagoen ikasle multzoa» (*Euskal Unibertsitatearentz*, Unibertsitateko lan-taldea, 1996ko abuztua, orririk gabe). Gauza bera Pello Salaburuk: «Erabaki bageneza euskalduna dela urte bereko ikasgai erdiak baino gehiago euskaraz egiten dituen eta erdalduna, ostera, erdiak baino gehiago erdaraz egiten dituen, datu erlatiboak izango genituzke, baina orain esku artean darabiltzagunak baino erreagoak» («Ikasle 'euskalduna' nola definitu», *Campus*, 2 zk., 1993ko abendua).
10. EUSTAT: *Unibertsitate Irakaskuntza eta Euskara. Enseñanza Universitaria y Euskara 92-93 (UPV/EHU)*, 1994; *Campus* berripaperak, 36. zenbakiak, 1993ko azarotik 1997ko otsaila bitarteko epealdian argitaratuak.
11. *Campus*, 18 zk., 1995eko maiatza.
12. «Euskal Herriko Soziolinguistikazko Inkesta», *Egin*, 1997-II-25, 10-11 or.
13. *Campus*, 24 zk., 1995eko abendua; 28 zk., 1996ko maiatza.
14. *Campus*, 18 zk., 1995eko maiatza; 19 zk., 1995eko ekaina.
15. Iturria: IKEI, in *Campus*, 24 zk., 1995eko abendua.
16. *Campus*, 30 zk., 1996ko uztaila.
17. *Campus*, 24 zk., 1995eko abendua; 28 zk., 1996ko maiatza.
18. Birziklatzeak esan nahi du, baldintza batzuk betetzen dituzten irakasleei euskalduntzeko ikastaro berezietan sartzeko aukera emango zaiela eta ikastaro horiek dirauten bitartean ez dutela eskola eman beharrik izango (*Campus*, 13 zk., 1994ko abendua).
19. *Campus*, 13 zk., 1994ko abendua; *Argia*, 1994ko azaroak 20, 1.505 zk., 29 or.
20. Errektorearenak dira prentsak ekarritako hitz hauek: «Euskararena da, besteak beste, gure politikoaren planifikazio ezaren ondorio bat, EHUn kontu hauetan ardura dugunok ezer gutxi egin baitezakegu arazoa konpontzeko: azalduko ditudan arrazoiengatik, balliabide eskas batzuen administratzaile xumeak gara. Eusko Jaurilaritzako Hezkuntza Sailak proposatzen du urtero EHUri emango dion dirulaguntza eta Gasteizen hazten da, ez EHUn, zenbat ordainduko duen ikasle bakoitzak bere eskoletarako... Modu batera edo bestera esan daiteke... baina kontua EHUK dituen langileak ordaindu nahi baditu, argia eta gasa ordaindu nahi badu..., ez dela geratzen diru gehiagorik...» (*Egunkaria*, 1994-X-22).
21. Elkarrizketa batean, hala zioen: «Nik uste dut unibertsitatean, gizartean gertatzen den bezala, Hezkuntza Sailak eskatu behar du, baina Hezkuntza Sailean unibertsitateaz arduratu direnak euskararen kontrakoak dira» (*Argia*, op. cit., 30 or.).
22. *Campus*, 34 zk., 1996ko abendua.
23. *Egunkaria*, 1994-10-22.
24. Koldo Gorostiaga juristak, euskarari buruzkoa arautzea EAEren eskumenekoa dela defendatzean, Espainiako Auzitegi Konstituzionalaren 82/1986ko agindua eta Administrazio Publikorako Aldarrikatutakoak aipatzen ditu, zehazki hauek: 30/1984ko Funtzio Publikoa eraberritzeko legearen 19. artikulua; 1990eko uztailaren 20koa; 30/1992ko legearen 35 d) artikulua, zeinetan esaten baita funtzionarioek gaituak egon behar dutela hizkuntza ofizialen ezagutzan («Unibertsitateko irakasleak eta euskara... ez-kongaitzak», *Egunkaria*, 1996-08-14).
25. *Campus*, 7 zk., 1994ko maiatza.
26. *Campus*, 8 zk., 1994ko ekaina.
27. *Campus*, 36 zk., 1997ko otsaila.
28. Deustuko Unibertsitatean euskaraz irakasgai gehiago ez ematearen arrazoietakoa bat, kalitatearena aipatzen zuen Mikel Navarrok: «Euskarazko irakaskuntzaren kalitateak eta exigentzi mailak erderazkoaren pareko edo handiagoak izan behar dute. Euskarazko irakaskuntza prestigiozko bihurtzea da gure helburu. Kalitate eta prestigio hori lortzeko, ordea, presa eta inprobisazioak ez dira batere onak... biziki kezkatua nago ez ote den halako zerbait gertatu unibertsitate publikoan euskarazko irakaskuntzarekin. Kalitateari eta exigentzi mailari lehentasun gehiago eman beharko genieke, kantitateari baino» (*Egunkaria*, 1994-04-4).

ELEBITASUNA ETA UNIBERTSITATEA

PRUDEN GARZIA

Dexente idatzi da euskal unibertsitateaz. Hainbeste non us-
te baitut ordua litzatekeela iker-lan historiko serio bat
egiteko, teorizatu denari buruz eta egin denari buruz
ere. Ororen buru, asko da egin dena idatzi denaren aldean,
gehiegi susmoa ez izateko sarritan egindakoak ez diola aurrez
hausnartutako planteamendu bati segitu. Egon ote da inoiz eus-
kal unibertsitatea sortzeko egitasmo sendorik? Edo arlo hone-
tan ere, beste hainbestetan bezala, abertzaletasunaren tirainak
eraman gaitu, ur-lasterrak orbela daraman legez? Ba ote du ho-
rrek batere ajolarik guretzat? Azken finean, aurrez pentsatu-
ta ala gabe, urak bere bidea egin du eta azken bi hamarkade-
tan gure hizkuntzak ikaragarritzko aitzinamendua izan du uni-

bertsitate-mailan. Nago abertzaletasunaren mareak gora egin duen bitartean euskaltzaleok ez dugula arazo larregi izan oztopoak gainditzeko eta nola-hala aurrera jotzeko. Baina aspalditxo honetan, marea behean gaudelarik (eta nork uka dezake hori?) ez litzateke arraroa izango unibertsitatearen esparruan eztabaida latzak gertatzea, ez euskararen alorrean bakarrik, baina honetan ere. Agian honetan beste ezein alorretan baino latzago. Berriki Mikel Azurmendiren iritzi batzuk direla eta zenbait komunikabidek sortu nahi izan duten polemika adierazgarria da ildo honetan. Tamalez, ez dirudi azkena izango denik, ezta hitsena ere.

Artikulu honen helburua gogoeta historiko bat egitea da, kanpotik egindakoa, egun egileak ez baitu lotura organikorik Euskal Herriko ezein unibertsitaterekin, Udako Euskal Unibertsitatea halakotzat jotzen ez den neurrian behintzat, eta male-ruski euskaldun gehienentzat urrun gaude oraingoz estatus horretatik. Erakunde horretan hamarkada luze bat lanean eman dudanez, Euskal Unibertsitatearen aldeko lanean nere altxoa ekarriz, zilegi bekit Euskal Herriari ikuspuntu honetatik begiratzea, ni neu izanik hala eta guztiz ere lerro hauen erantzule bakarra.

ERREGEA ETA ALDUN NAGUSIA

Unibertsitate publiko baten eskaera oso zaharra da hemen (gutxienez mende eta erdi pasatu dugu eskatzen) eta beti egon da lotuta autogobernu-maila altuago baten eskaerarekin. Ildo honetan, 1917-23 abagadunea bereziki garrantzitsua da, une honetan ikusten baita inoiz baino gardenago unibertsitatearen arazoa funtsean problema politiko bat dela, eta estu-estu lotzen zaiola autonomiaren errebindikazioari. Era berean, euskararena argi eta garbi problema politiko gisa planteatzen da, eta zuzen-zuzen lotzen unibertsitatearen eskaerarekin. Alegia, hirurak problema politikoak dira. Ikustagun.

Bada euskal historian pertsonaia bat, liluragarria, ilunpean segitzen duena, ezin inolaz ere esplikatu zergatik, hain baita in-

teresgarria eta bitxia. Julian Elorza Aizpuru, azpeitiarra, beste hainbat gauzen artean Gipuzkoako Aldun Nagusia izana 1919tik 1924ra, eta Eusko Ikaskuntzako lehendakaria sorreratik 1928 arte. Hizlari ausarta eta euskaltzale porrokatua, oho-rezko postu bat du irabazia duintasun osoz gure herriaren historian, bera izan baitzen lehendabiziko aldiz ekitaldi publiko txit solemne batean, Espainiako erregeari euskaraz zuzendu zitzaiona. Ez agur motx-motx bat, hiruzpalau hitz huts, itxurak betetzeko esanak; aitzitik, diskurtso osoa, gai bereziki garrantzitsu baten inguruan gainera (unibertsitatea, hain zuzen ere), euskara hutsez irakurria. Eta ondoren, bakarrik erregeak esplizitoki eskatu ondoren («a indicación del monarca» diosku orduko kronikak), erdarazko bertsioan berrirakurria. 1922ko irailaren 16an izan zen hori, Gernikan, Eusko Ikaskuntzaren III. Kongresuaren klausura-ekitaldian. Polita izan daiteke Elorzaren zenbait pasarte komentatzea, bereziki Kongresu honen sarrera-ekitaldian eta klausuran, eta Alfonso XIII.aren erantzuna. Nago diskurtso hauetan erabili ziren argudioak dirrela gaur egungo egoera ulertzeko giltza nagusiak eta, areago, nago ordutik hona maila teoriko-ideologikoan (ezen ez politiko-praktikoan) ez dugula ezer askorik aurreratu.

Elorzaren lehenengo hitzaldi sonatua Iruñean izan zen, Eusko Ikaskuntzaren II. Kongresuaren klausura-ekitaldian. Orduan ere, Eusko Ikaskuntzako lehendakari gisa, berari zegoen hitzaldi nagusia egitea, mahaiburuan zen erregeari zuzendua. Ez zuen euskararik erabili¹, baina ez horratio epelkeriatan galdu:

...pedimos, repito, con todas las veras de nuestra alma, con todas las ansias de nuestro espíritu, con la unanimidad absoluta de la intelectualidad de nuestra región, la creación de la Universidad vasca, que sea luminaria, que con su luz señale el camino del esplendor natural de Vasconia².

Erregeak aurrez idatzia zuen testua irakurriz erantzun zuen, protokolozko hitz hutsak, ezer konkreturik eskaini gabe. Bestelakoa izan zen jendearen harrera Elorzaren hitz ausartak entzutean:

El público, sorprendido por la claridad e insistencia con que se pedía al mismo Rey el establecimiento de una Universidad, anhelado ferviente de todo el País, se levantó de sus asientos y estalló en una ovación formidable, que se debilitó varias veces para volver a crecer con ímpetu ensordecedor. Fue el momento más culminante de la sesión de clausura³.

Bi urte beranduago, ordea, gauzak lehengo antzera segitzen zuten. Hori dela eta, badirudi Elorzak erabaki zuela torlujua koxka bat gehiago estutzea. Oraingoan, Gernikan 1922an ospatu zen Kongresuan, sarrera-hitzaldia euskara hutsez egin zuen, eta klausura-ekitaldikoa ere euskara hutsez irakurriko zuen, gorago esan dugun legez ez balitz erregea aurrean egon eta esplizitoki eskatu gaztelaniaz ere irakur zezan. Izan ere, Kongresu berri honek bi gai tratatu behar zituen: euskara eta unibertsitatea:

Bi gai erabiliko ditugu, badakizute: erakustearekin eta euskarekin zer-ikusia daukatenak. Lendabizikoan, erakusteari dagokionean, zer-egin aundiak dauzkagu. Ikastetxeak, irakasleak, ikasleak, guziak erabiliko ditugu. Ta gure Ikastola nagusia, gure Unibersidadea, ez degu aztuko. Ikastola orren eske ta eske gabiltz aspaldian, eta ikastola ori ez dator. Ez dio ajolarik: eske ta eske jarraituko degu guk, eta alako batean etorriko al da. [...] Bigarren gaia, euskerari dagokiona da. Euskerari bide zarrak zabaldu eta bide berriak iriki nai dizkiogu. Bizitu, bizkortu egin bear degu gure izkera eder au. Ta ortarako bai bear degula guzian laguntasuna. Lan ortan bai guziok asko egin dezakegula. Jakintsuen erakuspeneak ondo daude, baña euskera piztu ta bizitzeko, bearrik bearrena itzegitea da. Durango'ko euskal-egunetan neronek esan nuan:

«Jakintsuak garbitu eta edertu dezatela gure euskara. Baña zertarako garbitu ta edertu, edertu ta garbitutakoan guk erabiliko ez badegu?»

«Egiteko aundiena, lanik bearrena, gurea da, jakintsu ez gerarena. Zer lan da ori? Itz batean esan liteke: itzegin, euskeraz itzegin.»

«Euskerak, bizi bear badu, ibili egin bear du, ta ori gure lana da, euskaldun guzien lana. Euskera maite degula esatea, zabaltzeko au ta ura ta bestea egin bear litzakela esatea, erdi-alperrik itzegitea da: itzegin eta itzegin; ori bear da»⁴.

Hitz ederrak, zinez, zentzu guztietan baliorik batere galdu ez dutenak. Eta esandakoaren frogagarri gisa, astebete beranduago, klausura-ekitaldian, erregearen aurrean errepikatu zituen, euskaraz ere oraingoan.

Euskera, gure ustez, ez da etxe-barruan bakarrik erabili bear degun izkera; ez da senide artean bakarrik erdi-izkutuan itzegitekoa. Zabalera, argitara, guzior begien aurrera atera nai degu. Euskera, gure mamia, gure odola, gure bizia bezelaxe da, ta ala dalako ilunpe eta izkuturik atera ta argiz beteta alde guztietan ikusi nai degu [...]. Ta erakustearekin zerikusia duten gai oek aitatu ezkerro, gure beste nai bero ta sutsu bat ezin aitatu gabe utzi dezakegu. Iruñako Batzarrean ere aitatu genuen: Ikastola nagusi bat, Unibersidade bat nai genuke Euskalerrian⁵.

Oraingoan ere jendearen harrera izugarria izan omen zen.

Todos los discursos fueron aplaudidos. Al Sr. Elorza, cuando el público vió que comenzaba a hablar en lengua vasca, le ovacionó, y las ovaciones se repitieron cuando de nuevo pidió el establecimiento de la Universidad, cuando terminó la lectura y al salir a la calle⁶.

Gaur egun ere, zein politikari ausartuko litzateke gure Euskal Herri honetan Espainiako erregeari euskara hutsez zuzentzera? Ez al lukete askok demokraziaren aurkako eraso gisa epaituko? Edo irain pertsonal gisa? Agian horregatik, egingandakoaren balio sinboliko ikaragarriaz jabetuta, erregea ez zen aurrekoan bezain hotz portatu, eta protokoloa apurtuz, ohiko diskurtso konpromezuzko eta hutsala irakurri ondoren («Continuad, ilustres y honrados hijos de esta tierra hermosísima, cultivando vuestros estudios característicos...» eta abar⁷) urrats batzuk aurrera egin zituen eskenategian zehar jendearen gana hurbiltzeko, eta ondoko hitz hauek inprobisatu omen zituen:

Y por esto, señores, antes de terminar, recordando vuestras tradiciones y recordando también que el Señor de Vizcaya es y tiene que ser, ante todo y sobre todo, padre de todos los habitantes del País Vasco, me permito llamaros la atención sobre algo que he oído al presidente de la Diputación de Guipúzcoa. Yo siempre os he recomendado que cultivéis vuestra lengua materna, pero a fuer de español y amante del pueblo vasco, no puedo menos que señala-

*ros los peligros que encierra toda exageración [azpimarratua ne-
rea]. Quiero decir que no debéis, en modo alguno, circunscribiros
al estudio del vascuence, porque habréis de reconocer que ni Es-
paña puede vivir sin Vasconia, ni Vasconia sin España. Eso que-
ría deciros, recordando las tradiciones de Vizcaya; que todos vo-
sotros, todos, necesitais conocer el castellano; podeis y debeis es-
tudiar el vasco, pero necesitais también el castellano [a.n.] [...]».*

Eta horrela bukatu zen ekitaldia. Arratsaldean, Jesus Mari Leizaola (gero lehendakari izango zena) pankarta batekin atera zen kalera, euskal unibertsitatea eskatuz («Queremos la universidad vasca») eta berehala manifestazio bat antolatu zen. Poliziaren erreakzioa jendeari oldartzea izan zen, pankarta apurtuz eta Leizaola eta beste lagun bat atxilotuz. Gaua gartzelan eman ondoren, hurrengo egunean askatu zuten Bizkaiko go-bemadorearen aginduz, Bilbora bidean oinez eta lotuta zera-matela. Lau aldundiak protesta-telegrama bat igorri zuten.

AUTONOMIA, EUSKARA ETA UNIBERTSITATEA

Elorzak, jakina, ez zuen zehatz-mehatz eskatu euskaraz funtzionatuko zuen unibertsitatea. Baina ez da dudarik bere hitzetan bat egiten dutela hiru osagaiok: autonomia politikoa, unibertsitate publikoa, eta euskara gizarte-funtzio guzti-guztietara (unibertsitatea barne) zabaldu nahia. Ez dago bakarrik. Kongresu horretan bertan, lehenengo aldiz nik dakidala, Espainia eta munduko filologo jakintsu eta izentsuenen artean (Menéndez Pidal, Uhlenbeck, Saroïhandy, Navarro Tomás, Amado Alonso, Meyer-Lübke, etab.) bi euskaldun ikerlarik euskaraz irakurtzen dituzte beren hitzaldiak: Resurrección María Azkuek eta Sebero Altubek. Hemen dugu euskal unibertsitatearen lehen zantzua. Eta aurrez aurre, Espainiako erregea, bere menpekoei gogoraraziz «los peligros que encierra toda exageración». Zer ote zen berarentzat exageratzea? Nago ez dugula oraindik lortu argitzea zer den euskarari buruz exageratzea. Jakina, hemen inor ez omen dago euskararen kontra, baina asko dira euskaltzaleen exagerazio eta gehiegikeriez ke-xu azaltzen direnak. Horra gakoa.

Adibidez, Alfonso XIII.ak arestian kontaturikoa gertatu eta urtebetera estatu-kolpe batean parte erabakiorra hartu zuen⁹, zeinaren ondorioz errotik moztu zen aitzinamendurik txikiena ere hiru arlo horietan (autonomia, euskara, unibertsitatea). Gero, parantesi errepublikanoaren ondoren, Franco etorri zen, eta dudarik gabe bere diktadura Primo de Riverarena baino askoz ere latzagoa suertatu zen euskaldunontzat.

Baina utz ditzagun diktadura aldiak eta azter sistema politiko gisa demokrazia izan dugun aroak. Elorza ez da nazionalista (erran nahi baita, ez da jeltzalea, karlista baizik), ezta ere Eusko Ikaskuntzako partaide gehienak. Idoia Estornes Lasaren ikerketaren arabera¹⁰ ia denetarik zegoen erakunde honetan: karlistak, jeltzaleak, liberalak, monarkikoak, errepublikanoak, sozialistak...¹¹, baina helburu amankomunen artean zeuden aipaturiko hiru osagaiok: autonomia politikoa eta unibertsitate publiko bat lortzea, eta era berean, euskara sustatzea, hezkuntzatik hasita, maila guztietan¹².

Programa hau mende-erdi beranduago hasiko da betetzen, 1979tik aurrera. Hemezortzi urte beranduago, une egokia izan daiteke gogoeta egiteko eman duenaz eta eman zezakeenaz. Badugu bi autonomia-estatutu (Gernikakoa eta Foru Hobekuntza) eta bi unibertsitate publiko (EHU-UPV eta UPNA-NUP); era berean, euskara gogotik sustatzen da (EAEn gehiago Nafarroan baino, baina bietan du babes instituzionala). Hitzez, behintzat, inor ez dago hemen euskararen kontra (ezta Sanz presidentea ere, esaten duenaz kasu egitera). Autonomiaren kontra, berriz, independentzizaleak baino ez dira paratzen. Ez al gaude pozik? Ez al da hauxe nahi genuena?

Agian ez. Irakur ditzagun berriro Alfonso XIII.ak Gernikan inprobisaturiko hitzak:

Todos vosotros, todos, necesitáis conocer el castellano; podéis y debéis estudiar el vasco, pero necesitáis también el castellano.

Kurioso da: ia-ia hitzez-hitz aurki daitezke Espainiako 1978ko Konstituzioan; han ere, hemen bezala, argi eta garbi bi maila egiten dira gaztelania (hau da bere izen ofiziala, eta ez espainera) eta beste hizkuntz espainolen artean: goiko mailan

gaztelania dugu (guztiontzat ezinbestekoa den hizkuntza), eta horren azpian euskara (nork bere gustu eta afizioen arabera ikas eta lan dezakeen hizkuntza). Hitz batean, elebitasuna. Baina kasu, espainol eta espainolistentzat¹³ elebitasuna ez da sekulan ere estatus berdina duten bi hizkuntzen arteko harreman oreaktua, aitzitik, gaztelania edonon, edozeinekin eta edonoiz, inolako mugarik gabe erabil daitekeen hizkuntza da, eta euskara, aldiz, leku zehatz batzuetan pertsona zehatz batzuekin eta une zehatz batzuetan bakarrik erabil daitekeen hizkuntza da (adibidez, sekulan ez euskara ulertzen ez duen pertsona bat aurrean bada, jendetasunaren aurkakoa bailitzateke).

Eusko Ikaskuntzan, Elorzaren gidaritzari esker behar bada, euskarak protagonismo berezia hartu zuen, batez ere III. Kongresuan. Baina ez nuke esango euskarari buruz arestian irakurri diogunak benetako oihartzuna zuenik bazkide gehien artean (ez ahaztu bazkideak, funtsean, intelektual eta politikariak zirela, ez herritar xumeak). Nere uste apalean, praktikan gehienek bat egingo zuten Alfonso XIII.aren hitzekin, alegia, euskara sustatu behar zen, baina «exagerazioak» saihestuz. Eta exagerazioa iritziko zioten, ziur, euskara eta gaztelania estatus sozial berean ipini nahi izateari, exagerazioa ere maila unibertsitario batean euskaraz aritu nahi izateari, exagerazioa euskal unibertsitatea (alegia, euskaraz funtzionatuko zue-na) egin nahi izateari. Gaur ere, ziur aski, berdin antzera pentsatuko dute politikari eta intelektual euskaldun askok, gehienek agian. Orduan bezala, abagadune zehatz batzuetan (abertzaletasuna gora doalarik, edota zentralismo espainiarra gehiagi gogortzen delarik) prest egongo dira Elorzarena bezalako diskurtsoei txalo bero eta egiatiak jotzeko. Autonomistak dira, euskaltzaleak neurri batean, eta unibertsitate publiko bat behar dute, Madrilekiko morrontza ez baitute maite. Baina «exageratu» gabe.

ABERTZALEAK ETA EUSKARA

Honaino egungo marko soziopolitikoaren giltza nagusien deskribapena. Zein da, ordea, euskara eta unibertsitateari da-

gokionez, abertzaleek duten jarrera? Ezen egun dagoenak ez baitio erantzuten abertzaleen asmo eta helburuei, botere espainola eta koalizio autonomista askoz ere zabalago baten arteko konpromezu bati baizik. Erantzunaren bila Koldo Mitxelenaekin aurkituko gara, zeinak ohi zuen argitasunez adieraziko digun abertzaleen helburua:

Gure Herria, horra gure xedea, birreuskaldundu nahi genuke oso-rik —gero eta gehiagok, dirudienez—, izeneko eta alegiazko Euskal herria egiazko Euskal herri bilaka dadin¹⁴.

«Exagerazio» bat? Horrela iritziko diote, duda barik, Espainia-ko 1978ko Konstituzioa eta Frantziako 1958koa alde edo moldez ontzat ematen duten gehienek. Ez Mitxelena. Laudorio eta gorespen artean ahaztu egiten baitugu, sarri, zer zen Errenteriako maisua: goitik beherako abertzalea, gudari gisa gerra egindakoa, gartzelan ia zortzi urte egondakoa (bi aldiz, 1937tik 1942ra eta 1947tik 1948ra)¹⁵, eta politikan esku hartzeari inoiz uko egin ez ziona (gaztetatik EAJko militante izana, 1986an EA alderdi sortu berrira pasa zen, erabaki honek oihartzun publiko ukazina izan zuelarik¹⁶). Era berean, nago bere pentsamendua dela EHU-UPVko euskalduntze-prozesua ulertzeko giltza¹⁷ (berdin antzera Deustu, UPNA-NUP edota Mondragon Unibertsitatean egin dena ulertzeko, onenean EHU-UPVren ereduari segitzea baino ez baitute planteatzen). Helburua paratuz, zertan datza horretara iristeko bidea, unibertsitateari dagokionez?

1976an polemika biziki interesgarria gertatu zen bi euskal intelektual erraldioen artean: Karlos Santamaria eta Koldo Mitxelena. Laburbilduz, lehenak argi eta garbi Euskal Unibertsitatea eta Euskal Herriko Unibertsitatea bereizten du, eta azkena on eta beharrezkotzat jotzen badu ere, aurrekoa inola ere ez ahazteko aldarrikatzen du¹⁸. Bigarrenak, Santamariaren bereizketa hitzez hitz onartzen du, bien arteko elkar-osagarritasuna azpimarratzen du¹⁹, baina bi proiektuak gauzatzeko orduan (paraleloak lirakeenak, Santamariarentzat) erabateko lehentasuna ematen dio Euskal Herriko Unibertsitateari²⁰. Kasu, bien arteko diferentzia ez da printzipio-mailakoa, taktika-mailakoa baizik (Mitxelena: «Pausoak ongi neurtu eta zu-

zendu beharrean aurkitzen garela diot, soil-soilik»²¹). Zergatik? Ez baitzuen uste Euskal Unibertsitatea berehala fundatzeak onik ekarriko zionik euskarari:

Eta hor datza ene kezka: non, noiz eta nola? Ez ote daiteke gerta, elkarganatuz joan beharrean, bata bestearengandik [EU eta EHU] gero eta saihestuago aurkitzea? Orduan, *absit*, euskara, *diglosiaren purgatorioan egon beharrean, ghettoaren infernuan sartuko genuke* [a.n.]²².

Diglosia. Horra giltza. Mitxelenak ondo daki EHU-UPV elebidun bati ateak zabalduz euskara bete-betean egoera diglosiko batean sartzen ari dela. «Purgatorio» deitzen dio egoera horri, alegia, kristau-dotrinari segituz, *aldi baterako ezartzen den zigor-egoera, paradisura sartu aitzin*. Baina helburua, jaun-andereok, benetako helburua, ez da unibertsitate elebiduna (diglosikoa ezinbestean), euskararen paradisia baizik, euskal unibertsitatea.

Noiz bukatuko da gure purgatorioa? Ene irudiko, Mitxelenak ez zuen inoiz garbi ikusi zein izango litzatekeen hurrengo pausoa. Garbi ikusi zuen hasiera (EHU fundatzea eta hor euskarari sarbidea ematea, «neurri apalean aurenik»²³), garbi ikusi zuen pauso hori behin-behinekoa zela («ezin dezakegu hor planto egin»²⁴), baina ez zen ausartu proiektu anbiziosoagorik bultzatzera (nahiz eta garbi adierazi beharrezkotzat jotzen zuela). Finean, ghettoaren beldur zen. Ez da arrazoi makala. Gaur egun ere, hori bera da euskaltzale askok gehien aipatzen dutena balizko Euskal Unibertsitate bat bultzatzeko uzkur agertzen direnean. Eta zilegi da horren beldur izatea. Noiz arte, ordea? Hogei urte pasa dira, eta ez alferrik.

ELEBITASUNAREN KONTZEPTU BERRIA

Mitxelenaren bidea, goiz ala berant, ahitu egingo da. Egoera diglosiko batean hizkuntza batek ezin du normal bizi (eta EHU-UPVn euskara *beti* egoera diglosiko batean egongo da²⁵, zer esanik ez Deustu, UPNA-NUP edota UN-n²⁶). Gora ez badu

egiten, behera egiten hasiko da. Inboluzioa? Zergatik ez? Kasu, ez diot euskara desagertuko denik, aitzitik, ziur aski lehenengo fase batean estabilizatu egingo da, alegia, muga garbi batzuk jarriko zaizkio²⁷; beherakada handik hamarkada batera hasiko da, denbora baten buruan erabat marjinala bihurtu arte.

Zer egin? Neure proposamena, funtsean, orain dela hogeituzete Santamariak egindako berbera da:

Bidea ez da, nere iritziz, bata *ala* bestea egitea, bata *eta* bestea egitea, baizik, biak erabat egin behar direlako [enfasia berea da]²⁸.

Alegia, onar dezagun on dela euskararentzat unibertsitate elebidunik egotea (bat, bi, hiru...). Onar dezagun elebitasun hori, funtsean, egoera diglosiko bat izango dela (kasuren batean euskaren alderako izan daiteke, orokorrean euskara bigarren hizkuntza gisa, eta kasuren batean, erabat marjinala). Eta onar dezagun hori, orokorrean, ez dela euskararen kaltetan izango, baldin eta unibertsitate elebidunen parean Euskal Unibertsitatea sortzeko gai bagara. Ondorioz, Euskal Herrian, unibertsitate publiko eta pribatuak ditugun moduan (batere eskandalu eta kalte handirik gabe), izan ditzagun hizkuntzaren araberako bi motatako unibertsitateak: elebidunak (euskara neurri batean erabiliko dutenak) eta Euskal Unibertsitatea. Hurrengo hiruzpalau hamarkadatan izango dugun egoera soziolinguistikoa kontuan hartuta, hori izan daiteke, nere aburuz, euskara ~~ren~~ etorkizuna ziurtatzeko modu eraginkor eta egingarri bat.

Proposamen horren oinarrian osagai politikoak eta soziolinguistikoak estekatzen dira. Alde batetik, gorago ikusi dugun legez, unibertsitatearena eta euskararena funtsean problema politikoak dira (zer esanik ez Euskal Unibertsitatearena) eta estu lotzen zaizkio autonomia politikoaren aferari. Bestetik, egun dugun autonomia-maila eta unibertsitate publikoak ez dira abertzaleen neurriera egindakoak, botere espainola eta koalizio autonomista askoz ere zabalago baten arteko hitzarmenaren fruitu baizik. Gainera, jakina denez, egun abertzaleen indarra bereziki ahula da Euskal Herriko unibertsitateetako irakasleen artean. Baina azken horien artean ere, pentsatu nahi nu-

ke (berriz diot, kanpotik eginiko gogoeta duzu hau) gehiengo zabal bat autonomista eta euskaltzalea dela, alegia, euskara neurri batean sustatzearen aldekoa, «exageratu» gabe.

Eta berriz ere lehengo gakoa: zer ote da euskarari buruz «exageratzea»? Maila honetan, politika utzi eta soziolinguistikan murgiltzeko apustua egingo nuke, eta esan: elebitasunari buruz egun dagoen diskurtso ofizial-instituzionala tranpa bat da euskararentzat, egoera diglosiko baten estalkia besterik ez finean, unibertsitate mailan argi eta garbi azaltzen zaigun bezala. Eta gehitu: tamalez, horren kontra altxatu den diskurtso alt matiboa (elebakartasun sozialarena, alegia), okerra eta irreal da, oztopo bat euskararen bidean, euskaltzale epel asko beldurtzen eta uxatzen duena²⁹. Ondorioa begibistakoa da: elebitasunaren diskurtso berri bat behar dugu, zeinean erakunde batzuen elebitasun diglosikoa eta beste batzuen elebakartasun funtzionala ez diren elkarren etsai gisa ikusiak izango, elkarren osagarri eta gure gizartearen isla bezala baizik. Beste hitz batzuekin esanda, euskaltzale epelenek ere ulertu behar dute euskararen biziraupena ezinezkoa dela unibertsitate elebakar bat (bat bederen) izan ezik, eta abertzale sutsuenek ere, berriz, Euskal Unibertsitatearen sorrera ezinezkoa dela koalizio autonomista zabal baten laguntza gabe. Euskal Unibertsitatearen bandera ezin da gaisetiko unibertsitateen kontra altxatu, beraien onespeneren bila baizik.

Proposamen honen arabera, beraz, eztabaida batez ere maila soziolinguistikoan egingo litzateke, baina Euskal Unibertsitate sortzeko funtsezko akordioak politikoa beharko luke izan³⁰. Bestela, akordio politikorik gabe, gure egoera soziolinguistiko kontuan hartuta zaila litzateke ghettoaren infernuitik ihes egitea. Hala eta guztiz ere, egun orain dela hogeit hamar urte baino errazagoa, eta hogeit hamar urte barru baino askoz ere zailagoa, batere dudarik gabe. Baina gure unibertsitatea lehenago altxatuko dugula uste dut. Bidean gara.

1. Neuk dakidala, Aro Garaikidean ekitaldi publiko solemne batean euskara erabili zuen lehenengo pertsona Unda jauna izan zen, Arabako Aldun Nagusia, ekitaldi horretan bertan Elorza baino apur bat lehenago hitza hartu ondoren «terminó pronunciando en euskera unas palabras de adhesión y de cariño a la obra del Congreso», in Eusko Ikaskuntza-Sociedad de Estudios Vascos: *II Congreso de Estudios Vascos: Recopilación de los trabajos de dicha Asamblea celebrada en Pamplona del 18 al 25 de Julio de 1920*. San Sebastián, Eusko Ikaskuntza, 1920.
2. Op. cit., 32 or.
3. Idem.
4. Eusko Ikaskuntza-Sociedad de Estudios Vascos: *III. Congreso de Estudios Vascos: Recopilación de los trabajos de dicha Asamblea celebrada en Guernica del 10 al 17 de Setiembre [sic] de 1992* Elorzaren sarriera-hitzaldia, erregea aurean ez zelarik, 8. or. Ortografia jatorrizko testuarena da, salbu eta 'r' tilde-duna, neuk aldatua.
5. *III. Congreso...* op. cit., 16-17. or.
6. *III. Congreso...* op. cit., 21. or.
7. *III. Congreso...* op. cit., 22. or.
8. Idem.
9. Gai hau oso eztabaidatua da egun historialarien artean. Jakina, asko dira esaten dutenak erregea ez zegoela jakinean eta gogoz kontra onartu zuela Primo de Riveraren «pronunciamento» delakoa. Bestelako iritzia dute beste batzuek. Nere uste apalean, erregea errugabetzeko saioko ez dute sinesgarritasun historiko handirik, eta orduko testuinguruan baino egungo politikagintzaren giroan ulertu behar dira.
10. Idoia Estornes Lasa: *La Sociedad de Estudios Vascos. Aportación de Eusko Ikaskuntza a la cultura vasca (1918-1936)*, Eusko Ikaskuntza, 1983.
11. Paulo Iztuetak sozialistaren urritasuna azpimarratu du, baina ez du faktu honen gaineko azalpenik ematen. Paulo Iztueta: *Intelligentzia kimatuaren orbelak*. Donostia, Kutxa Fundazioa, 1996, 330. or.
12. III. Kongresuaren lorpen nagusia euskarazko irakaskuntza bultzatzea izan zen, alegia, ume euskaldunei euskaraz irakatsi behar zitzaizela aldarrikatzea, eta neurri txiki batean, praktikan jartzea.
13. Bi hitz hauekin dagoen nahasmendua kontuan hartuta, ezinbestekoa deritzot azalpen bat emateari. Jakina denez, ikuspuntu abertzale batetik, euskaldunak ez dira espainolak, alegia, nazio diferente bat osatzen dute. Euskaldunen nazioan ideologia politiko guztietako jendea badago ere, sailkapen oso orokor (eta neurri batean, praktikiko) baten arabera. Hegoaldean bitan banatzen dira: abertzaleak eta espainolistak. Erran nahi baita, ikuspuntu abertzale batetik, Sanz, Mosquera, Iturgaitz edo Buesa bezalako politiko espainolistak, ez dira espainolak. Ezen naziotasunaren oinarria ez baita ideologia politiko bat, jaiotza edota bertan bertan aldi batez bizi izatea (eta bizi nahi izatea) baizik. Abertzale batzuen artean ohikoa izan da espainolistei espainol deitzea, laburbeharrez batzuetan, iraintzeko asmoz gehienetan. Ohitura negargarria, nere uste apalean, zalantza handiak sortzen dituen proiektu abertzalearen izaera demokratikoari buruz. Izan ere, badirudi etorkizuneko Euskadi independente batean bi mailatako hirirrarak egongo lirakeela, espainolak eta euskaldunak, lehenak bigarrenen menpean leudekeelarik (horren beldur dira zenbait herritar xume; pentsa dezagun oker daudela). Era berean, adiera honetan, euskaldunen artean badira euskaraz mintzatzeko gai ez diren asko; baina euskalduntasuna *continuum* baten gisa definituta, berriki Euskararen Unibertsioan egin den bezala, kontraesan hau oso leuntzen da.
14. Koldo Mitxelena: *Unibertsitatea eta irakaskuntza gure artean*, Bergarako UNEDen irakurritako hitzaldia 1976ko azaroaren 4an. Aipua in Koldo Mitxelena: *Euskal Idazlan Guztiak*, T IX, 33. or.; baita ere in *Jakin* 1, 64. or.
15. «K. Mitxelena. Gizona eta hizkuntza. Koldo Mitxelena zenaren omenezko ale berezia», *Egan*, XL, 1987ko maiatza-abendua, 211. or.
16. Bide batez: interesgarria litzateke EAren sorreran euskararen auziak (Villasanteren hitzetan esateko) jokatu zuen papera aztertzea. Martin Ugaldek egin izan du horren gaineko komentario publikorik; osasungarria litzateke, bi alderdien arteko harremanak dexente hobetu direlarik, gai hori argitzen joatea, distantziak ematen duen hoztasuna lagun; ezinbestekoa, halaber, haustura honen argitan azken hamar urteetan EAJk aurrera eramane duen hizkuntz politikaren kritika egitea. Hain autokritika gutxi entzuten den eremu latz honetan, polita litzateke ohitura berri batzuk txertatzen joatea, adibidez, euskararen arloan ardura politiko zuzenak izan dituztenek hutsen bat edo beste egin izana aitortzea, txikia bada ere (ez ahal zuten den-dena ondo egingo!).

17. Ez soilik bere hitzak euskalgintzan eta politikagintzan zuen pisu izugarriagatik. Gogora dezagun, adibidez, EHU-UPVren euskalduntze-prozesuan ardura handia izan duten Pello Salaburu eta Miren Azkarate bezalako euskaltzaleak haren ikasleak izan direla. Horrela beste hainbat.
18. Karlos Santamaria: «Euskal Unibertsitatea eta Euskal herriko Unibertsitatea ez dira bat», in *Zeruko Argia*, 708. zk., 1976ko urriaren 17a.
19. «[EU eta EHU] Ez dira gauza bera, ezta alderatzeko ere, baina ez daude elkarren kontra. Eta, horrexegatik, ez genuke inolaz ere deus egin behar elkarren osagarri liratekeenak elkarren etsai tankeran ager daitezen» K. Mitxelena, op. cit., 30. or.
20. K. Mitxelena, op. cit.
21. Ibidem, 32. or.
22. Ibidem, 31-32. or.
23. Idem.
24. Idem.
25. Honen gaineko zalantzarik duenak aski du bertako katedradunen eskalafoiari begiratu bat botatzea. Hitz egin beza gero.
26. Bestelakoa izan daiteke Mondragon Unibertsitatearen etorkizuna: *beti* elebiduna izango den arren, epe erdira euskara hizkuntza nagusi bihur daiteke, horretarako bideak jartzen badira. Jarriko al dira?
27. Ziur aski tolerantzia edo pluralismoa bezalako kontzeptuen izenean, eta bere burua euskaltzale gisa aurkezten duten teorikoei sostengatuta. Horien artean era guztietako gorazale, ezjakin edo *Tolerantziaren* martiri-gurakorik faltako ez bada ere, izango ditugu baita analisi zintzoak egiteko eta aurrejuzkurik gabeko eztabaidak izateko prest leudekeenak ere; alegia, oker geundeke era horretako jarrerera guztiak besterik gabe euskararen kontrako etsaigo interesatuztat joko bagenitu.
28. K. Santamaria, op. cit.
29. Adibide zehatzak jartzearen, EHEren inguruan sortu den diskurtsoaz ari naiz, kasu.
30. Derrigorrez aipatu behar da hemen Euskararen Unibertsoaren sorrerak euskalgintzara ekarri duen haize berria. Zer emango duen oraingoz ez badakigu ere, ez da dudarik bide berria zabaldu dela, eta esperantza piztu.

EUSKARA DEUSTUKO UNIBERTSITATEAN

ANDRES URRUTIA¹

Bukatzean dagoen 1996-1997 ikasturtean, euskararen egoera Deustuko Unibertsitatean zer-nolako izan den ulertzeko, oro har, jarraiko gidalerroak hartu behar ditugu aintzakotzat:

a) Euskara bera, unibertsitatearen beste hainbat arloekin batera, «Egitasmo Unibertsitaria 93/96 Hirurteko Plana» delakoaren barruan ikusi behar dugu. Plan horretan zehazturiko «Unibertsitatea euskalduntzeko azterketa» egiteko ahaleginak burutu izan dira dagoeneko eta hurrengo urteotarako oinarri sendoak jarri ere. Eskuaratean darabil egunotan Deustuko Unibertsitateak etorkizun hurbil baterako plan estrategikoa, ber-

tan ere euskarari berea eman nahi zaiola. Badago, beraz, zer egin eta zer jorra Deustuko Unibertsitatean euskararen inguruan.

b) Egiteko horri heltzeko, azken hiru urteotan egituratu egin da Deustuko Unibertsitatearen euskalgintza, Fakultate bakoitzean bizirik dauden errealitateak uztartzeko eta elkarrekin lan egiteko, eskema orokor baten barnean. Horretarako Euskara Errektoreordeak eskura izan du Euskara Batzordea, bertan Deustuko Unibertsitatearen euskalgintzan diharduten hainbatek parte hartu dutela. Batzorde horren lanari esker, Fakultate bakoitzak ditu, joan den urtetik, euskara-ar duraduna eta beste Fakultateekiko lotura-tresna. Batzorde horrek, bestalde ere, finkatu ditu irizpideak irakasle elebidunen kontratazio- eta formazio-prozesuetarako, argitalpenetarako eta abar luzerako.

c) Egitura horren azpian, fakultateetako datuak agertuko ditugu. Datu hauek, ez ahaztu, irakaskuntzari dagozkio. Horrek ez gaitu ikerketa eta zerbitzuen mundua bazterrean uztera eraman behar, hiru adar baitira eginkizunik gogorrenak Deustuko Unibertsitatearen euskalgintzan, alegia, irakaskuntza, ikerketa eta zerbitzuak. Hiruotan datuak emango ditugu, gaingiroz bada ere, datugintza soil hori larregi gerta ez dakion le- rro hauen irakurleari.

d) Bestelakorik ere kontuan hartu behar, datuok osotasu- nean ulertu ahal izateko. Usu errepikatu izan da Deustuko Unibertsitatean euskarak duen presentzia laburra. Berrikitan ere, lelo errepikatua izan zaigu hori, aldameneko errealitate batzuekin alderatuz geroz. Bistan dena ukatzeke, zerbait gehia- go, hala ere, zehaztu behar, Deustuko Unibertsitateak dituen bi campus horiek nabarmentzeko: Bilbo eta Donostia. Hortaz, Deustuko Unibertsitateak egoera desberdinetan aritu beha- rra du. Areago, campus bakoitzean Fakultate eta Eskola fran- ko dago tartean. Horietan guztietan, euskararen egoera ez da era berekoa. Horixe da, izan ere, hurrengo urteotarako plan es- tratégikoaren xedea. Hitz gutxitan esateko, daukagunetik abia- tuta, Deustuko Unibertsitatearen ikastoki guztietan gutxiene- ko maila erdietsi euskararentzat, eta horren ikuspegiak eta lan-moldeak zabaldu, betelana baino, lanbetea ginez.

e) Komunikabide arinetan zenbaki absolutuen egarri izaten da kazetaria, berehalakoetan erkaketak eta alderaketak egiteko. Idatzizko jakinbidea hobeto egokitzen zaio honen moduko txosten bati. Horrexegatik igaro ditugu jarraikoak galbahe artez batetik. Gure irazkiak zehaztasuna eta laburnahia izan dira.

Ohar bedi irakurlea, alabaina, aurreko bi horiek gauzatzeko lerro nagusitan ibili garela. Lerro nagusi horiek, Deustuko Unibertsitatearen baitan, ikasketa-plan berrien ezarpenean daude. Ohiko irakaskuntza plan horietatik aldentuta, Deustuko Unibertsitateak aspaldian ekin zion plangintza berriari, eta plan berri hauek ekarri dizkigute irakasgaien biderketa eta edukien sakabanatzea. Hiru irakasgai mota nagusi dira orain ikasi beharrekoak: tronkalekoak eta derrigorrezkoak (ezinbestean bete beharrekoak), hautazkoak eta aukera askekoak. Euskalgintzaren filosofia izan da euskararen presentzia lehenengo biotan indartzea, gero g a r renean besteetara joatekotan.

EUSKARA IRAKASKUNTZAN

Lehenengo taulan, euskaraz eskaintzen diren irakasgaien kredituak, fakultateka eta irakasgaien kreditu guztien kopuruarekin alderatuta:

Fakultatea	Irakasgaien kredituak	Euskarazko irak. kredituak	Euskarazko irakasgaien %
<i>Bilboko campusa</i>			
Zuzenbidea	313,5	82,5	26,3
Filosofia eta Letrak*	274,5	74	27
Filosofia eta Hezkuntza	270,5	9	3
Teologia	282	12	4,3
Ekonomia eta Enpresa	337,5	0	0
Soziologia	274,5	60	21,9
ESIDE	258	0	0
<i>Donostiako campusa</i>			
ESTE	271,5	67,5	25
Filosofia eta Letrak*	275	94	34

* Euskal Filologia dago horren barruan 230 krediturekin Bilboko campusean eta 254rekin Donostiakoan.

MATRIKULAZIO-DATUAK

Ondoko taulan, euskaraz eskainitako irakasgaietan matrikulaturik dauden ikasleak —fakultateka eta ikasle guztien kopuruarekin alderatuta— agertzen dira.

Fakultatea	Ikasle-kopurua	Euskaraz matrikulatuak	Euskarazko ikasleen %
<i>Bilboko campusa</i>			
Zuzenbidea	4.722	553	12
Filosofia eta Letrak*	905	209	23
Filosofia eta Hezkuntza	2.194	175	8
Teologia	60	6	10
Ekonomia eta Enpresa	756	0	0
Soziologia	474	121	26
ESIDE	3.158	97	3
<i>Donostiako campusa</i>			
ESTE	1.176	338	29
Filosofia eta Letrak*	457	199	43

* Euskal Filologia barruan dago 139 ikaslerekin Bilboko campusean eta 123 ikaslerekin Donostiakoan.

Azkenik, ikasle euskaldunak eta euskarazko irakasgaietan matrikulatu direnak jaso ditugu, ikasle guztiekin alderatuta.

Non	Ikasle guztira	Euskaraz ikasteko gai		Euskaraz ikasteko prest		Euskaraz ikasten	
Bilbo	15.394	3.827	% 25	2.850	% 19	1.236	% 8
Donostia	2.117	1.180	% 56	984	% 46	537	% 25
Guztira	17.511	5.007	% 29	3.834	% 22	1.775	% 10

IRAKASLE EUSKALDUNAK

Euskarazko eskolak ematen dituzten irakasleak zenbatuta ematen dira fakultateka.

Bilboko campusa		Donostiako campusa	
Zuzenbidea	11	Filosofia eta Letrak	12
Filosofia eta Letrak	15	ESTE	18
Filosofia eta Hezkuntza	2		
Soziologia	8		
ESIDE	2		

ARGITALPENAK

Ikasle euskaldunen erabilerarako zenbait liburu eta apunte argitaratu dira Deustuko Unibertsitatean. Jarraian, bakar-bakarrik, Unibertsitatearen eskutik liburu modura plazaratu direnak jaso dira:

Zuzenbide saila

Andrés Urrutia: *Euskara legebidean*, 266 orr., 1990.

Juan de Txurruka: *Zuzenbide Erromatarraren sarrera historikoa*, 310 orr., 1994.

Zenbait egile: *Euskara, Zuzenbidearen hizkera*, 488 orr., 1995.

Ramón Parada: *Administrazio zuzenbidea I. Zati orokorra*, 754 orr., 1996.

Zenbait egile: *Zuzenbide Zibila. Zati orokorra*, 700 orr., 1996.

Zenbait egile: *Betebehar eta kontratuei buruzko zuzenbidea*, 893 orr., 1996.

Zenbait egile: *Eskubide errealak eta ondasun higiezinaren erregistroari buruzko zuzenbidea*, 1.021 orr., 1997.

Euskal Herria saila

Patxi Altuna: *Euscal errijetaco olgueeta eta dantzeen... Edizio kritiko*, 126 orr., 1987.

Zenbait egile: *Bizkaieraren lekua gaur*, 64 orr., 1992.

Alfonso Irigoien: *Pertsona-izenak euskaraz nola eman*, 302 orr., 1994.

Patxi Altuna: *Onsa hilceco bidia. Edizio kritikoa*, 319 orr., 1995.

Alfonso Irigoien: *Kultura-hitzak euskaraz*, 154 orr., 1995.

Letrak saila

Santiago Segura eta J.M. Etxebarria: *Del latín al euskara. Latinetik euskarara*, 292 orr., 1996.

Teologia saila

Josu Penades: *Lauaxeta, historian hezurmamituriko sinismena*, 350 orr., 1996.

Horiez gain, *Bonaparte ondareko eskuizkribuak* izeneko bilduma argitaratzen ari da. Dagoeneko 18 liburuki agertu dira.

Bestalde, Unibertsitateak ateratzen dituen aldizkarien artean, bat euskaraz oso-osorik agertzen da, *Enseiukarrean*, literatura eta linguistikako gaiak erabiltzen dituena, hain zuzen ere. Beste aldizkarietan (*Revista Noticias UD Berriak*, *Letras de Deusto*, *Estudios de Deusto*, *Mundaiz*...) inoiz euskarazko artikulua ere aurki daitezke.

IKERKETA-MAILA

Hirugarren zikloan zenbait ikastaro euskaraz eskaintzen dira. Bestalde, gero eta maizago gertatzen dira euskarazko tesiak. Azken urteotan eman diren datuon arabera hauexek ditugu horietako batzuk:

J.M. Etxebarria: *Zeberio-Araneko euskararen azterketa etno-linguistikoa*.

I. Basterretxea: *Eskolatik euskara?: euskararekiko jarrerak Bizkaiako OHoko 8. mailako artean*.

A.M. Toledo: *Domingo Agirreren eleberrigintza eta euskal fikziozko prosaren taxuketa*.

R.M. Pagola: *Euskal atlas linguistikoarako ekarria: fonetika galdekizuna eta haren erabilpena; datu bilketa eta kartografiaketa Nafarroako zenbait lekutan*.

B. Otaegi: *Felipe Agustin Otaegui Beizamako Erretorea*.

J. Iraolagoitia: *Kulturgintzarako giza eskubideak eta hizkuntzari buruzko herri arauak*.

J.M. Pikaza: *Mamur: mugapenen betetzean oinarritutako tresna modular multmaila*.

I. Gaminde: *Urduliz eta Gatikako herri hizkeren azterketa linguistikoa*.

E. Barrutia: *Mundakako arrantzaleen jakintzaren lexiko eta entziklopedia*.

J. Arretxe: *Basauriko euskararen azterketa linguistikoa*.

M.E. Perez: *Koldo Mitxelenaen euskara noranaiotzea: aitzindariak, hiztegia eta hizkuntzalaritzako hitz berezituen azterketa*.

N. Larrañaga: *Euskalerriko gaztetxoek euskararekiko dituzten jarrerak eta beren eragina euskara ikasi eta erabiltzean*.

F. Juaristi: *Ondasunekiko harremanak Justo Mokoroaren «Reper - torio de locuciones del habla popular vasca» esaera bilduman.*

J. Otaegi: *Adjetiboa Euskal Literaturan.*

EUSKAL IKASKUNTZEN INSTITUTUA

Aspaldikoa izanda erakunde hau Deustuko Unibertsitatearen euskalgintzan, berebiziko eginkizuna du bertako euskalgintzaren barruan. Jardunaldiak antolatu, argitalpenak pres-tatu, koordinazio-lana egin eta Euskal Biblioteka ederra zain-tzen du Institutuak Rosa Miren Pagolaren zuzendaritzapean. Bestalde, Institutu honek eratu zuen gerorako eredu bihurtu den Euskal Kulturaren Masterra. Masterrean jakintza des-berdinetako irakasle eta adituak euskaraz aritu dira irakasgai askotan.

Zuzenbide Fakultatearekin batera, *Euskara Juridikoaren Mintegia* izenekoa bultzatu zuen. Mintegiak euskara eta zu-zenbidearen inguruko harremanak ikertzen ditu.

EUSKAL IRAKASLEGOA

Euskararen irakaskuntza eta alfabetatzeak ere badute le-ku Deustuko Unibertsitatearen baitan, euskal irakaslegoaren bidez. Aipatzekoa da, Euskal Irakaslegoaren eskutik Deustuko Unibertsitateak argitaraturiko *Ikasi-Euskara ikasteko liburua 1.*

EUSKARAREN ERABILERA BESTELAKOETAN

Euskararen erabilerak inprimaki, publizitate, gutun eta a b a r retan nabarmenki egin du gorantz. Itzulpen-zerbitzua ere badago, Idazkaritza Teknikoaren laguntzarako. Bestalde ere, be-ren beregi azpimarratu behar zenbait fakultatetan (Soziologia, Zuzenbidea, ESTE) ematen diren azterketa, ordutegi eta aba-r rekoen testu elebidunak. Zuzenbide Fakultatean, era berean,

bertako Gidaliburua agertzen da urtero, euskara eta erdarazko ale banatuetan.

Izpi esanguratsuak eta errealitate sendoak, beraz, Deustuko Unibertsitatearenak euskararen bide luzean. Ibiliaren ibiliaz, etorkizun oparoago baten gakoak, zalantzarik gabe.

1. Deustuko Unibertsitatearen Euskara Batzordearen kidea.

EUSKARA ETA EUSKAL KULTURA NAFARROAKO UNIBERTSITATEAN

ROLDAN JIMENO

Nafarroako Unibertsitatea (NU) José María Escrivá de Balaguer beatoak sortu zuen 1952. urtean, Zuzenbideko ikasketekin. Opus Dei-ko Prelaturaren lan korporatiboa izanda, estatutu propioak ditu. Gutzika-gutzika beste fakultateak sortu ziren (Medikuntza, 1954; Filosofia eta Letrak, 1955; Kazetaritza, Biologia eta Donostiako Fisika, 1956; Zuzenbide Kanonikoa, 1959; Farmazia eta Arkitektura, 1964; Teologia, 1967; Ekonomia eta Enpresa, 1987). 1961. urtean Donostiako Goi-mailako Injineruen Eskola sortu zen, eta ISSA (Instituto Superior de Secretariado y Administración), 1963an. 60ko hamarkadatik aurrera euskarak eta euskal kulturak bere lekua izan dute NUan¹.

EUSKAL KATEDRA

Euskal Katedraren sorkuntzaren ideia garai hartan Filosofia eta Letretako dekanoa eta Koldo Mitxelena-ren lagun mina zen Antonio Fontani zor diogu. 1963an On Joxe Migel Barandiaran deitu zuten Euskal Herriko Aurrehistoria eta Etnologia emateko. Ondoren, Ana Etxaide etorri zen. Bianako Printzea instituzioaren dirulaguntza zeukan hastapenetan.

EUSKARA

1964an, Ana Etxaide (Donostia, 1936) heldu zen NUra eta euskarako klaseak ematen hasi zen; lehenengo urte horretan bakarrik hiru ikasle izan zituen, haien artean Pedro Diez de Ultzurrun. 1970. urtean Etxaidek Santiagora joan behar izan zuen, han katedra lortu baitzuen. Bere lekua Joxe Basterretxeak (Oskillaso) bete zuen. Klaseek sekulako arrakasta zuten, jende asko zetorren, eta ez zen ordaindu behar, Nafarroako Diputazioak laguntzen baitzuen.

Garai hartan ez zegoen euskaltegirik Iruñean. Eskaera hain handia zenez, irakasle berri bat ekarri behar izan zen, Pilar Gorostiaga, Iruñeko Institutuetan matematika-irakaslea zena. Bi hauek joan den urtean hil ziren. Euskaltegiak sortzean ez zuen zentzurik klase hauekin jarraitzea, eta NUko *euskararen* berrikuntza etorri zen.

1965tik 1967ra Ana Etxaidek *Nafarroako Atlas linguistikoa* herriz herri landu zuen. Ekinbide horretan 72 inkesta egin zituen, bakoitzak 300 galdera izanik. Lana ez zen 1989rarte argitaratu (Eusko Ikaskuntza, Angel Apraiz beka).

1975ean Ana Etxaide Santiagotik itzuli zen eta, emeki-emeke, euskarak NUn bere urterik oparoenak ezagutu ditu. Euskal Linguistika ematen hasi zen, erdaraz, Filologia Hispanikokoei zuzendurik. 1996-1997 ikasturtetik aitzina, ikasgai hau, programa berberarekin, euskaraz eman da.

1976-1977 ikasturtetik aurrera Euskara ikasgaia, hiru maila ezberdinetan emana, hautagarria izan zen Filologian. Ikas-

gai bat emateko gutxieneko ikasle-kopurua bostekoa bazen ere, euskara ikasgaiak ez zuen kopuru hau bete behar; Errekto-radutzatik onespena ematen zitzaion euskarak presentzia izan zezan.

Oraindik ere ematen da baina, plan berrien barnean, ikasleak karrera guztietatik datozte; irakasleak Ana Etxaide, Francis Lautre, Asier Barandiaran eta Itziar Enekoitz ditugu.

Ikasle batzuk, hiru urteak egin ondoren, Euskal Filologia-ren espezialitatea EHU edo Deustun egitera joan ohi ziren.

ETNIKER

Joxe Migel Barandiaran Nafarroako Unibertsitateko irakasle izan zen 1964tik 1980 arte. Azkeneko urteetan, nahiz eta euskal kultura suspertzeko izugarritzko gogoarekin jarraitu, adinagatik neketsua gertatu zitzaion Ataundik Iruñera etortzea. Hala ere, garai horietan Filosofia eta Letretako dekanoa zen Angel Martín Duqueri esker, 90 urte bete arte klasea ematen jarraitu zuen.

Iruñean Barandiaranek Etniker taldeak sortu zituen, eta Unibertsitatean barneko pertsonak baziren ere, talde hauen gehiengoa, kanpoaldeko ikertzaileez osaturik zegoen. Egun, Etniker Nafarroako saila NUTik zuzendurik dago; Mª Amor Beguiristain dugu burua.

IRUÑEAN IRAKURRITAKO TESIAK

Nahiz eta Euskal Katedraren barruan ez egon, doktoretza-tesiak aipatu behar dira. Zuzendarien artean Ignacio Olabarri bilbotarra dago, erdalduna eta Historia Garaikideko Katedratikoa, Euskal Herriko historia garaikideko hainbat tesi zuzendu ditu; horien artean Idoia Estornesena aipatu dezakegu.

Bestalde, nahiz eta tesia erdaraz egin, euskaraz irakurketa asko egin dira, Andres Iñigorena konparazio baterako, tribuna euskaldunez osaturik baitzegoen. Medikuntzan ere tesi bat irakurri da euskaraz.

EUSKAL IKASKETEN DIPLOMA

Unibertsitateko plan berriak euskara eta euskal kulturarako lagungarri izan dira Nafarroako Unibertsitatean. Euskal Ikasketen Diploma (EID) plan berrien malgutasunagatik egin ahal izan zen. Lizentziaturaren ikastaroak egiten diren denbora berrean, EID, bigarren titulu gisa, lortzea ahalbideratzen da.

Euskal gaiak edozein ikasketetako ikasleen artean duten arrakastari begira, nahiz euskal jatorrikoak ez izan, euskaldunak izan ala ez izan, Nafarroako Unibertsitateak 1994-1995 ikasturtetik aurrera, titulu honen bidez, bide akademiko berria zabaldu du.

Guztira 45 kreditu bete behar dira (39 Diplomaren ikasgaietakoak eta 6 Diplomaren memoria). Euskara ikasgaiak egin beharrezkoak dira (16 kreditu), eta besteak, hautagarriak dira; gai ugari eskaini dira orain arte: Euskal Historia eta Kultura, Euskal Linguistika, Euskal Etnologia, Euskal Aurrehistoria, Nafarroako Zuzenbideak, Nafarroako Historia, Nafarroako Geografia, Populazioa, Ekologia eta Ingurugiroa, Ingurugiro-ikasketarako sarrera, Bioklimatologia. Guztiak erdaraz, Euskara eta Euskal Linguistika izan ezik.

Honekin, edozein karreratako ikasleek euskal gaiak buruzko gutxiengo kultura lortu dute lizentziatura-mailan.

Aurten, eta EIDren barnean, hiru kreditutako mintegi bat prestatu da: Ilustrazioa Euskal Herrian: Zientzia eta Pentsamendua, euskaraz eta Euskal Herriko unibertsitateen irakasleekin batez ere. Hitzaldi hauek argitaratu egingo dira.

Ana Etxaide buru duen EIDk sekulako arrakasta izan du ikasleen artean; honen ikasgaiak aukera librekoak dira, eta Diplomaren memoriaz gain, kreditu gutxi behar dituzte beren ikasketen planetik kanpo.

1995-1996 ikasturtean lehenengo hiru memoriak irakurri ziren, Ana Etxaide, Patxi Caspistegui eta Mª Amor Beguiristainek osatzen zuten tribunalaren aurrean. Hemendik aurrera askoz gehiago izanen dira.

DONOSTIAKO CAMPUSA

GOI-MAILAKO INJINERUEN ESKOLA

Orain dela zortzi urte José Mª Rodríguez Ibabek bultzaturik, Metalurgia Fisikoaren ikastaroak euskaraz ematen hasi ziren, gaur arte sekulako arrakasta lortuz. Laister, joan den urtean hildako J.J. Urcola Galarzak lagundu zion; biok batera euskaraz idatzitako testuliburu bat argitaratu zuten. Gaur egun, Beatriz Lopezek klase batzuk euskaraz ematen ditu. Injineruen Eskolan Euskal Kultura Taldea dago, hasieran ekintza kulturalak bultzatzeko sortua, baina gaur egun, euskarazko ikasketen promozioan oinarriturik dago. Karrera amaierako proiektuak eta tesi batzuk euskaraz egin dira.

Nahiz eta Donostiako campusean Euskal Ikasketen Diploma egitea posible ez den, Euskal Historia eta Kultura ikasgai hautagarri gisa egin daiteke, baina erdaraz, Mari Mar Larrazak emanda.

ISSA

Irakaslegoan parte handi bat euskalduna izan arren, ikasgai guztiak erdaraz ematen dira. Hala ere, Euskara, hautagarri bezala, bost mailetan ematen da. Hauek gainditzean, Euskara Komertziala egiteko aukera dago. Euskalduna bazara, azken honetara zuzenean sar zaitezke, froga bat gainditu ondoren. Froga hau egiteko Nafarroako ikasleek Idazkaritzan eskaera bat egin behar dute, Euskal Autonomi Erkidegokoek, aldiz, zuzenean egin dezakete. Karrera-amaierarako lan ugari euskaraz egin dira.

ABARROTS²

Abarrots NUko euskara-taldea da. 1993-1994 ikasturtean sortu zen ikasleen eskutik; unibertsitateko Faustino tabernan bildu ziren euskararen alde zerbait egin beharra zegoela ikusiz.

Bilera hartatik lau urte pasa dira eta taldean bilakaera handia eman da; lau pertsona izatetik, hirurogeita hamarren bat izatera pasatu da. Orain arte taldearen funtsa izan diren ekitaldietan ere bilakaera nabarmena ikusten da. Hasiera batean hitzaldiak eta abar ematen zutenei oparitzen zitzaien liburuxka merke haietatik, aurten martxoan ospatzen den berrehun mila pezeta inguruko III. Euskal Astea antolatzerara igaro da; hau xe dugu taldearen urteko ekitaldi nagusia.

Abarrots-ek izaera asanblearioa dauka; asteazkenero bilerak egiten dira, eta erabakiak denen artean hartzen dira. Taldearen filosofia ildo horretatik doa, ikasle-multzo homogeneous dugu, ez dago bururik, ez inongo jerarkia-motarik ere, nahiz eta leku guztietan bezala, batzuk konpromezu handiagoa hartu. Unibertsitateak ez du talde ofizialik ametitzen, beraz, Abarrots-ek ezin du ez estatuturik, ez lehendakaririk izan. Hau nolabaiteko traba da, batez ere dirulaguntzak eskatzeko orduan eta, oro har, edozein motatako laguntza eskatzeko, guztia pertsona baten izenean egin behar baita.

Taldearen helburua Nafarroako Unibertsitatean euskararen normalkuntza lortzea da. Horretarako fronte ezberdinak ireki nahi izan dira: mintzaldiak, Udako Euskal Unibertsitatea, Euskararen Astea, etab.

ETORKIZUNARI BEGIRA

Argi dagoenez euskarak NUan bizi duen egoera inoiz ezagutu den egoerarik hobereena da, arlo anitzetan aurrerakoia eta berriazale izatera ailegatuz. Hauexek dira hurrengo urterako planak:

- Kazetaritza fakultatetik, *Redacción* («Erredakzioa»), unibertsitateko egunkaria, euskaraz egingo da. Hurrengo kurtsuan, *Estructura de la comunicación en el País Vasco*, 4,5 kredituko ikasgaia emango da (erdaraz).

- EIDk gai konkretu bati buruzko beste euskarazko mintegi bat antolatuko du. Aurtengo Ilustrazioa Euskal Herrian min-

tegia argitaratuko da. Bertsolaritza eta Erdi Aroko historiari buruzko bi ikastaro antolatuko dira (euskaraz).

- Euskera, Euskera I eta II ikasgaien maila igotzea pentsatu dute, maila baxuak Unibertsitateko Hizkuntz Institutuan emateko. Honako hau aztertzen ari den proiektua da.

Hala ere, etorkizunari begira, gure hizkuntza eta kulturaren presentzia handitzeko arlo aunitz jorratu behar dira:

- Ez dago euskaraz matrikula edota edozein inprimakirik betetzeko biderik, nahiz eta legez, Euskal Autonomi Erkidegoan eta Nafarroan hau arauturik egon. Gauza bera gertatzen da errotulu eta karteekin, batez ere Nafarroako campusean, euskara erabat bazterturik baitago. Unibertsitateko egunkari eta aldizkarietan euskarak ez du lekurik, salbuespen batzuk salbu.

- Irakasleen artean gutxi dira klaseak euskaraz eman ditzatekenak, batez ere Iruñeko campusean. Honetan, euskara eta euskal linguistikaren inguruan batik bat.

- ISSAn nafarrek eskaera berezia egin behar dute Euskara Komertzialera pasatzeko froga egin ahal izateko; Euskal Autonomi Erkidegokoek ez dute inolako eskaera burokratikorik egin behar. Alde hau konpondu behar da.

- *Abarrots* taldearen helburuetariko bat, euskarak bere lekua izan dezan, berau maila akademikoan bultzatzea da, helburua ikasgaietan eta kreditodun diren edozein mintegi edo hitzaldietan euskara sartzea litzateke.

Hala ere euskarak eta euskal kulturak NUan etorkizun opa-roa izango dutela espero dugu. Azken bost urteotan sortutako Euskal Ikasketen Diploma eta *Abarrots* taldea honen adierazgarri dira. Baina are eta adierazgarriagoak ditugu gaur egungo errektorearen José Mª Bastero jaunaren hitzak, Erretoreordea zenean, orain dela lau urte:

(La Universidad de Navarra) desde hace más de cuarenta años forma parte del entramado educativo de Euskal-Herria y que, siendo coherente con el genuino espíritu universitario, no puede

estar al margen de las inquietudes, problemas, y nobles ambiciones de la sociedad a la que desea servir, entre las que la normalización del euskera y el conocimiento de la historia, arte, cultura, geografía y demás aspectos de la identidad de nuestra tierra, ocupan un lugar relevante³.

Basteroren hitzak NUren etorkizuneko euskara eta euskal kulturarekiko eredu izatea espero dugu, argi dagoenez, gaur egun, hori guztia lortzeko irakaslego euskalduna eta ikasleen ekintzak bultzatu behar dira. Hauek mantentzen eta zabalitzen diren heinean, gure Kultura, azken batean, gure Herriaren garapena bermatuko da NUren barnean.

1. Gai honi buruz gehiago jakiteko, artikuluko hauek kontsultatu daitezke: Ana Mª ECHAIDE, «Lengua y Cultura Vascas», *Investigación científica sobre Navarra. 1952-1977*, Pamplona: Universidad de Navarra, 1980, 105-108 orr. Ana ETXAIDE, «Euskaraz burutzen diren ikasketak Nafarroako Unibertsitatean», *XII Congreso de Estudios Vascos: Eusko Ikaskuntzak Hezkuntza Sarean. Vitoria-Gasteiz, 1993*, Donostia: Eusko Ikaskuntza, 1995, 531-533 orr. José Mª BASTERO, «Estudios Vascos en la Universidad de Navarra», *XII Congreso de Estudios Vascos: Eusko Ikaskuntzak Hezkuntza Sarean. Vitoria-Gasteiz, 1993*, Donostia: Eusko Ikaskuntza, 1995, 547-555 orr. Mª Amor BEGUIRISTÁIN GÚRPIDE, «Etnografía, Etnología o Antropología Cultural. Ensayo de síntesis», *Príncipe de Viana*, 200, LIV (1993), 672 orr. José Mª JIMENO JURÍO, *Navarra. Historia del euskera*, Tafalla: Txalaparta, 1997 (prentsan).

2. Xabier Martínez de Lezea Elizalde emandako datuak.

3. J. M. BASTERO, op. cit., p. 547.

EUSKARA BAIONA-ANGELU- -MIARRITZEKO FAKULTATEAN

XARLES VIDEGAIN

Hatsarrian Bordele III-ko Unibertsitateak berak Baionako Euskal Ikerketen Institutua sorturik Baionako Fakultatean, hartarik sortu zen geroago, 1985ean hain zuzen, Baionako Unibertsitate-arteke Euskal Ikastokia, konbenio baten bitartez, Pabe-Aturrialdeko Unibertsitatea alde batetik, Bordele III-ko Unibertsitatea bestaldetik, konbenioaren partaide zirelarik. Ikastoki horrek gaur ere bere egoitza Baionako fakultatean dauka, administrazioaren aldetik Pabe-Aturrialdeko Unibertsitateari datxekiola. Baina bi unibertsitateetako euskal atalek osatua da eta Ikastokiak eskaintzen dituen diplomak bi unibertsitateen zigupean emaiten dira. Horretarako elgarekilako baimena izan zuten Bordeleko eta Pabeko bi erakundeek.

Ikastokiaren sortze-agiriaz xehetasun horien emaita irakurleari bitxi iduritzen bazaio, neurri batez bederen euskal ikasketen hedadura eta garapena sortzaile ofizialek baldintzatzen dituzte. Bestela erranez, ez da ahantzi behar Pabe-Aturrialdeko Unibertsitatea bera Bordele III-ko Unibertsitateetik sortu dela, eta bestalde Baionan kokatua den campusa ez dela bereber bizi, Pabeko Unibertsitatearen zati bat baizik ez baita. Ahaidetasun-harriaren horiek badute oraino pisu. Eta Baiona-Angelu-Miarritzeko (BAM) barrutiak (eta oro har hiru probintziak) unibertsitate propioaren ukaiteko gaingitu behar dituen arazoak sortzetik beretik dauzka. Ondorioz, uler beza irakurleak botere handiko gunea ez dela Baionan dagoen Euskal Ikastokia.

BAIONAKO CAMPUSA

Euskal ikasketek Baionan berean ez dute adar nagusia egiten. Kokatu behar dira, ordea, Baionan dauden beste unibertsitate-mailako ikasketxeen artean:

Diziplinen arteko BAMEko Fakultateak mila ikasle inguru biltzen ditu, haietarik ehun bat euskal ikasketetan dabilzalarik. Besteak, gehienak beraz, Zuzenbidean —DEUG (Diplôme d'Etudes Universitaires Générales / Unibertsitate Ikasketa Orokorreko Diploma; bi urtez egiten dena), Lizentzia, Tesina, DESS (Diplôme d'Etudes Supérieures Spécialisées / Goi-mailako Ikasketa Berezituetako Diploma)—, Zientzia Ekonomikotan —DEUG— eta duela bi urte hasi Letra Modernoetako sailan —DEUG— dabilza.

Bide profesionalarekin lotutako diplomak ere eskaintzen ditu Fakultateak: DPCEF (Diplôme Préparatoire aux Etudes Comptables et Financières), DUSIDJ (Diplôme Universitaire des Sciences de l'Inadaptation et de la Délinquance Juveniles), Nazioarteko Komertzioan berezitua den MST diploma (Maîtrise des Sciences et Techniques), DECF (Diplôme d'Etudes Comptables et Financières), DESCF (Diplôme d'Etudes supérieures et Financières). Bestalde, Zuzenbide-Kapazitatea deitu diploma emaiten ditu, baita ere DAEU (Diplôme d'Accès

aux Etudes Universitaires / Unibertsitatean sartzeko Diploma). Azkenik sortu da ere Zientzia eta Teknikarako Saila, hain berria dena.

Ikasketa horietan guztietan euskarak ez du tokirik, irakas-kuntza-hizkuntza den aldetik. Bakarrik oren bat emaiten da euskararen inimiziaz Zuzenbide atalean.

IUTn (Teknologia-Unibertsitate Institutua) sail batzuetan euskara erakasten da bereziki komertzioari buruz emana den formakuntzan (Techdeco eta LOT sailetan).

Baionako Komertzio-Ganbarak sortu du Institut du Logiciel et des Systèmes erakundea (Sistemen eta Programaren Institutua), publikoa ez dena; euskara ez da erabiltzen.

Oro har hiru probintzietan unibertsitate-eskaintzak puntu ahul asko dauzka, euskararen gora-beherak kontuan hartu gabe ere. Eskaintzak oso barreiatuak dira gaien aldetik nola estatutuan aldetik edo geografiaren aldetik. Gaien aldetik, euskal ikerketak izan ezik, ez da ikusten logika handirik eskaintzen diren ikasbideetan lehen ziklotik hirugarren ziklora lihoakeen ikasbiderik ez dagoelakotz. Geografiaren aldetik; egoitzak lau toki desberdinetan daude Baionan berean gaindi (!) eta horrek masa kritikora heltzera ez du neholaz ere laguntzen ez eta ere ikasleen elgarrekilako harremanen garatzea. Estatusaren aldetik, ikusi dugu Baionako Fakultatea Pabekoaren antena dela.

EUSKARAREN TOKIA EUSKAL IKERKETAN

Baionan bilduak dira euskara ikertzen duten jende haboroenak, multzo aski murrizta bada ere osatzen dutena. Baina hala ere multzo izaitea gutietsi behar ez den aitzinamendua da. Euskarak profesional guti izan du alderdi honetan duela guti artio. Jakina den bezala, Frantses Iraultzak ekarri duen ondorioetarik bat izan da ikerle laiko eta profesionalen hazkundera ekarri duela joan den mendean: erran gabe doa frantsesa izan dela profesionalak zerabilten hizkuntza eta ikertzekotan gehienik ikertzen zuten hizkuntza: aldiz, eta luzaz, euskarari buruzko

ikerketak, salbuespen zorbait kendu eta, elizgizonen eta afizionatuen eskutan egon dira: horrekin ez dut erran nahi hargatik ezgai zirelarik baizik eta oso berant agertu ahal izan zirela euskararen ikertzeko ofizioko jendeak. Ezagutu dugu frantses estatu osoan euskal katedra bakarra zegoeneko aroa, R. Lafon jakintsuak Bordelen postu hori betetzen zuelarik. Gaur, zorionez, euskararen ikerketa ez da egoiten erakasle baten baitan nahiz, erran dugun bezala, multzoa oraindik ez den oso handia. Ingurune horretan sartu behar da Baionan sortu den euskal adarra, ondoko lerroetan aipagai duguna.

Jadanik erran bezala, «Euskal Ikerketak» diogunean, Baionako Fakultatean dagoen atalaz mintzo gara. Lehen, bigarren eta hirugarren zikloetan antolatua dago. Ikasle batek nahi baldin badu euskal adarrean sartu, suposatzen da euskara badakiela. Unibertsitateak Baionan ez dio biderik eskaintzen euskara ikasi nahi lukeen jendeari.

Atal horrek sortzetik aitortzen duen helburua da frantses estatuan baitezpadakoa den tresna izaitzea euskal kulturaren garapenarako. Euskal kulturaren bultzatzaileak eta eragileak (erakasleak barne) formatu eta prestatu nahi ditu, euskara ongi erabil eta kultur orokor finkoa ukan dezaten. Euskararen aldetik, idatzizko eta ahozko baliabideak indartu behar dituzte ikasleek, hizkuntzaren ezaugarriak sakonduz, hiru probintzietako euskarak dituen berezitasunei arreta handia emanaz. Lizentzia mailan, fonetika historikoa, dialektologia erakusten dira. Euskararari buruzko kurtsoez gain, frantsesaren gutieneko formakuntza egiten da, bai eta ere latinari edo okzitanoerari buruzko iniazioa. Beste hizkuntza bat ere erakasten da (ingelesera edo espainera). Lizentzian, Euskal Herriko geografiaz eta historiaz oinarritzko formazioa emaiten da, bai eta ere nahi dutenentzat, soziologiaren eta etnologiaren hastapenak.

Ikusten den bezala, horrelako antolakuntzak gehien-gehienik euskararen erakaskuntzan lan eginen duten ikasleak prestatzea du helburu. 1993an kreatua izan da CAPESa, hain zuzen lizeoetako erakasleen hautatzeko egina den konkurtsoa. Euskarazko gaiez bestalde, aurkezgaiek landu behar dituzten beste gaiek (frantsesa, hizkuntza, historia-geografia) jakitate eta

metodologia-maila ona eskatzen dute; erran nahi baita euskara ongi jakitea ez dela aski.

Lehen zikloa bi urtez egiten da delako euskarazko DEUGa kausitzekotan eta urte bakoitzean ikasleak lau moduloak bildu behar ditu. Lehenbiziko urtean, lau moduloak hauek dira: Euskara eta Euskal Literatura (1. maila), Euskal Kultura, Frantsesa (1. maila), eta Hizkuntzak (de facto ingelesera eta espainera). Orotara 237,5 oren kurtso eta 162,5 oren ariketa egiten baitu. Kurtsoetan 125 oren erdaraz emaiten dira eta 112,5 oren euskaraz; 75 oren euskaraz eta 87,5 oren erdaraz ariketetan. Lehen moduloa, euskararena eta euskal literaturarena, beharrik euskaraz emaiten dela. Aldiz bigarren moduloan, Soziologia eta Geografia erdaraz emaiten dira. Frantses Filologia frantsesez egiten da, eta Hizkuntzak edo erakasten den hizkuntzan edo frantsesetik abiatua. Hemen aipatzen dudana da gaurko errealitatea, eta ez guk izan ledin nahi genukeen hura.

DEUGeko bigarren urtean, beste lau moduloak Euskara eta Euskal literatura (2. maila), Euskal Kultura, Frantsesa (2. maila) eta Hizkuntzak dira. 212,5 oren emaiten dira kurtsoetan, haietarik 75 euskaraz direlarik eta beste 137,5ak erdaraz. Ariketetan 87,5 oren euskaraz emaiten dira eta 75 erdaraz. Lehen moduloaz gain, Historia ere euskaraz emaiten da, baina Etnologia eta Zuzenbide forala erdaraz.

Azken hiru urte huntan, Hezkuntza Ministerioak eta Ikastolen Federazioak firmatu hitzamenaren ondorioz, *ad hoc* egindako beste diploma baten prestatzeko kurtsoak Baionan eman dira: diploma hari esker, Seaskako langile-multzo batek formakuntza arraberritu ahal izan du, Lizentziako mailan sartuz. Hemen ere euskarari buruzko sailak eta Historia euskaraz eman dira. Diploma horrek ez du segidarik izanen heldu den urtean.

Lizentzian, euskal ikasketetan beste gaietan bezala hirugarren urtean iragaiten da (eta ez 4. urtean espainiar estatuko lizentziaturan bezala). Hemen ere lau modulo badira. Kurtsoetan 100 oren euskaraz emaiten dira eta 150 oren erdaraz; ariketetan, 62,5 oren euskaraz eta 75 oren erdaraz. Lehen modu-

loaz gain, Historia euskaraz emaiten da. Aldiz, Geografia erdaraz eta Soziologia zein Etnologia erdaraz, Latinera edo Okzitanoe-ra erdaraz ere, bai eta ere Hizkuntz didaktika.

Laugarren urtean, «Maitrise» deitu titulua (guti gora-behera tesina bezalakoa) prestatzen da. 75 oren euskaraz emaiten da eta 25 oren erdaraz baina maila honetara helduz geroz, ikasleak egin memoria da lanik garrantzitsuena: erdaraz edo euskaraz idatz dezake eta badira jadanik euskaraz defendituak izan diren memoria zonbait. Kontuan har urte oroz defenditzen diren lanak eskuko eriez kondatzen direla.

Lizentzia kausitu duen jendeak, beraz baxoaz landako laugarren urtean ere, CAPES konkurtsoa presta dezake Baionako Fakultatean, nahiz Bordele III-ko Unibertsitateak ere emaiten duen azterketa horren prestatzeko kargua.

Bostgarren urtetik aitzina, DEAr (Diplôme d'Etudes Approfondies) eta tesiar lot dakioke ikaslea. 150 oren jarraitu behar du eta haietarik heren bat guti gora-behera euskaraz emaiten da. Baina tesinan baino are gehiago, inporta duena da ikaslearen ikerketa-lan pertsonala. Tesia euskaraz idatz daiteke, frantsesezko laburpen batez horniturik agertzen den ber. Eta euskaraz egin lehenbiziko tesia iaz defenditua izan zen Baionako egoitzan.

ASMOAK ETA ITXAROPENAK

Nahiago nuke, zenbakiak eta zerrendak bazter utzirik, beste ohar zonbait eman ondoko lerroetan.

1) Ikasleen kopurua nahiko ttipi da eta haren handitzea beharrezkoa izanik ere ez da erraza izanen; kopurua murrizte-ra ez uzteak berak lanak baditu. Arrazoa oso ezaguna da: ikaslegaien harrobia mugatua izaita; demografiaren aldetik, departamendu-erdia baizik ez du hunkitzen, gazteria ez da handia, euskaldunen portzentaia urria da, eta gelditzen diren artean, kanpora joan behar izaitendute, lekuan berean ikasbiderik ez izaitegatik. Horretan deus ez da berririk eta

uste izateko da ez dela kanbiamendu handirik izanen ondoko urteetan.

2) Beste puntu kezkarria da euskararen kalitatea eta Unibertsitatean erakutsi behar den (diren) euskara-mota(k). Ez dakigu nahiko argi izanen zaion irakurleari erraiten badugu ikasle frangok nekez ulertzen dutela Elizanbururen *Piarres Adame*, edo Lafitte, edo egungo edozoin eleberri. Alde batetik Iparraldean atzo erabiltzen zen euskara (eta erabiltzekotan gaur erabiltzen dena) arrotza zaio ikasle anitzi edo aski exotikoa. Bestaldetik, gaur uholde handiz batuaren etiketapean idazten dena ez dute menperatzen. Euskararen ezagutzaz den bezainbatean, gaur unibertsitatean emaiten den formakuntzak ez dio ikasleari ez aski emaiten ez aski eskatzen. Helburu gisa aitortutako euskara literarioan maila hobea nahi baldin badugu ikasleak bil dezan, oren gehiago behar liteke eman. Ikertzeko da zoin moldetan egin daitekeen, edo hizkuntz kalitatea landu lezakeen Institutu baten bitartez, edo lehenbiziko urtean, alartze bezalako iraganbidea ezarriz, ikaslegaien gutieneko maila segurta lezakeena. Kontuan hartzen baldin bada gorago aipatutako hautetsien dokumentua, hemendik 2004. urte bitartean, 250 erakasle formatu behar ditu Unibertsitateak eta izanen duten maila dudarik gabe zaindu beharko da.

Euskara-motak aipatu ditut: euskara literarioa da Unibertsitatean lantzen eta eredutzat emaiten den euskara-mota. Eraskaskuntzan ariko diren ikasleentzat horrela aritzea zuzen dela iduritzen zaigu. Baina euskara literarioa ezin daiteke izan eredu bakarra. Beste beharrak sortu dira Iparraldean berean beste nonnahi bezala, izan dadin komunikabideetan, itzulpengintza teknikoetan, ekonomiaren inguruko munduan. Alor berri horietan, filologoak ez dira tokirik hoberenean aterabide ona berek idekitzeko, baina gure arrangura izan behar da hemendik aitzina ea Unibertsitateak eskaintza berriak zabalduko dituen. Modan dagoen hizkuntz industriari Baiona erraz sar daitekeenik ez da errana baina badago hor bederen bilatu behar den lan-eremu berria zoinetan frantses estatuan hiri zonbaitek ezin hobeki erein baitute. Bestalde ez da normalean euskalduntzeaz Unibertsitateak deus ez egitea eta hutsune

hori bete lezake berdin euskalduntze-lanetan diharduten erakundeekin hitzarmena izenpetuz, eta formakuntza jarraikiaren kondu. Ez ahantz euskara mikorik ere ez dela emaiten Baionan kokatuak diren kopuru handiko sailetan.

Kapitulu horretan sar genezake Baionan jartzekoa omen den IUFMeko antena. IUFM da guti gora-behera Hegoaldeko Magisteritza-Eskolaren kidea. Orainarte, euskarak ez du sartzetik izan erakaskuntza publikoko errient-errientsak formatzen dituen erakunde garrantzitsuan. Sinbolikoki ere handia izan liteke euskarari tokia emaita jakobinismoaren gotorlekua izan den eskolan. Asmo hori Euskal Herriko Hautetsien Kontseiluak 1997-03-22an onartutako dokumentuak bereizten du 102. ekintza deitu atalean.

3) Euskal ikasleek tresna lagungarri guti daukate eskutan. Ez gara ari informatikaz: makinarik ez dago ikasleen lanetarako. Deitoragarria izanik ere, hori ez da kezagarriena biblioteken eskaintzaren aldean. Unibertsitate-Bibliotekak lehentasun osoa eman dio Zuzenbideari luzaz ez baita izan beste ikasgaiarik Baionako egoitzan. Ondorioz, letretako fondoa eta euskal fondoa zinez pobreak dira, nahiz indar zerbait egiten duten arduradunek behar gorrienen tapatzeko. Hor ikusten da zer den historiarik gabeko eta ahal handirik gabeko liburutegia xutik ezartzea. Baionako herri-biblioteka ez da antolatua Unibertsitatearen beharren arabera nahiz laguntza ederra emaiten duen oro har; aldiz badu aspaldi Euskal Erakustokiko Bibliotekan ez dela sartzan ahal, Erakustokia hertsia izan zen egunetik hain zuzen. Baionako alkateari galdegina izan zaio biblioteka ahal bezain laster idekitzea, erran nahi baita Erakustokia bera martxan jarri gabe. Zer nahi gisaz, hiruak idekiak izanen direlarik, biblioteken arteko koordinaketa izanen omen da. Baina fondoaren handitzeari lehentasuna eman behar zaiola us-te dugu bai eta ere telematikak aurkezten dituen bideei.

4) Euskal Ikerketek bizitasun eta oihartzun guti dute, gure ustez, Baionako hirian eta oro har hiru probintzietako gizar-tean. Kurtso akademikoez aparte, ez da beste programarik antolatzen, ez hitzaldirik, ez zinemaldirik, ez jaialdirik. CNRSko ikerketa-zentruar muguruan izan dira kongresuak antolatu-

rik, batzuetan beste erakundeekilako partaidetzan. Mugaz gaineko elgarrekilako lanak ere (Akitania-Euskadi-Nafarroako fondo amankomunean, adibidez) herabeak izan dira eta kalipuz gehiago merezi dute. Indar bat egitea hartzen du alderdi honen amorekatik gizarteak jakin dezan zertan gabiltzan eta probetxu gehiago idek dezan Unibertsitateko komunitate ttipi honenganik. Gizarteak hartu behar dituen erabakietan ere, aski isila da euskal adarra. Ez dugu erran nahi eltze guztietako zalia izan behar denik, baina haren pisua handiago behar lukeela: gogoan ditugu Uztaritzeko Euskal Kultur Erakundeak, Ikas dokumentazio-zentru arraberrituak, Baionako Euskal Erakustokiak edo Irisarriko Ondare-zentruak dituzten proiektuak; horrelako beharlekuetan parte hartu beharko du Unibertsitateak.

5) Azkenik, interes bizia dute Euskal Ikerketek Baionako Unibertsitatea handi dadin. Badakigu hautetsiek ez direla oso fida eta aipatutako Hautetsien Kontseiluak onartu duen dokumentuan puntu ahula dela 2. kapituluaren ikusten den bezala, ez baitu zezena adarretarik hartu nahi izan, Unibertsitate autonomoaren alde jartzea ez duelarik onartzen. Baina gauzak horrela izanik ere, eta Baionako zentrua Pabeko antena gisa egonik, gure interesa da dauden sailak hazaraztea eta sail berriak asmatzea eta bultzatzea; horietan, goian aipatu punduez bestalde, hiru bide bederen bereiz nitzake: duela bi urte hasi Letretako adarra indartzea, Zuzenbideari aitortzen zaion garrantzia errespetatuz, haren alde dagoen desoreka ttipitu nahian; Musikako Kontserbatorioarekin adar bat sortzea duela zombait urte aipatu bezala, eta azkenik IUTko informatikako sailarekin elgarrekilako lanak emendatzea, IUTko jendeak duen kompetentzia euskararen alorrean txertatuz.

EUSKARA NAFARROAKO UNIBERTSITATE PUBLIKOAN

GREGORIO MONREAL

Nafarroako Parlamentuak 1987an eman zion argi berdea Nafarroako Unibertsitate Publikoari (NUP). Hamarkada bat joan da geroztik, Unibertsitate gaztearen eremuan gure hizkuntzari zer egoera bizitzea egokitu zaion neurtzeko nahikoa denbora.

1.— Instituzioaren jaiotza eragin zuten baldintzek berek azaltzen dute euskarari emandako tratamendua, bai Unibertsitatearen abiatze-epean eta bai finkatze-epean.

Jakina da Nafarroako Gorteak Ertarotik tematu zirela Unibertsitate bat izaten. Aro Modernoan, goi-irakaskuntzarako instituzio bat eratzeko baimen bikoitza —Erregearena eta Ai-

ta Sainduarena— behar izateak eta lehendik ezarritako unibertsitateen interes sortuek bertan behera bota zituzten aha-
legin guztiak. Ondorengo planteamendua, 1869 eta 1936 bi-
tartean bederen, Unibertsitate euskal-nafarraren sortzearen
aldekoa izan zen beti: hala nola lau probintziako unibertsita-
te-barrutia sortzeko Nafarroako Diputazioak Arabako, Gipuz-
koako eta Bizkaiko Diputazioei egindako proposamena edo
Eusko Ikaskuntzak 20ko hamarkadan egindako proiektua,
non zenbait intelektual nafarrek bertan parte hartu zuten. No-
rabide integratzaile bera hartu zuen aro errepublikarriko Eus-
kal Unibertsitatearen aldeko kanpainak. 70eko hamarkada-
ko urteetara ere heldu zen joera hau; profesional eta ikasle
nafarrak oso present izan ziren barrutiaren aldeko mugimen-
du errebindikatzailen.

Bistan da Erreforma politikoaren prozesuan ordaindu behar
izan ziren prezioetako bat izan zela Nafarroa —berezko ero-
men neurtezinak ahaztu gabe, noski—. Unibertsitateari dago-
kionez, 1977an Nafarroa ez zen sartu Arabako, Gipuzkoako
eta Bizkaiko barruti berrian. Zaragozaren mende iraun zuen,
eta unibertsitate-eremu iruindarrak Elizaren Unibertsitateak
hartuta.

Sektore laikoen eta gutxi gora-behera «progresisten» hel-
burua zen Unibertsitate publikoaren sortzea; integristatzat eta
jarraera kontserbadoreetara lerratutakotzat hartua zen Opus
Deiren Unibertsitatearentzako goi-hezkuntzako alternatiba
nahi zuten sektore hauek.

Unibertsitatea sozialistek bultzatuta jaino zen 1987an, ezke-
rreko taldeen, zentrokoen eta nazionalisten laguntzarekin. De-
naden, PSOEk legegaldi horretan aldatu egin zuen aliantzen
estrategia, eta Unibertsitatearen abiatzea, beste hainbat gai
bezala, UPNrekiko itun agiriko eta isileko baten gaia izan zen.
PSOEK nagusitasuna izango zuen Unibertsitate berriaren gara-
penean, baina kontzesioak egingo zitzaizkion alderdi kontserba-
doreari. Pentsatzekoa da zer espero zezakeen euskarak era
horretako itun batetik. NUP martxan ipintzeko unean, lehen-
dik existitzen zuten unibertsitate-eskolak txertatzeko arduan,
Irakasle-Eskolako lerro elebidunaren irauteari buruz arazoak

planteatzen hasi ziren. Ezaguna da ospe akademiko sendoko antropologo nafar baten anekdota: euskal gaiak lantzeari utziz gero Unibertsitate berrian sartuko zela iradoki zitzaion. Bistan da «vasquista» etiketa ez zela gomendio ona NUPen sorrera-garaietako sartze errazerako.

2.— Hizkuntz plangintza baterako, Unibertsitatearen sorrera-unea da egokiena. Planteamendua erraza zatekeen: 80ko hamarkada bukatzean Autonomi Erkidego elebidunetan hizkuntz normalizaziorako legeak onartu ziren, eta onartuta zuden hainbat unibertsitateko Estatutuak, non instituzioaren hizkuntz erregimenari kapitulu oso bat eskaintzen zitzaion. Zehazki, Kataluniako eta EAeko unibertsitateak oinarri normalizatailetatik abiatzen ziren, eta horrek diskriminazio positiborako neurriak zekartzan ondorioz. Beste gauza bat da arau-markoari zegokion praxia aurrera eraman zen edo ez zen. Gogora dezagun EHUren kasua 1985 eta 1990 artean.

Nafarroan ez zen ezer egin, zenbaiten borondatezko ahaleginak salbu. Garcia Blascoren errektore-aldi eratzailleak iritsi behar izan zuen, 1993ko urtarrila ordurako, hizkuntzaren auzia mahaigaineratzeko.

3.— Estatutuetako V. Tituluari buruzko —Euskara Unibertsitatean— eztabaida estatutu-prozesuko garrantzitsuenetariko bat izan zen eta, zalantzarik gabe, lorpen nagusietako bat, nahiz eta zenbait sektore ren errezeloak —ia fobiazkoak— gainditu behar izan ziren.

Onartu behar da hizkuntzari Estatutuek ematen dioten traetaera onargarria dela. Areago, Nafarroako testuinguru soziolinguistikoan espero zitekeena baino urrutirago iritsi zen. Oso lorpen estimagarria da ofizialtasunaren ezagutza («gaztelera eta euskara Nafarroako Unibertsitate Publikoko berezko hizkuntzak dira eta, ondorioz, unibertsitario guztiek dute ezagutzeko eta erabiltzeko eskubidea»). Gauza bera esan liteke eskubidearen adierazpenaz eta egozten zaion norainokoaz: Unibertsitateko gobernu-organanoekin harremanak izateko aukera, hizkuntzaren erabilera bileratan, ikerketa-lanen aurkeztea eta argitaratzea, ikasketen harrera eta eskaintza, azterketak eta fro-

gak, administrazio-dokumentazioa, errotulazioa, publizitatea, eta abar.

Legezkotasun-contrda egiteko Estatutuak Nafarroako Gobernuari aurkeztu zitzaizkionean okertu ziren gauzak. V. Kapituluako artikulua garrantzitsu batzuetan Gobernuak honako eztenkada gehitu zuen: «Legeak agintzen duen markoan»: hala nola ikasgaien eskaintzari buruzkoan, irakaslegoaren eta AZPre (Administrazio eta Zerbitzu Pertsonala) formazioari eta kontratazioari buruzkoan, kontratazioetarako hizkuntzaren ezagutzaren balorazioari buruzkoan eta irakasle-postuak zehaztean.

Zalantza ekarri du Gobernuaren gehiketak, eta badirudi normalizazioaren gorpulean sartutako makila dela: zer esan nahi du zehatz-mehatz? Nafarroako Parlamentuak nekez egingo du Unibertsitaterako hizkuntz lege berezi bat. Normalizazio-prozesua geldiarazi egin behar al da Unibertsitaterako hizkuntz arau bat ematen den arte? Badirudi zuhurtasun- edo galga-modu bat ipini nahi izan dela, gehiengo parlamentarioak nahi ez duen hizkuntz norabidea hartzea eragozteko Unibertsitateari. Nabari da hizkuntzari buruzko indar-erlazioa askoz ere aldekoagoa dela instituzio unibertsitarioan Nafarroako asantzia legegilean baino. Azpimarratzekoa da Gobernuaren eztenkada dagoeneko erabili duela Unibertsitate barruan, ezein plangintzarako disuasio-bitarteko gisa, hizkuntzaren aurkako sektore nabarmenenak —Errektore-taldean sendo ainguratutako jendea duen sektorea—. Parlamentuak oraindik ez duela iritzirik eman argudiatzen da.

4.— Egia da Parlamentuak ez duela iritzirik eman Estatutuaren ezarpeneko bi urteotan, ezta lehendik ere, ezta Euskararen Legearen artikuluetan ere. Eta, hala ere, Unibertsitatea erabateko garapenera heldu da azken hamarkadan zehar: martxan ipini dira lizentziaturak, injinerutzak eta diplomaturak, eta kalera irteten ari dira lehenengo promozioak. Irakasleen eta Administrazio eta Zerbitzuetako lan-taldeak integratu direla esan nahi du horrek. Orain, euskalduntzearen emaitzak ezin etsigarriagoak dira: NUPen lanean ari diren 626 irakasleetatik 25ek baino ez dituzte eskolak euskaraz ematen

(eta 15 baino ez dira Unibertsitateko irakasle-kidegoko partaide). Beraz, euskarazko irakaskuntzan lan-taldearen % 3,9k diharduela ari gara esaten.

Argi eta garbi baiezia daiteke diskriminazio negatiboa egon dela, nabarmena baita zifra hauek ez datozela bat Nafarroaren hizkuntz eneatitatearekin. Azken inkestaren arabera % 10 dira probintziako hiztunak, nahiz eta % 20ra heltzen den euskara ulertzen dutenen portzentaia. Dena den, kontuan izan behar da gauzak dezente aldatzen direla irakaskuntzaren munduan. Nahiz eta hizkuntzaren onarpen sozialerako oztopo izugarria den nafar askoren buruan euskarak lotura izatea molotov koktelarekin, ukabil itxiarekin, hormen lohitzarekin eta funtsik gabeko indarkeriarekin, B eta D ereduaren matrikulatutako ikasleen portzentaia % 25ekoa da, eta % 30a gainditzen du Iruñerrian. Nabarmenezkoa da D ereduaren matrikularen bilakera azken bost urteotan. Eremu euskaldunean % 61etik % 78ra igo da Lehen Hezkuntzan eta % 75etik % 83ra Haur Hezkuntzan. Eta eremu mixtoa delakoan % 16tik % 22rako jauzia egin da Lehen Hezkuntzan eta % 22tik % 25era Haur Hezkuntzan.

Irakaspena argia da: NUPeko ikasle euskaldunen kopurua hazten ari da pixkanaka —Unibertsitate publikorako joera dute euskaldunek—. Era bateko edo besteko segida behar luke te ikasketetan, maila ez unibertsitarioetan egindako ahalegin eskerga alferrik gal ez dadin.

5.— Hizkuntz Normalizaziorako Batzordeak —«Unibertsitaterako euskararen Hizkuntz Normalizaziorako Politika landu, proposatu eta jarraipena egiteko» erantzukizuna du NUPeko Estatutuen arabera— Plan baten osaketan lanean jardun du negu honetan.

Oinarrizko planteamendu nagusia zera baieztatzea izan da: Unibertsitateak ematen duen tituluak gaitzen zaituen ogibidean edo ogibideetan euskara zuzen erabiliz jarduteko beharrezkoa den hizkuntz gaitasuna Unibertsitatean zauden denboran lortzeko aukeran gauzatzen da bigarren hizkuntza ofizialaren ikasketarako eta ezagutzarako ikasleen eskubidea.

Baina aitortzen da Nafarroako testuinguru soziolinguistikoan ikasleen interesen aurkakoa litzatekeela —eta luzera interesatuen euskararekiko atxikimenduaren aurkakoa— gaztele-raren lexiko tekniko eta adierazpen-baliabideak osoki ez menperatzea.

Ondorioz, curriculum bakoitzeko funtsezko irakasgai batzuk euskaraz eskaintzera joko luke Nafarroako Unibertsitate Publikoak, hain zuzen ere espezialitate bakoitzaren teknolektoan eragin handiena duten irakasgaiak. Beharrezkoa da, beraz, disziplina horien definizioa: curriculum bakoitzeko irakaskuntza-eskaintza zehaztu behar da. Horixe bera egin du Batzordeak, kasuz kasu eta titulazioz titulazio aztertuz.

Definizioan irizpide ezberdinak hartu dira kontuan: behar soziala —hots, profesional elebidunak eskatzen dituzten alor sozialetara zuzendutako titulazioak—, irakasle egokien prestutasuna, irakaskuntza-eskaera eta ikasmaterialak badauden edo ez aintzat hartu dira.

6.— Plangintza orotan bitartekoen kontua gai erabakigarri bilakatzen da, areago lan-taldeak beteta daudenez maniobrarako aukera oso estua denean. Esan ohi den bezala, paperak denari eusten dio, baina gauzak asko aldatzen dira baliabideak zuzendu behar direnean eta erabakiak hartu behar dituztenak gai honekiko axola gabe, eta baita erabat aurkako ere, direnean.

Batzordeak uste du lehendabizi euskarazko irakaskuntzaren benetako eskaera zein den jakin behar duela. Gaur egun ikasleen matrikulazio-unean egindako oinarrizko inkesta bat besterik ez dago. Eta, noski, balizko eskaerari erantzuteko NUPEk zer irakasle-baliabide —pertsonal elebidun gaitua— dituen jakin beharko litzateke. Oraingoan, Hizkuntz Normalizaziorako Planean lehentasuna ematen zaien gaien irakaskuntzaren erantzukizuna har lezaketen lizentziatuen eta doktoreen errolda eguneraturik ez dago.

7.— Irakasle-baliabideen puntuari dagokionez, irakaslegoa antolatzeke lehentasunezko irizpide edo aukera batzuk hartzeko proposamena egin zaio Gobernu-Batzordeari. Lojikoak dirudi

gaur egun dituen baliabideak erabiltzea aurrena, irakasle euskaldunen errolda egin ondoren beti ere. Eta alfabetatzeko edo irakasle-funtzioari aurre egin ahal izateko formazio proposerako egokiera izan ez dutenen erreziklatzeko aukeran pentsatu behar da.

Bertako irakasleen faltan Unibertsitateak profil elebiduneko irakasleentzako lanpostuen deialdia egin beharko luke. Eta, beharrezko bada, irakasle kontratudunak ekarri —laguntzailak, asoziatuak eta bisitariak—. Gorago aipatutako arazo handia agertuko da hemen: «Legeak agintzen duen terminuetan» dioen arnau. Izan ere, bide judizialean helegitea aurkeztua dauka espezifikazio elebidunarekin orainarte lehiaketara ateratzen den lanpostu bakarrak. Eta, Barañaingo Udaleko funtzionarioei buruzko (eta frekuentzien esleipenari buruzko) Auzitegi nafarraren epaiaren ondoren, jakina da zer jokoera duten gure epaitegiek hizkuntz zuzenbidea ezartzeko orduan.

Bada hirugarren bide bat (izen bat ematearren, baliatzeko bigarrena izan liteke eta), zalantzarik gabe emankorra. EHUK eta NUPEk duela urte pare bat izenpetutako Hitzarmenaz ari naiz. Aukeren artean dago euskaraz irakasteko EHUko irakasleak aldi baterako uztea. Formula honen balioa ez da mugatzen Euskal Herriko bi unibertsitate publikoen —gaur egun elkarri erabat bizkarra emanda— lankidetzara; pentsa proposatutako Normalizazio Planak sortutako behar berriak Azpirozko gainaz edo Altsasuz harainditik etorritako irakasle elebidunek beteko lituzketela, NUPEk irakasleen formaziorako plan bati ekiten dion bitartean.

Bi ohar, azkenik, NUPeko irakasleen euskalduntzeari buruz. Unibertsitateko irakasle kontratudunen edozein lanpostu lortzeko euskara meritutzat hartzea proposatu du Batzordeak. EGA tituluari edo baliokideari puntuaketa osoko % 7 emango litzaioke eta % 3 bitarteko gehigarria euskarazko argitarapen negatik. Ez da asko, baina bereak eta bi kostako da Gobernu-Batzordeak neurria onartzea. Bestalde, euskarazko irakaskuntza bere gain lehenengoz hartzen duten irakasleek euren dedikazioaren heren bat eskaini ahal izango diote ikasturtearen prestatzeari lehenengo hiru urteetan.

8.— Titulazio bakoitzeko euskarazko irakasgaien kupotik aparte, Unibertsitateko titulazio guztietan Euskara Teknikoko ikastaroa ezartzea proposatu du Batzordeak. Konfigurazio libreako sei kredituko irakasgaia litzateke. Ikasketa-planen erreforma rekin aipatutako irakasgaia hautazkoa bilakatzen joatea espero da. Proposamena gauzatuz gero jauzi kualitatiboa emango litzateke NUPen hizkuntz praxian. Bestalde, Euskara Teknikoko testuen azterketa eta idazketa lantzeko Mintegien sorrera erraztu dezan eskatzen zaio Errektoregoari.

9.— NUPeko gobernu-taldean Hizkuntz Normalizatorako Errektoreorde bat sortzea eskatu du Batzordeak, proposatutako Plana aurrera eramateko zereginarekin. Era honetako errektoreorde bat izan zen aurreko errektore-aldian, eta egungoan Errektorearen Ondokoaren mailara jaitsi dute, unibertsitate-gobernuko eztabaidetan eta akordioetan parte hartze zuzenik gabe.

10.— Ez dago nabarmendu beharrik orain axola duena Planaren onarpena dela: onartuko al du errektore-taldeak? Gaindituko al du Gobernu-Batzordearen oztopoa? Nafarroako Parlamentuak hizkuntz lege berezirik oraindik ez duela eta, beraz, irakaskuntza- eta irakaslego-gaietan neurririk ezin dela hartu argudiatuko al dute? Ikasturte hau bukatu aurretik argitu beharreko galderak dira.

Orain arazoa ez da normalizazio-planik baden edo ez den, baizik eta plana sostengatuko duen oinarri sozial eta unibertsitariorik ba ote den. Ez dezagun ahantz helburu zehazgabeen —edo nabarmen lortezinen— alde sakrifizio handienak —baita erokeria handienak ere— egiteko prest dagoen jende askoko herria dela hau, baina nekez ulertzen duena zer esan nahi duen jarreraren arteko borroka geldo —eta gehienetan ilun— batean zehar norbere planteamenduek aurrera egitea.

Euskaratzailea:

IMANOL MURUA URIA

MONDRAGON UNIBERTSITATEA ETA EUSKARA

JESUS GARMENDIA

Mondragon Unibertsitatearen (MU) sorrerak euskaltzale bat baino gehiago kilikatu du bere itzaropenean: ez ote da denok espero genuena? Ez ote da UEUK urtero sentiarazten digun Euskal Unibertsitatearen gabezia betetzera datarren ikasgunea? Ez ote da hainbat erakundek, bakoitzak bere erara, eta Eskoriatzako Irakasle-Eskolak berak, urtetan iragarri eta prestatu duten Euskal Unibertsitatea?

Kooperatibismo-giran sortua eta, bestalde, egitura sendoa-
ren jabe, eskaintzen du bai Unibertsitate berriak motiborik euskaldunen aspaldiko ametsak beteko dituela pentsarazteko, nahiz eta maila ez-publikoan izan.

Ez du ematen, ordea, amets hauek erabat beteko direnik. MUren indarra, egitura sendoaren jabe izatea, baita hain zuzen bere ahulezia: *denak* baldintzatzen du *zitekeena*, oraingo errealitateak izan nahiko lukeen proiektua. Ez da, alegia, unibertsitate berria *ex nihilo* sortzen; bera osatzen duten zentruetako bakoitzak bere historia eta kultura ditu, eta gure gaiari dagokionean, euskara oso era ezberdinetan bizi izan da zentruetariko bakoitzean.

Gaurko errealitatea kontuan hartuz ekiten dio, beraz, MUK bere proiektua diseinatzeari, eta proiektu horren barruan euskarari, gure herriaren bereizgarri nagusitzat jotzen den hizkuntzari, benetan dagokion presentzia aitortzen zaio, ikusi ahal izango dugunez. Baina ez da izango hainbatek itxaroten dugun Euskal Unibertsitatea.

ERREALITATEAREN ARDATZA

Jakina da MU orain arte UPVri adskribatuta egon diren hiru Unibertsitate-Eskolak osatzen dutela: Mondragon Eskola Politeknikoak (MEP), Oñatiko ETEOk eta Eskoriatzako Irakasle-Eskolak.

Lehenengo bien jatorria Francoren diktadurapekoa da: MEP 1943an jaio zen «Escuela Profesional» modura eta ETEO 1960an «Escuela Técnica Administrativa de Oñate» izenaz. Irakasle-Eskola, aldiz, 1976an sortu zen gaur egun duen egitura berberarekin.

Eskola legez erdaldunak izan beharrak honelako ondorioak utzi ditu, beste batzuen artean, MEPen eta ETEOn:

- Irakasleek, batez ere orain helduxeagoak direnek, gaztelaniaz jokatu behar izan dute profesionalki; ondorioz, nahiz eta euskaldunak izan, gelan euskaraz jarduteko arazoak dituzte.
- Ikasleei dagokienean, erdal zonaldetako jendea (Gasteiz kasu) erruz etorri da zentruotara, eta ez da beti jakin elebitasunaren esparrua tajuz antolatzen.

Egia da, bestalde, azkeneko hamabost urteotan, euskaraz eskolatutako ikasle goa ugaritzen joan den heinean, ahalegin handiak egin direla, batez ere MEPen, karrera guztien atal garrantzitsuak euskaraz eman ahal izateko. Baina, beharbada, ez da euskararen alorrean beste zenbaitetan lortu den bikaintasuna lortu, besteak beste, ez delako enpresen aldetik eskabide handirik egon alor horretan.

Azken oharraren haritik, euskararen munduan beti ere, badago arrisku izugarri bat edozein Unibertsitate zelatzen duena, baina are gehiago nagusiki enpresari begira sortu den MU bezalako instituzio bat: ikuspegi produktibista hutsaren menpe jartzearena, alegia.

Ikerketa bultzatu behar da enpresak horrela eskatzen duela eta ingelesa jakin behar da harreman ekonomikoek horrela exigitzen dutelako. Baina zer egin produkzioan eraginik ez duten gaiekin? Non egin tokia teknikoak ez diren hausnarke-ta sozio-antropologikoei? Zer egin euskararekin? Azken finean, zeri eman lehentasuna Unibertsitate-jardueran: gizarteari profesional hutsak eskaintzeari edo beren ezagutza teknikoa gizartearen esanetara jarriko duten gizartearen errotutako pertsonak formatzeari? Noizbehinka norbait ausartzen da ia-ia ahaztuta dagoen auzi hau aipatzera; Joxe Azurmendik, adibidez, honela gogoratzen digu Arizmendiarrietak enpresari buruz zuen ikuspuntua:

Kooperatibismoaren azken helburua gizarte berria da, «gizon-ema-kume berria»; hots, lana gizatiartzea, heredatu dugun kultura gainditzea, komunitate berria sortzea. Abiapuntua bakarrik da lantegi kooperatiboa. (*Arrasaten, 1996ko azaroan*)

Nola ez esan beste horrenbeste, gutxienez, Unibertsitateari bagagozkio?

EKIMENAREN ARDATZA

MUK Euskal Herrian sustraituriko izaera aitortzen dio bere buruari hala alderdi sozio-ekonomikoei dagokienean nola kul-

tur arlokoei eta linguistikoei dagokienean ere (Estatutuen 2. artikulua).

Argi du, horrenbestez, zenbait zentrutan orain indarrean dagoen egoera linguistikoa ez dela «normala»: horregatik dio bere Estatutuen 37. artikulua euskararen erabilpena normalizazio-bidean jarriko dela.

Normalizazio-prozesu honen azken helburua behin-behineko Zuzendaritzak elaboratu duen Plan Estrategikoan agertzen da esplizitoki: edozein ikasleri ikasketak euskaraz egin ditza-la garantizatzea progresiboki.

Azken adberbioan dago kakoa, noski. Baina aipatu Plan Estrategikoak, bere 4. egintza-planean, agindu zehatzak ematen dizkio zentru bakoitzeko zuzendariari: 1997ko abendurako elaboratuta izan behar ditu titulazio bakoitzari dagokion euskararen inplantazioaren egutegia, alde batetik, eta zentruaren hizkuntz normalizazio-plangintza, bestetik; errektoreari dagokio, aldiz, Unibertsitatearen era guztietako dokumentazioa normalizatzea irailerako.

Baina, erabakiak erabaki, gizartea bera izan da euskararen presentzia indartzearen alde jokatu duena. Euskal Herriak arbuia egin du bere haurrak euskaldun bihurtzeko gai ez den edozein eredu: «A» eredu desagertu egin da dagoeneko Arrasaten bertan eta, azken datuen arabera, Gipuzkoan % 12 besterik ez daude eredu horretan DBHko mailetan; beste eskualdeak, nahiz eta mantsoago, ildo beretik doaz. Ez du, ondorioz, beste munduko meriturik Unibertsitateak euskara bere egitean: gizarteak bere kideen pertsona-garapen osoa ziurtatzeko markatzen duen bidearen ildotik ibiltzea besterik ez du eginen unibertsitateak.

Hizkuntz normalizaziorako borondateak badu, bestalde, beste adierazpen esanahikorra Plan Estrategikoan: MUK bultzatu egingo du «euskal giroa» eta bideak jarriko ditu gure hizkuntza estamentu ezberdinetan erabiltzeko. Soziolinguisten hitzak erabilitz, hizkuntzaren nukleartasunaren ondorio hutsa litzateke jokabide hori; hau da, edozer gauza egiteko hizkuntzaz baliatzen garenez, koherentzia hutsa litzateke bere bu-

rua euskalduntzat duen erakundeak edozein jarduera gauzatzeko beretzat duen hizkuntzaz baliatzea.

ETORKIZUNAREN ARDATZA

Eta soziolinguistika aipatu dugunez, gogoratu egin behar dugu euskara arloan ere, edozein uste edo siniskeriaren gainetik, irizpide zientifikoak behar direla. Helburu onak edukitzeak ezin dezake edozein bitarteko justifikatu; bitartekoak dira helburua sortu, itxuratu eta justifikatzen dutenak, funtsean. Esan nahi da, horrenbestez, ezinbesteko dela MUrentzat baliabide teknikoak martxan jartzea, eta horien artean, lehentasunez, errektoreordetza eta zentru bakoitzeko euskara-batzordeak.

Ez genuke nahi, ordea, erakundeon eginkizuna corpus-aren atalera mugatzea, euskararen kalitateaz arduratze hutsera, alegia; status-aren atala ere beren gain har dezatela nahiko genuke: pertsonalaren —badagoena zein berria— hizkuntz eskakizunak zehaztu eta erreziklaia bideratu, tokian tokiko erabilera-programei aholkua eman eta jarraipena egin, ingurunearekiko harremanetan sakondu, euskarari lan-munduan bideak zabaltzeko eragile izan eta eskaerei erantzun...

Horrela, Pako Garmendiaren kontzeptua erabiliz (*Egunakaria* 96-9-14), euskara, jakintzaren erdigune ezezik, gizartearen beraren erdigune ere izango da. Ikasgaietan euskara erabiliko da, baina gaztelania eta frantsesa edo ingelesa ere etxean egongo dira gure artean, mundua ez baita euskal unibertsora mugatzen. Baina gelatik kanpo ere, gure herri atomizatu honetan, euskarak bilduko ditu hezkuntza eta produkzio-mundua, euskara izango da gizarte kohesioaren eragileetako bat.

Mondragon Unibertsitateak —nork debeka diezazkioke bere ametsak eta mitoak?— horrela nahiko luke burutu euskal gizartearekiko hartu duen zerbitzu-konpromezua. Horrela situatzen dugu gure burua konpromezu hori, neurri batean edo bestean, aurrera ateratzeko erantzukizun historikoa geureganatu dugunok.

G AIAK

IMANOL MURUA URIA

EHUN JAKIN
HOGEI URTEREN GURPILEAN

EHUN JAKIN HOGEI URTEREN GURPILEAN

IMANOL MURUA URIA

Francok urtebete baino askoz gehiago ez zeraman hilda, baina frankismoa oraindik hiltzen ari zen. Erreformaren erreferenduma egin berria zen eta alderdi politikoak, nahiz legezatu gabe, agertzen hasiak ziren bizitza politikoan. Ikurrina, azkenean, legezatu egin zuen Martin Villak. 1977. urtea zen.

Zentsura indarrean zegoen. Ez zen lehengoa, baina hor zegoen, zelatan. *Zeruko Argia*, *Anaitasuna* eta *Punto y Hora*, besteak beste, arretaz irakurri bide zituzten zentsuraren bulegoetan. *Deia* eta *Egin* jaiotzeke ziren, baina jaiotzear. *La Gaceta del Norte*, *El Correo Español*, *La Voz de España*, *El Diario Vasco*, *Diario de Navarra*, *El Pensamiento Navarro*, *Unidad*, *Hierro*, *Norte Express*, *La Hoja del Lunes*... ziren «gure» egunkariak. Eta Ja -

kin-ek zazpi urte zeramatzan isilik, 1977. urtearen hasieran isiltasun hori apurtu zuenean.

1969an «M.» pentsalariari buruz argitaratutako monografi-koa izan zen 1977ko *Jakin 1* haren aurrekoa. Aldizkari osoan Marcuseren izenik ez aipatzeak ere —«M.» zen, besterik gabe— ez zuen, nonbait, engainatu beharrekoa engainatu. Marcuse pentsalari madarikatua zen.

Baina zentsurako behatzaileek lehenagotik susmo txarra hartua zioten *Jakin*-i, kazetari-enpresen erregistrotik ezabatuz *Jakin*-i argitaratzeko eskubide guztiak kendu zizkionean Informazio Ministerioak emandako azalpenatan aurreko urteko (1968) bi zenbaki aipatzen baitzituen.

RESULTANDO: Que el examen de algunos de los ejemplares aparecidos en *Jakin* y, muy especialmente, de sus números 29 y 30, demuestra de modo patente, que tanto el objeto como el contenido temático reales de la publicación, no se ajustan exactamente a los declarados, sino que se apartan notablemente de ellos¹.

«Jakintza Berria» eta «Euskal Herriko iru hereje» (Baroja, Unamuno eta Salaberria) ziren Ministerioak aipagai zituen 29. eta 30. zenbakietako gaiak. Gerora Joan Mari Torrealdaik eskuratutako agirietan argi ikusten da Zentsurak zer iritzi zuen *Jakin*-i buruz. Hara zer idatzi zion, esate baterako, Ugarte Donostiako zentsura-delegatuak ministroari 1968ko martxoan:

Caracteriza a esta publicación, en la mayoría de sus trabajos, estudios sobre el socialismo y marxismo, no tanto en lo que pudiera tener de conexión con la teología y la filosofía de un Seminario sino el socialismo o marxismo práctico de los países de la órbita rusa².

Hamahiru urte joan ziren Arantzazuko Seminarioko ikasleek lehenengo *Yakin* argitaratu zutenetik eta beste zazpi joango ziren aldizkariak berriro argia ikusi arte. *Anaitasuna* aldizkariaren irakurleek izan zuten bazetorrenaren berri, 1976ko martxoan zenbakian:

Iturri onetik jakin izan dugunez, *Jakin* aldizkaria ere ba dator, hutsune bat betetzeko asmoz³.

Aldizkariaren jaiotzaren 20. urteurrenean kaleratzea zen asmoa, 1976ko udazkenean alegia, baina lege-baimena atzeratu egin zen eta 1977. urtearen hasieran ikusi zuen argia, azkenean, *Jakin 1*-ek. Joan Mari Torrealdaik zen zuzendaria, eta honako hauek osatzen zuten taldea: Joseba Intxausti, Joxe Azurmendi, Paulo Agirrebaltzategi, Pello Huizi, Manolo Pagola eta Jose Antonio Aduriz. Etxebizitza berean ziren denak, Donostiako Ategorrietan.

UNIBERTSITATEA ABIAPUNTU

«Liburuen eta astekarien arteko hutsune bat betetzera» zertorren *Jakin*, lehenengo zenbaki haren aurkezpenean irakur zitekeenez:

Astekariaren arintasuna eta bizitasuna, liburuaren seriotasuna eta sakontasuna: bien arteko ezkontza izan nahi luke *Jakin*-ek⁴.

Editorialean helburu nagusien berri ematen zen:

Euskal Herrian errotzen da *Jakin*, eta Euskal Herrirako. (...) Euskal Herriko eta kultura unibertsaleko bide berriak, arazo biziak behin eta berriz tratatuko ditugu. Euskal kultura, lehenbaitlehen kultura modernu bilaka dadin, eta kultura unibertsalak euskal kulturaren berezitasuna onar dezan⁵.

«Arazo biziak» tratatutako zituela agintzen zuen lehenengo editorialak eta arazo bizi-bizia hartu zuen gaitzat aurreneko zenbakiak: Euskal Unibertsitatea. Unibertsitatea bizi, ez zen bizi, baina eztabaidagaia ondo bizirik zegoen. «Euskal Unibertsitatearen izarra» editorialean —*Jakin 1*-eko bigarren editoriala— argi zeuden gaiaren aukeraketaren arrazoiak:

Euskal Herriak (...) aurrez aurre ipini izan du Unibertsitatearen jabe izateko gogoia eta asmoa. Ukatu egin zaio! (...) Euskal Herriak erabaki du bere Unibertsitatea behar duela. (...) Euskal unibertsitatearen izarra piztu da berriz, eta indartsu gainera. Oraingoan ez dago prest Euskal Herria uzteko, ezin du utzi —bere etorkizunerako garrantzi handiegikoa du une historiko hau—, ez du utzi-

ko inork izar hau itzal diezaion. (...) Euskal Herriak, ikastola ez du eskatu, lortu egin du: euskal unibertsitatea ere lortu egingo du. Berak sortu beharko du⁶.

Dena egiteke zegoen, eta dena egiteko gogoia zegoen. Frankismoaren heriotzak ekarritako ilusio berrien seinale zen Unibertsitateari buruzko editorial hura, hurrengo zenbakietako beste hainbat bezala. Europako nazio ukatuak aukeratu zituzten gaitzat *Jakin 2*-rako; editorialean azaltzen zen zergatik:

Euskal Herria, Herria da. (...) Euskal Herria, Etnia da. (...) Euskal Herria, Nazioa da. (...) Euskal Herria, Herri-Etnia-Nazio bat denez munduan, munduko Herri, Etnia eta Nazio guztiekin elkartzen da, baita primitiboak omen direlakoekin ere. Baina Euskal Herria Nazio ukatua, galerazia, debekatua denez, Europako (eta munduko) beste Nazio ukatuekin elkartzen da⁷.

Jakin 3-ko gaiaren hautua —Autonomi Estatutua— eta editoriala —«Herria ez da negoziatzen»— ere adierazgarriak dira oso. Ez autonomiarik, ezta aurreautonomiarik ere, ez zen artean —1977ko udaz ari gara—, baina eztabaida puri-purian zegoen eta estatuturako aurre proiektu zenbait plazaratuak zeuden ordurako —Gurutx Jauregik ematen zuen horien berri *Jakin*-eko orrialdeetatik—. *Jakin*-eko taldeak bere jarreraren berri eman zigun editorialean:

Autonomi Estatutuaren baliagarritasunaz sinesturik dirudite denek, alderdi abertzaleek eta bertan lanegiten duten gainerakoek. Batzu, gainera, hortxe gelditzen dira; ez doazke hortik aurrera. Guretzat, berriz, askatasunaren ibilbide luzean pauso posible bat besterik ez da Estatutua. (...) Eta, bienbitartean, Autonomi Estatutua eskatuko dugu; baina euskal nazioa eta beronen soberania ez da negoziatuko. Hori hor dago, eta kito. Herria ez da negoziatzen⁸.

LITERATUR KRITIKETAKO IZARRAK

Gai nagusietako artikulu mamitsuek ezezik, *Jakin*-eko orrialdeetan molde ezberdinetako artikuluek ere lekurik izango zu-

tela erakusten zuten lehenengo zenbakiek. *Jakin 1*-eko azken orrialdeetan, esate baterako, gerora ezagun egingo zaizkigun fitxa bibliografikoak ageri ziren. 1976ko euskal liburugintza zuen aztergai Joan Mari Torrealday-k (y grekoz orduan). Liburu-produkzioan gerora emandako aurrerapausoen lekuko da azterketa hura: bi orrialde aski izan zituen datuen komentatzeko eta 95 libururen fitxak bildu zituen zerrendan. Tartean ziren *Ziutateaz*, *100 metro* eta *Ai Jesus* (sic). Egileak idazten zuena egia bada —«Liburugintzaren abiadak herri baten kondizioak, beharkizunak eta premiak adierazi ohi ditu. Bai, herri baten aurpegia liburutan ere ikusten ahal da»⁹—, ondo aldatua dugu aurpegia, hoguei urte geroagoko azterketan 1.305 fitxa bildu baititu Torrealdaik berak 47 orrialdetan.

Lehen zenbakiko *Liburuak* sailean baita ere, *Jakin*-ek «liburu-kritikamā alorrean duen erantzunkizun bazterrezina» ez dela bete gabe utziko agintzen zuen Ibon Sarasolak, bere kritikek «berritasun bat» izango dutela iragartzearekin batera: «liburu bakoitzari ikur bat ezarriko zaio»; honela, lau izarreko liburua «euskaldun kulto orok irakurriko beharrezkoa» zen, hiru izarrekoa «gutziz irakurgarria (edo gutziz interesgarria)», bikoa «interesgarria (edo irakurgarria)» eta bakarrekoa «gomendagaitza»¹⁰.

Lau izar jarri zizkion 2. zenbakian *Euskal Hiztegi Moder- noa*-ri —euskaldun kulto orok irakurri beharrekoa beraz—, nahiz eta laudorioen ondoan kritika zorrotz anitz egin zizkion Xabier Kintanaren eta bere taldearen lanari. «Ez da hiztegi on bat izango —zioen Sarasolak bukaeran—. Baina badu hori baino meritu erabakikorrago bat: oro har, dugun hiztegirik onena eta hoberena dela»¹¹. Hiru izar eman zizkion zenbaki berean Ramon Saizarbitoriaren *Ene Jesus* eleberriari.

Hurrengo alean, berriz, Jakinkideen liburuak kritikatzan «ausartu» zen kritikagilea. Juan Mari Torrealday-k zuzendariaren *Euskal Idazleak Gaur* lanari hiru izar eman zizkion¹², beste hiru Joxe Azurmendiren *Zer dugu Orixeren alde?* entseiuari eta kalifikazio gorena, lau izar, egile beraren *Zer dugu Orixeren aurka?* lanari¹³.

Izartxoeren sistema kolokan bide zegoen ordurako. Ibon Sarasolak berak jasotako kritiken berri eman zuen *Jakin 3*-an:

Kritikotan erabiltzen dudan izartxoeren sistema biziki kritikatu du batek baino gehiagok, eta ez zentzurik gabe gainera. Niretzat laburbide bat besterik ez dira, eta ez dira, inola ere, nota bat jartzeko pentsatuak izan¹⁴.

Arlo oso ezberdinei buruzko artikulu laburragoak, *Jakin* taldeko kideek eginak ia guztiak —goitizinez sinatuak asko— lehenengo zenbakitik bertatik hasi ziren argitaratzen *Orain eta Hemen* sailean. Besteak beste, LAB sindikatuaren sorreraren berri eman zigun Peilo Gazteluk (Pello Huizi) aurreneko zenbakian, aditz sintetikoaren bateragintzaz Euskaltzaindiak burutu berri zuen lanaren berri Joseba Intxaustik (*Jakin 2*), *Deia* «Euskal Herriko lehen egunkariaren» sorrera zuen aipagai Manolo Pagolak (3) eta Eusko Ikaskuntza birsortzear zegoela aurreratu zuen Joan Alzibar ezizenez Joan Mari Torrealdaik (4). «*Jakin* aldizkariaren inguruan jaiotako» UZEIren berri zehatza eman zuen zenbaki berean erakunde berriko zuzendari Joseba Intxaustik berak.

AURREAUTONOMIAREN GARAIA: «NAFARROA BAHITUA»

Lemoizko zentral nuklearra eraikitzen eta Deba, Lekeitio eta Tuterarako zentralen proiektuak lantzen ari zirela, indar nuklearrari buruzko eztabaida zeharka ukitzen zuen aldizkaria plazaratu zen 1978 urtearen hasieran: «Ekologia Euskal Herrian». Zentral nuklearrik ez da aipatzen editorialean, baina apustua zeren aldekoa, eta kontrakoa, egin garbi zegoela dirudi:

Guretzat, hauzia ez da satsadura, ez eta kutsadura. Gaitzaren sintomak dira hauk. Gaitza bera da sendatu beharrekoa: gizarte sistema. Mendebaldeko zibilizazio modelua. Premiazkoa da gure gizarte-moduztapenaren oinharriak desmitifikatzea. Etengabeko hazkuntza ekonomikoaren sinesmenean eta progresoarean desiragarritasuna gutzizkoan eraikirik dago gizarte moderno hau¹⁵.

Gai nagusiko hiru artikulutan aipatzen da zentral nuklearren afera, baina *Orain eta Hemen* sailean heldu zion gaiari zuzenean P. Uribarrenek (Paulo Agirrebaltzategi) David Alvarez ETAkidearen heriotza zela eta. Zuhurtasunez heldu ere:

Herri osoaren arazoa da indarretxe nuklearrena. Horregatik beharrezkoa da eztabaida zabal, libre eta demokratikoa irekitzea eta eratzea, alderdi onak eta txarrak neurtzeko, eta inolako monopolio politiko eta ekonomikoren interesen azpian ez erortzeko¹⁶.

Abian jarri berria zen aurreautonomiak hiru probintzia baino hartzen ez zituela eta, gaur egun ere aintzat hartzekoa litzatekeen planteamenduarekin zetorren Manolo Pagola sail berean:

Nafarrena piska bat desdramatizatzeko beste hark zioena ere gogoratzekoa litzateke: Nafarroan erreferenduma egin ordez, Euskadirekin gelditzen den ala ez, zergatik ez zaio Nafarroari beregaintasuna osoa, Del Burgok eta konpainiak opa diotena, ematen, eta gero Nafarroari Araba, Bizkaia eta Gipuzkoa batzen ote zaizkion hauetan erreferenduma egin? Adarjotzailearen planteamendu txoraa ote da gero?¹⁷.

Hurrengo zenbakian (6) landu zen Nafarroaren gaia eskatzen zuen sakontasunez: hamar artikulua eta editoriala. Adierazgarria editorialaren izenburua —«Nafarroa, bahitua»— eta mamia:

Bahitu egin dute Nafarroa! Indarkeriaz konkistatu eta anexionatu ondoren, bahituta dauka zentralismoak. Harrapaketa eta hipoteka: biak adierazten ditu bahitura hitzak, Azkueren Hiztegiak dioenez. Anexionatu ondoren, hipotekatzat eta etengabeko xantaiabidetzat erabiltzen du zentralismo estatalistak Nafarroa, beste euskal Herrialdeen burruka eta eskabideen aurrean¹⁸.

RAMON ETXEZARRETA VS. LUIS MARI MUJICA

Jakin 7 izan zen gai nagusirik gabeko lehena, artikulua soltez osatua. Beste berrikuntzarik ere bazekarren: Erramun Etxezarreta eta Koro Navarro ziren liburu-kritikari berriak.

Luis Mari Mujikaren bi poesia-liburu hartu zituen aztergai Etxezarreta gazteak, eta errukirik gabe egurtu:

Ijitoek ez omen dute inoiz txapapera botatzen. Eta orduan ijito atsoa umea egin eta umea egin, ditietatik bat kendu baino lehen bestea ipurpean. Ijitoak Mujikaren antzera? ala Mujika ijitoen antzera? Aurrekoak dauden tokian daudela, eta atzokoaz (Hitzak ebakitzean) ahanzteko betarik gabe, hara non datorkigun beste bi edo lau haurrekin euskal poesiako ijito atsoa; oraingoan, gainera, launa kiloko bikieiz horniturik, eta berriro haurdun dagoela anunziaz. Ez da makala izanen horiei gobernua emango dien aita¹⁹.

Aurrerago zioenez, «Mujikak baditu urteak, heldutasuna, eta euskal kulturaren toki bat eta izen bat; eta orduan konturatu behar du, ez duela edozein gauza kaleratzeko baimenik». «Errazkeria» egozten zion, «poemen estruktura» «erabat adoleszentea» dela zioen eta, azkenik, «lan hauek» «ezer gutxi» aportatzen zutela euskal literaturara.

Kritika gogorrari erantzun gogorra zegokiola iritzi zion Luis Mari Mujikak. Hara zer zuzendu zizkion, besteak beste, Etxezarretari:

Nire lanari ijitokeria deitzea ausartu zara zure atrebentzi desgraziatu horrekin. Nire erantzuna garbia da: ez baduzu onartzen nire produzioa aguanta zaitetz, ezin baduzu hainbat letra ikusi izorra zaitetz... Zein zara zu nere neurriak eta epeak jartzeko? Nahiko ezaguna da gure artean «euskaldunen pekatu nazionala enbidia» dela. Horrelako zerbait sumatu dut zure kritika adolezente horretan...

(...) Zure kritika edo jorraketa nire ustez beste baten kontsignaz egin duzu. (...) Zure joera atzean kontsigna bat dago, eta susmoa badut nondik datorren. (...) Hemen denok ezagutzen gara. Gaur egun euskal kritika literarioa partzialkeriaz josia dago²⁰.

Hurrengo zenbakietan ez zen Ramon Etxezarretaren kritikarik agertuko. Jon Kortazar izango zen aurrerantzean liburu kritikaria, edo zuzenago, liburu-aztertzailea, izan ere, kritikak baino liburuen azterketak egitera jo baitzuen, iritzi eta balorazioak alde batera utziz.

Handik hiru urtera balantze gisa argitaratutako 21. zenbakian Kortazarren lanari buruzko iritzia agertu zuten, esker ona ematearekin bat, *Jakin*-eko erredakzioek izenpetutako lemotan:

Jon Kortazarrena lan eskergarri eskerga baldin bada, leial asko eta zenbakiero-zenbakiero bere kritikak egin dituelako da, bai; baina, are gehiago, kritika modu bat desarroilatu duelako, giro minbera eta gaitzikor honetan, hasi eta txispazo batzuk bota ezezik, iraun eta jarraitu egin zezakeen bakarra agian. Aseptikoa. Hotza. Nola-bait antzua, nahi bada. Baina gutxienez berriro posible egin du kritika. Oso erraza bait da «kritikarik ez dago» esatea (eta ez egitea): kritika ere imposible da, ordea, kritikak eramaten ez dakien inguru literario extu, erretxin batetan. Ea nola den posible, bestela, sail bat urteetan eramatea, mundu guziarekin haserretu gabe²¹.

MITXELENAREN ETA ETXANIZEN «ARAGI-IRRIKAK»

Literatura-kritikak bai, baina literaturarik ez argitaratzea zen, eta da, *Jakin*-en joera. Bada, hala ere, salbuespenik. 1978ko lehenengo zenbakian topatu dugu bitxikeria: «Susa» da idazlanaren izenburua, «Griñen loa» poemarena eta «Eztai-gaba» lehen atalarena. Atal honetako azken lerroak dira hauek:

(...)Su-mendi-aoa/irakiten eukanan./salda berotan burni arrotua/aguro goritu niñan./Ta ire poza ler zanean./urruma-artean: «Biok bat!)/intziri egin idanan./Gau aretan, ni gaineko ekaitz:/i, azpiko lur-ikara./Noizbait nekeak atertu ziñan/gure poz-enara../Bizi guzian baiño geiago/ikasi giñenan./Jaunari esker onak ematen/gau pozgarri artan.

Poema erotiko honen egilea apaiza zen: Nemesio Etxaniz. Beste abade baten —Salbatore Mitxelena— poema argitaragabe bat zuen jatorrian, egileak berak sarreran azaltzen zuenez:

Aietako batean, kontu bitxi bat ekarri zidan [Mitxelenak] gure jarduna bizi-arazteko. Or datorkit praille tirtiria, esanaz:

— Atzo, praille lagun batek aldizkari prantzes bat erakutsi zidakan. Errebista ura lizunkeriz ederki josia zetorreen. Besterik gabe, au bota zidakan bat-batean:

— Onelako gairik ezin letxekek euskeraz egoki adierazi.

Orduan Mitxelena Xalbatore'k au erantzun ziokan praille euskal-fede gutxiko ari:

— Nai al-dek aragi-irrikak or bezin bizi euskeraz adierazi?

Eta berealako batean, gure Xalbatore'k an eskeñi zion praille lagunari griña-irrikaz jositako bere lana, euskeraz ondo ornitua. Garbi zegoen, beraz, lizunkeri-gaiak euskeraz egoki ta bizi aitatu zitezkeala. Lan ari, Mitxelena'k Susaa jarri zion. Neri, lan ura irakurrita, beti bezala, aren antzeko zer bait sortzeko irrika sartu zitzaidan buruan. (...) Gerora, Xalbatore'ren olerkia txepelen batek irakurtzen ba-zuan, berriketak sor zitzaieka-ta papera ausi ta zakarretara bota nuan. Gerora, or ibilli naiz papel ura beste iñork ote-zun billa, baiña ez det iñun arkitu²².

XARRITON HIRU EZTABAIDAREN ERDIAN

1978an Nafarroari zenbaki bat osorik eskaini bazitzaion, 1979an Ipar Euskal Herriari bi eman zitzaizkion: demografia, ekonomia, politika eta nekazaritza zituen aztergai *Jakin 9*-k eta arrantza, kultura, irakaskuntza eta kanta berria *Jakin 10*-ek. Iparraldeko idazleen eskutik denak. Editoriala, aldiz, Hegoaldetik egindako gogoeta kritikoa da, Hegoaldeko abertzaleei zuzendua:

Frantziako Estatuarentzat ez dago ofizialki Euskal Herririk, badakigu. Beste askorentzat ere ez. Hegoaldeko euskaldun askorentzat, «ofizialki» bai, badago Ipar Euskal Herri bat, baina egiazki ez. Noiz gogoratzen gara Iparraldeaz? Etxaberen, Argalaren edo Peixotoren atentatuak gertatzen, edo ETAko adiskide edo etxekoren bat bisitatzerakoan. Babesleku bihurtu dugu Iparraldea, Hego aldeko burrukalarien babesleku. Zentzu horretan, egia esan, ez du zerbitzu makala egin, bai 1936ko gerratean eta bai azken 20 urteotako burrukan. Baina nekez konforma gaitezke honekin. (...) Ipar Euskal Herriak bere nortasuna du, bere bokazioa du, bere eginkizun berezia eduki behar du Euskal Herri osoko herri eta eskualdeen konposaketan...²³.

1979ko aldizkarietako orrialdetan barrena idazle bat nabarmentzen zaigu, berak idatzitako artikuluen ezezik be-

re artikuluek eragindako erantzunengatik: lau artikulua irakurri dizkiogu Piarres Xarritoni bi zenbakiotan (Piarres Xarriton sinaduraz bi aldiz, Piarres Ehulatei behin eta Xabier Gas-teiz beste behin), eta hiruk zuzenketa-erantzuna ekarri zuten hurrengo zenbakietan.

Piarres Ehulateik, Iparraldeko idazleei buruzko artikuluan, Torrealdaik *Euskal idazleak gaur* liburuan behar baino idazle gutxiago zenbatu zituela Iparraldean idatzi zuen:

Euskal Idazleen Elkarteak dioen bezala «25 artikulua, egunkari edo aldizkarietan argitaratu» dituen euskaldun oro idazletzat har badezakegu, orduan Iparraldeko Idazleen zerrenda beste 35 izenetik gutietatik luzatu behar genuke. (...) Bizkaiko 28 izenak eta Gipuzkoako 51k gainditzen ditugu. (...) Berrikusi beharko ditugu eman dizkiguten portzentaia batzuek: gure idazleen eta hiztunen arteko erlazioa 1/933 da, erran nahi bata Gipuzkoa bereko 1/2.945 baino askoz hobe²⁴.

Jakin 11-n etorri zen liburuaren egilearen ihardespena:

Erizpide kontua da hori, zuk badakizu. (...) Eztabaidagarria litzateke, halere, aipatzen dituzun horiek denak idazle diren ala ez. Neure ustez ez. Ez dago hainbeste idazlerik Ipar Euskal Herrian. (...) Ez da zilegi, ondoriak ateratzeko orduan, bi erizpide-mota nahastea, konparaketa eta portzentaia oro faltseatzen bait ditu, kasu honetan ere gertatzen denez²⁵.

Orain eta Hemen sailean «Euskarazaintzaile batzuei bi hitz» zuzendu zizkien Xarritonek, elkarte sortu berrian Iparraldeko nehoren izenik ez duela topatu ohartarazteko batetik eta Barandiaran elkartearen zerrendan sartu izana salatzeke bestetik:

Jakin ere dut bestalde eta nere begiz ikusi, zuen artean agertzen duzuen euskal jakintsu handienaren izena, izen horren jabeak berak ukatu zizuela. Horrelako egitate itsusia ez zuen aita Kardaberaz doneak lapurketa deitzen?²⁶.

«Xarriton adiskidea, emeki, ain bere duan xamurtasunaz mintza dan ezker», Euskarazaintzak erantzuna ematea agin-

du dio Latiegi´tar Bixenteri, honek «Euskerazaintzaren joku zintzoa» gutunean dioenez. Barandiaranek berari esanak berritu zituen artikuluan Latiegik, piztutako polemika argitze aldera:

Ara zer esan zidan Barandiaranek: Iru aldiz izan dala leen ere akademilari egiña. Real Akademia de la Lengua españarraren partetik aurrena eta Euskaltzaindiaren partetik gero bi aldiz (korrespondiente lendabizi, numerokoa, ondoren andik urte batzuetara). (...) Iru aldietan, berari aurretik inork ezer esan ez ziola izan dala akademilari egiña. Oraingo laugarren ontan ere, bere izena izparringietan, Euskerazaintzaren zerrenda batean, ikustean jakin zuala ostera laugarren aldiz akademilari egiña izan zala. (...) Baña Euskerazaintzak bera, aurretik ezer galdetu gabe, Euskerazain izendatu ba´du ere, Euskaltzaindiak ez omen du zertaz asarreturik, ori bera egin bait omen du ba Euskaltzaindiak ere, ta bi aldiz gañera²⁷.

Hirugarren polemikatxoa Lopez Adan *Beltza*-rekin izan zuen Xarritonek. Beltzaren artikulua bat —«Ipar Euskal Herria: 150 urte historiarik gabe (1789-1934)»²⁸— oinarri hartuta osatu zuen idazle hazpandarrak «Historiarik gabeko Ipar Euskal Herria?» idazlana²⁹, besteak beste, Ipar Euskal Herriaren historia koloniala egin beharra zegoela esanez. Zuzenketa batzuk egin zizkoin Beltzak hurrengo zenbakian, zera erranez:

Gure aberriari buruzko ezagutza aberastu nahi badugu, ez zaigu aski atzerritarrekin ditugun hauziak aztertzea³⁰.

1979an aski berria zen politikariak botoen bila borrokan aritzen ikustea. Ikuskizunera ohitu gabe geunden oraindik. Eta Gernikako Estatutuari buruzko erreferendumaren kanpainak sutan jarri zuen, nonbait, Joxe Azurmendi. Lasaituko ahal zen «Erreferendumaren biharamunean» idatziko artikularekin!

Tristeia, Euskadirentzat, egun hau. Ez dakit zeinek irabaziagoko zuen, denek irabazi duten erreferendu honetan. Galdu, denok galdu dugu. Lotsa. Estatutuaren aldekoak, salduak eta ustelak ditugu denak, beste ezer ez; Estatutuaren kontrakoak, denak burugabe hutsak, edo faxistak, edo deabruak daki zer. (...) Beste esti-

lo bat espero zitekeen, demokrazia benetan estreinatu nahi bazen. Zero. Ez dugu nota hoberik merezi. (...) Politikoez ofizio bihurtu digute lotsagabekeria. Arte bat, insultoa. Ehun diktadore kokxor eta ridikulo, aztoratuta, kale guztiaren bistan mukerian, bizi-bizi elkar larrutu nahita. Horixe izan da errefenduaren kanpaina³¹.

JAURLARITZAREN DIRULAGUNTZA: 59.467 PEZETA

1980ko udaberri-udan argitaratu zuen *Jakin*-ek lehenengo zenbaki bikoitza (14-15). Gaia: Bertsolaritza. Irakurleek atseginez irakurri bide zuten aldizkari lodia, *Jakin*-en 25. urteurrena zela eta hurrengo urtean egindako inkestan zenbaki hoberentzat jo baitzuten irakurleek. Sarri landuko da, gerora ere, bertsolaritzaren gaia: guztira, lau aldiz izan da gai nagusi (14-15, 44, 75 eta 87).

Euskaltzaindiaren arauak zorrotz betetzen aitzindari izandako *Jakinek* gipuzkeraz idatziko bi artikuluko bere horretan argitaratu zituen zenbaki bikoitz honetan. Hainbeste merezi zuten, antza, Manuel Lekuonak eta Antonio Zavalak. Dena den, batasunaren aldeko apustua berresteko baliatu zen abagunea, *Zenbaki Honetan* saileko oharrean:

Jakin-eko irakurleak badaki gure hizkuntz politikaren berri, hots, euskara batuaren jarraitzaile eta egile garela. 1964az geroztik *Jakin*-en jokabidea ez da aldatu. Halere, oraingo zenbaki honetan hizkuntza normaldu horretan ez dauden bi artikuluko (bata Manuel Lekuonarena eta Antonio Zavalarena bestea) argitara ematen ditugu, egileek beraiek horrelaxe argitaratzeko eskaturik. Egileen izenak eta idazlanen interesak artikuluko bere horretan onartzera eraman gaituzte. Segidarik gabeko salbuespena da³².

Eta ez du izango segidarik, hurrengo hamasei urteotan, salbuespenak.

1981eko lehen zenbakian (17-18, Arabari buruzkoa) Eusko Jaurlaritzak lehenengoz dirulaguntza eman ziola jakinarazi zien *Jakin*-ek bere irakurleei: 59.467 pezetako subentzioa izan zen, «gure kostuen % 0,9». Dirulaguntzaren berri eman beste-

rik ez zen egin *Zenbaki Honetan* sailean; baloraziorik ez. Baina *Orain eta Hemen* sailean aipagai zuen gaia Joan Altzibarrek (Torrealdai); ez zen batere kontent:

Bostek bakarrik diru-banaketa honen ia % 80 eraman du. (...) *Jakin*, hamalau aldizkariren artean, hamaikagarren lekuan agertzen da, atzetik dituen denak *Ikastola*, *Jaunaren Deia* eta *Zer* aldizkariak direla. (...) Kriterio mekaniko hutsak erabili omen dira diru-banaketan. Erizpide mekanikoak? Aplikazioa da mekanikoa, ez kriterioak!³³.

KOLDO MITXELENA ETA UZEI

Hurungo aldizkaria ere, «Elebitasunaren auzia ikastoletan» gaiaren gainekoa, bikoitza izango da (19-20). Monografiaren moldaketan aholkulari eta laguntzaile Mari Karmen Garmendia izan zela aitortzen zen alearen aurkezpenean. Bi artikuluren eta bibliografiaren egilea ere izan zen gaur egun Kultura sailburu den Garmendia.

Bi zenbaki bikoitzekin urteko lanak burutuak behar zituzten Jakinkideek, baina aurreko bi zenbaki bikoitzak baino are lodiagoa zen aldizkari extra atera zuten urteburuan, harpidedunei doan banatzeko. Bazen-eta zer ospatua: 25 urte bete zirenen Arantzazuko ikasle-talde batek *Yakin 1* argitaratu zuela.

Jakin-en historia zehatz eta zabal azaldu zuten 21. zenbaki berezi honetan, aldizkariaren hainbat konturen eta irakurleen artean egindako inkestaren berri emateaz gain. Ordu arte argitaratutako artikulua guztien aurkibidea ere badakar 408. orrialdeko zenbaki mardulak. *Jakin*-en historiako mardulena, inondik ere.

1981eko urrian hasi eta 1982ko udaberrira arte luzatu zen polemika bizi batek ezohiko oihartzun zabala izan zuen orduko prentsan: Koldo Mitxelenak UZEIren jarduna gogor kritikatu zuela-eta euskararen normalizazioari buruzko eztabaida garrantza piztu zen euskal munduan. «Gerora garrantzia izan dezakeelakoan» polemikaren inguruan agertutako iritzien bi-

bliografia osoa eskaini zuen *Jakin* 23-k: 1981eko urritik 1982ko apirilera arte argitaratutako 118 prentsa-artikuluaren zerrenda osatu zuen³⁴.

Bestela ere izan zuten eztabaidaren berri *Jakin*-eko irakurleek. 1982ko lehenengo zenbakian editoriala kaleratu zen:

Bat batean zalaparta uhin gaitzetan jarri digu euskal mundu osoa Mitxelenaren alde guztietarako ekaitzak, sortzaileak nahiz itzultzaileak, idazleak nahiz irakurleak, kupida gabe eraso dituela, UZEI, haren lankideak eta lanak berezi-bereziki astinduz. (...) Auzitan jarri den puntu baten aurrean Jakin-ek ez dauka isiltzerik, argi eta garbi bere iritzia eman gabe: normalizazioaren arazoa da hori.

(...) Euskaltzaleok urte gutxi barru jakingo dugu EAJk euskara salba dezakeen ala ez. Agintean dagoen alderdiak —bi belaunaldi osotan kasik euskaltzale guztiak bildu zituen alderdiak—, nahi badu eta ez badu, laster erakutsiko digu zer dezakeen eta zer ez³⁵.

Aldizkari berean beste adar batetik heldu zion gaiari Joan Altzibarri, Euskararen aholku batzordearen osaketa zela eta:

Hertsiegia da Batzordea. Zenbait batzordekideren presentziak harritu nauela ezin nezake uka. Ausentziek kezkatuago utzi naute, halere. Egon daitekeen asko falta da hor. Egon behar lukeenik ere falta dela esango nuke. Eta okerrago dena: jende-mota jakina falta da. K. Mitxelenak eraso dituenetatik ba al dago inor? Hari erantzun diotenetatik ba al dago inor? (...) Joera desberdinen orekarik eza³⁶.

Joxe Azurmendik gogoeta luze eta sakona ondu zueneztabaidarako bere ekarpenean. Azurmendik zioenez, eztabaida hark «ondorio latzak» izango zituen «bat baino gehiagoren bizitzetan» eta «gauzak ez dira berriz lehen zirenak izango gure artean». Mitxelenaren kritikek UZEI ezezik euskararen normalizazioan ari diren guztiak ere (itzultzaile, UEU, *Elhuyar*, *Jakin*...) auzitan jarri zituela zioen Azurmendik. Eta ondorioetan:

Gustatzen ez bazaigu ere, hemen, arrazoi linguistikoak, indarkultural-sozialak eta proportzio politikoak, nahastu egiten zaizkigu. Eta denak dago hartu beharra kontsiderazioan. (...) Politika eus-

kara inbadituz doa. Ez dago bestela esaterik. (...) Arazoa normalizazioa denez gero, auzitan ez dago UZEI, auzitan Gobernua dago. Gobernuak zeinekin eta nola egin normalizaziorako behar duen euskararen prestakuntza. UZEIrekin egin nahi duela? Ederki. UZEI gabe? Ederki, baita. Hori bere kontua da eta pragmatismo kontua. Baina egin dezala³⁷.

POST TENEBRAS SPERO LUCEM: OBABAKOAK JAKIN-EN

Bernardo Atxagak *Obabakoak* argitaratu baino sei urte lehenagotik zuen *Jakin*-eko irakurleak Obabaren berri. «Post tenebras spero lucem» ipuina *Jakin* 25-en plazaratu zuen lehenengoz Atxagak.

«Narratiba gaur» zuen gai nagusi aldizkariak eta Atxagak bi artikulua idatzi zituen: literatura fantastikoari buruzkoa da bata —«Iraultza ala Beverly Hills!» esanez bukatzen zuen— eta euskal narratibaren arazoan gaineko gogoeta bestea. Bigarre n artikulua honen osagarri gisa idatzi bide zuen «Post tenebras spero lucem», egileak berak zioenez:

Hurren datorrena nolabaiteko «kasu praktikoa» duzue. Aipatu problemei aurre eginez, duela hiru hilabete izkribatu nuen ipuina, hain zuzen ere³⁸.

Eusko Jaurlaritzako Gizarte Azterketarako Lantaldeak egingo dako inkesta soziolinguistiko zabala osorik emanez ekin zitzaion 1983 urteari, «Euskararen borroka» izenburuko zenbaki bikoitzarekin hain zuzen ere. Inkestaren ondorioei buruzko gogoeta zekarren editorialak:

Erdibitzen ari gara, alde batean instituzioak eta bestean militantzia. Eta hori, luzarora, gure desastrea izango litzateke. (...) Ez dugu uste legeak ematen zizkigun posibilitate kaxkarrak ere behar bezala probetxatu direnik, betiko gure kalamitateak medio. (...) Badirudi proposamen orokorrekin onarpen oso zabala dutela; proposamen horietxe modu programatu batetan egintzetara eram nahi direneko, haatik, uzkurto egiten dela inkestatua. Ikara horrek azpi-azpian, inkontzienteki, «gaztelania ezartzea bidez-

koa da; euskarak, ordea, borondatezkoa izan behar du» eskema da-goela, ematen bait du. Gure egoera diglosikoaren agerpen bat gehiago, noski. Baina mentalitate horixe gaindituz hasi beharra bait dago. Ez daukagu euskarari hizkuntza toleratu baten planteamoldeak egiterik³⁹.

Euskal Eskola Publikoa hartu zuen *Jakin*-ek gaitzat hurrerengoa alean (28), Eusko Jaurlaritzaren EIKE lege-proiektua zela-eta bizi-bizi baitzegoen eztabaida. Eusko Jaurlaritza, EAJ, EE, HB, PSE-PSOE, Ikastolen Elkarte eta Irakasleen Elkarteari egindako galdeketa irakur daiteke zein ziren hurrerengoa urteotan hainbeste txinparta atera dituen gaiaren inguruko orduko jarrerak.

Marxen gaurkotasuna, drogak eta Euskal Herriko sindikatua izan ziren gai nagusiak 1984an baina, ohi bezala, urte hartan eztabaidagai ziren hainbat konturen arrastoak artikulu laburragoen ataletan topatu ditugu.

Bi urteko bidea egina zuen ETB zuten kezka Joan Altzibarrek (Torrealda) eta Joan Larrinagak (eta Torrealda) urteko bigarrenean (31). Caro Baroja EITBko administrazio kontseiluko kide izendatu izana zuen kezka-iturri Altzibarrek:

Badirudi ETBren erabilera politikoak, eta ETB informazio-tresna gisa balioztatzeak gero eta munta handiagoa duela. (...) Ni neubeldur naiz, uste bait dut, ETBren hazkuntza hau dela eta, bigarren aldi baten atarian egon gaitzkeela. Eta etapa berri honetan «euskararen arazoa» errebisatu egingo dutela⁴⁰.

Etorkizuneko ETBk Julio Caro Barojak bere adierazpen eta idazkietan adierazitako lerroa jarraituko ote zuen galdetzen zuen Altzibarrek:

Hemendik ote doa ETBren oraingo hizkuntz filosofia? Aho batez hautatua izan denez, zer besterik pentsa liteke? (...) Tokitan leudeke Labaien baten jatorrizko asmoak eta ETBren urte t'erdiko praxia.

Larrinagak, berriz, oraindik ere gaurkotasuna duen gaia ekarri zuen orrialdeotara, Iruñeko Diputazioaren aurrean «No a Euskal Telebista no» pankarta agertu zela eta:

ETB etsaiaren tresna dela esan du Del Burgok. Eta noski, etsaiari ez zaio sarrerarik utzi behar! Aragoetako telebista balitz... hori besterik litzateke! Baina ETB Troiako zaldia da! Lastima bene-tan, diogu guk, zaldi famatu hori gure kasuan pottoka izatea!⁴¹.

Zatiketarako oraindik bi urte falta baziren ere, EAJren barnean ekaitza pizten hasia zela adierazi zigun Joxe A. Otaegik (Joxe Azurmendi) aldizkari berean:

Napar Buru Batzarraren zigorrarena izan da gogorra. (...) Nora doa PNV? Hori da abertzaleei gaur sortzen zaien kezka. Ez ote den hiru probintzietako Alderdi regionalista bezala funtzionatzen hasi. Ez ote den erabaki, Nafarroa enbarazo bat besterik ez dela. (...) Bestela esan: oso-oso disgustora, jakina, baina, behar izanez gero, zenbatean saltzen da Nafarroa?⁴².

NATOrri buruzko erreferenduma ere urrun zegoen oraindik, baina Joxe A. Otaegik artikulua mamitsua plazaratu zuen urteko azkenean. Artikuluaren amaiera-aldekoa da pasartea:

Euskaldun batentzat bederen dibertigarria da politikoei entzutea, bai, elkartu bai, egingo dela, baina subiranotasuna ezertan murriztu gabe, eta eskubideak ukitu gabe, duintasun nazionala beti ere ongi salbatuz eta nortasunaren inolako kalterik gabe. Aspaldian ez zen entzun parajeotan hainbeste filosofia de campanario (hori bai, gauzak abandoarrak ohi zuen baino eleganteago formulatuz). (...) Historiaren logikan Euskadi arrazoi gutxi zela, bagenekien. Geuretzat, hala ere, nahikoa zen. Espainiak ere, ordea, honez gero ez du denboraren azkeneko hitza ematen. Estatuak badoaz ekarri zuten bidetik eta, bihar, OTAN izango da munduko gauzarik naturalena, arrazoizkoena⁴³.

Dirulaguntzen afera dakar aldizkari berak «Kontuak argi eta garbi» oharrean: 1.152.000 pezeta agindu zizkion Eusko Jaurlaritzak *Jakin*-i baina, subentzioa kontuan hartuta ere, defizita 4.500.000koa aurrikusten zuten:

Euskal erakunde publikoek laguntzarik luzatuko digutela sinetsi nahi genuke. Ez zaigu sanoa iruditzen *Jakinek* eta *Jakin* bezalako beste aldizkari batzuren egoera kondizio horietan luzaroko mantentzea⁴⁴.

1985. URTEKO SAN FERMIN EGUNAREN INGURUAN

Euskal egunkaria mahainguruetako eztabaidagai baino ez zen 1985ean, baina euskarazko prentsan urak ez zeuden geldi. Eusko Jaurlaritzak euskarazko albiste-agentzia sortzea erabaki zuen eta Joan Altzibarrek, komunikabideen alorrean usaimen zorrotza erakutsi ohi zuen berak, huts egin zuen agentziari gero izango ez zuen garrantzia ematean:

Etz dut uste itzulpen-agentzia izango denik. Euskal kazetaritzaren estrategia zabalago eta luzeago batean kokatu beharko da delako agentzia hori. (...) Euskarazko albiste-agentziaren lehen ondorioa euskararen efektu biderkatzailea izango da. Euskararen presentzia soziala erraztu egingo du, noski. Eta, bide batez, zenbait kazetari enpresak ez du kontuaren aitzakiarik atera ahal izango orain, euskara bere orrialdeetan gehitzeko orduan. Eta zer esanik ez, euskarazko egunkariak traba bat gutxiago du honela⁴⁵.

Euskal Antzerkia izan zen urteko azken zenbakiaren aztergia. Artikuluak hitzaldi eta mahainguru izan ziren ekainean, *Jakinek* Donostiako Aurrezki Kutxa Munizipalaren babesarekin antolatutako Euskal Literaturaren Lehen Astean.

Eztabaidaren aurretik idazlan bana ekartzekoak ziren mahainguruko gonbidatuak baina batek, Mikel Antzak, lana garaz burutu ez eta mahainguruaren ondoren igorri zuen artikuluxka, ez dakigu nondik, azaroaren 16ko datarekin —1985eko San Fermin egunaren ondoren, Joseba Sarrionandiak ordurako espetxea utzia zuela, alegia—. *Zenbaki Honetan* ataleko azalpenak badu zentzurik:

Mahaingurua ospatu zen egun haietan edo, «bestelako zereginetan» ibilki nonbait, ez zuen lan idatzirik mahaira ekarri⁴⁶.

NATOr buruzko erreferenduma baino lehenago idatzi baina ondoren argitaratutako editoriala zekarren 1986ko lehenengo aldizkariak. Euskal Herriak eta Europako beste Herriek ezezkoa eman beste biderik ez daukatela zioen editorialak. Hona argudio nagusia:

Herri horien helburua ez da orain bertan defentsa nola antolatu etsai hipotetikoren baten aurrean; bere burujabetasuna lapurtua dien estatua dute etsai egiazkoa, eta horren subiranotasun estatalistatik ateratzea da horien helburua³⁷.

Urteko lehenengo zenbaki hau aberatsa ezezik garestia ere izan zela antzeman daiteke: Nikaragua-Ertamerika gai nagusia aztertzeko Joan Mari Torrealdei zuzendaria Nikaragua eta Salvadorrean bidali zuen *Jakin*-ek «egoera *in situ*, bertatik bertara ezagutzera».

Eta lan interesgarriak ekarri zuen besapean: «Nikaragua libre, Ertamerikan» erreportaia luzea —Fernando Cardenal Kultura ministroarekin solasaldia tartean—, Xabier Gorostia-gari elkarrizketa eta Jon Sobrinoren eta Ignacio Ellakuriaren artikulu bana.

Kanpora begira segitu zuen *Jakin*-ek, Galizia hartu baitzuen gaitzat hurrengo zenbakian, 39.ean. Arazo eta erronka bertsuak ditugula nabarmentzen zuen editorialak:

Estatu bat beraren (aterpean, edo) euripean bizi behar dugunez, Hegoaldeko euskaldun guztiok eta Galiziako galego denek patu historiko beretsua dugu. (...) Mende honen azken laurden honetan, Penintsulako (horokoak bakarrik ez bagara ere) nazioei egokiera historiko berria sortzen ari zaie. (...) Europako proiektua ere sartu zaigu etxera: herri txikiok batasunean indar egiten ez badugu, jai dugu guztiok etorkizunean⁴⁸.

Hurrengo zenbakian heldu zion *Jakin*-ek, hain zuzen, Europaren gaiari, «onerako ala txarrerako, aurtengo gertakari nagusienetako bat» «Euskal Herria EEEen sartzeari» sartzeari izan zelako.

Garaikoetxearen artikuluak ere badakar 1986ko uztaila-irailako zenbaki honek⁴⁹. Ez dakigu artikuluak idatzi zuenean Jaur-laritzako lehendakari ote zen; baina argitaratu zenerako denbora zeraman Ajuria-Enetik kanpo. EA sortua zen ordurako.

Urria-abenduko aldizkarian heldu zion EAJren zatiketari Joxe Azurmendik, onerako izan zela argudiatuz gainera:

EAJ/PNV eten egin da. Uste dut, kanpotik ikusita, hobe izan dela. (..) Moralki, gutxienez, hobe. Zeren eta, gizalege mailan, gizalege-faltaren mailan alegia, bazterrotan ez da gogoratzen aspaldian eztabaida politiko penagarriagorik ikusi izana, mota guztietako bajeza guztietan. Politikoki hobe? Inork ezer irabazi duenik, irabazi, oraingoz behintzat ez da ikusten. Ez alderdiak berak, ez Euskal Herriak. Alde horretatik negatiboa izan da guztientzat. Gauzak aspaldian zeuden bezala, halere, eteteak zirudien hobereña, eta hala adierazi dute alderdi biek⁵⁰.

Negoziazioaren aldeko jarrera gaur egun bezain zabaldua ez zegoen garaiotan «Negoziatu, bai (Iranekin)» artikulua argitaratzera ere ausartu zen autore bera, Joxe A. Otaegi sinatuz (41):

Itxurak itxura, moralak eta printzipio demokratikoez, letra handizkoek, ez sartu eta ez irten egiten dute hemen ezertarako. Borondate politikoaren (zer nahi den) eta kalkulu politikoaren (zer ahal) kontu soila da. (...) Indarren problema da, beraz. (...) Problema ez da legitimitatearena (edo: legitimitatearen problemarik baldin badago, aurren-aurrenik Konstituzioarena da). Problema soluzio duin bat aurkitzeko borondatearena da⁵¹.

Hautsak harrotu zituen artikulua honek. Ez zion onik ekarri *Jakin*-i: izen ezaguneko zenbait harpidedunek baja eman zuten hurrengo hilabetean.

Ale berean «euskal prentsa berria dela eta» argitaratutako oharrean, Altzibarrek aurrekoan baino usaimen hobea erakutsi zuen Torrealdaik, *Hemen*, *Eguna*, *Zabalik* eta *Correo Escolar* argitarapenen sorrerari buruz:

Formula bitxi honen joerazko arriskua, astekari bihurtzekoa da (...). Euskal egunkariak enpresarialki autonomia behar du, garantia osoz plazaratzeko⁵².

LARRUA JOTZEA EZ DA HAIN MODERNOA

Lehendik landutako lurretan aritu zen *Jakin* 1987an gai nagusiei dagokionez: soziolinguistikaz izan zen 42-43 zenba-

ki bikoitza —Txepetx-en ikerketa berritzailearen sarrera eta luzapen gisa—, bertsolaritzari buruzko monografikoa 44.a eta Euskal Literaturaren III. Astean «Emakumea eta literatura» gaiaren inguruan aurkeztutako lanak zekartzan urteko azkenak.

Berrikuntza eguneroko gaiei buruzko artikulua arinetan etorri zen: *Orain eta Hemen* saila desagertu eta *Egunen Gurpilean* agertu zen. *Jakin* taldeko kideen iritzi-artikulu laburrek osatutako sailaren orde, idazle bakarrak —Joan Alzibar— modu kronologikoan —egunen gurpilean, alegia— idatzitako artikuluek osatuko zuten saila: 21 artikulua zekartzan sailak estreinaldian (azaroaren 20tik otsailaren 13 bitartean).

Denetarik dago Alzibarren artikuluetan gaien aldetik —hauteskundeak, Durangoko azoka, atxilotu politikoak, Nikaragua, Salvador, ikastolak, katalana eta Auzitegi Konstituzionala, lan istripuak...— baina ezagun du Alzibarrek arreta berezia jartzen ziola iritzi-emaile espainiarrek euskaldunoi buruz ziotenari. Adibide bat: Antonio Burgosek euskararen «ezintasunei» buruz zerbait idatzia behar zuen, *Eginen* Inuxente Egunean Villasantek *Kamasutra* itzuli zuela argitaratu zela eta; hara Alzibarren erantzunaren pasarte bat:

Nork frogatuko dio Antonio Burgosi euskaraz larrua jotzea bada-goenik? (...) Gizarte modernoaren konplexutasunerako ez omen da gai euskara. Baina guk uste genuen, larrua jotzea ez zela ez hain konplexua eta ez hain modernoa⁵³.

Gertakari larriagoen berri jaso zuen Alzibarrek sail berean, urria-abenduko zenbakian. Txomin Iturberen heriotzari, esate baterako, aparteko garrantzia eman zion Alzibarrek:

Zerbait baino gehiago gertatu delakoan nago ni, ez dakit ETA-rentzat baina ziur Euskal Herriarentzat⁵⁴.

Eta kritika gogorra egin zion ETARI, Hipercor reko atentatua zela eta:

Ikaragarria izan da Bartzelonakoa. ETAREN astakeria, basakeria. Sarraskia. Ez dakit zenbat hildako eta zauritu. Errora eta horrorea.

(...) Ikaragarria izan da, bai, Bartzelonakoa, hildakoentzat, haien familientzat, euskaldunentzat, euskaldunon Estatuko lagunentzat (batipat katalanentzat), HBkoentzat, ezkertiarrentzat⁵⁵.

Handik bi zenbakira, Ezkerraren Historiari buruzko aldizkarian ezker abertzalean aldaketak etor zitezkeela aurreratzen zuen Pako Letamendiak, «Ezkerra Euskadin» artikulua amaieran:

ETAm-ek anuntziaturiko tregoa (su-etenari buruzko akordio behin-betikoaren aurretik, baina alde biko akordio baten fruitu izatekotan), eta azken bolada honetan ezker abertzale erradikalak daukan eboluzioa, beste sektore zibilentzako gero eta autonomi maila handiagoak lortzeko zentzuan, guztiz fenomeno berriak dira eta, agian, fase berri baten hasiera adierazten dutenak⁵⁶.

1988ko udaberria zen: Aljerreko negoziazioen atarian geunden beraz.

«AGUR ESKERRIK ASKO» FRANTZISKOTARREI

Jauzi egin zuen *Jakin*-ek 1989. urtean, 50. zenbakia kaleratzean: lau zenbaki barik sei zenbaki kaleratuko zituen urtean aurrerantzean; bihilabetekari bilakatu zen. Azalpenak *Zenbaki Honetan* atalean zetozen:

Aldizkariaren hazkuntza eta garapena euskal kulturarekin paretsu joan da hasieratik, elkarri eraginez. Eta gaur, euskal kulturaren maila eta eskakizun berriei erantzun ahal izateko, jauzi bat egin behar dugu aldizkarian. (...) Aldaketa handia da erritmo azkartze hau guretzat, baina uste dugu jakinzale guztiek estimatu eta sustatuko dutela berrikuntza. Jauzi hau egiteko, bestalde, Eusko Jaurlaritzaren bultzada izan dugu eta diru-laguntzarik ere izango dugulakoan ematen dugu pauso berri hau⁵⁷.

Egunen Gurpilean saila desagertu egin zen urte honetan. Baina, esate baterako, EHUK E. Jünger pentsalaria *doctor honoris causa* izendatu izana ez zuten komentatu gabe utzi. Jose Azurmendik hartu zuen lana:

The Encyclopedia of Philosophy, 8 tomotan, nik uste dut munduan entziklopedia filosofikorik errekonozituena izango dela, eta hori ere ez dut uste hemengo intelektualek sospetxosotzat edukiko dutenik. Ikus bedi, beraz, hor ere, E. Jünger faxismoaren aintzidari eta bide urratzaileen artean kontsideratua, apenas eredu-garria ematen duen irudiarekin, eta ez *Egin*-eko betiko endredatzaileek horrela desfiguratua, baina filosofiaren entziklopedia anglo-amerikano guztiz ponderatu handian... Doktore bat egin behar honoris causa eta, horixe hautatu beharra zegoen? Hori ohoratzen al du euskal intelektualeriak?⁵⁸.

Urrutiagoko (baina aldi berean oso hurbileko) gertakari batek ere merezi izan zuen, laburra izanda ere, *Jakin*-koen oharra: Ignacio Ellakuria hil egin zuten Salvadorren. Nikaraguarri eta Ertamerikari eskainitako zenbaki berezian *Jakin*-entzako «Ertamerikako egoeraren ikuspegi politikoa» artikulua idatzi zuela⁵⁹ gogoraraztearen batera, idazlan hartako azken lefroetan zioena berritu zuen *Jakin*-ek⁶⁰:

Etokizuna, ilun. (...) Liskarrek jarraitu egingo dute Salvador, Guatemala eta Nikaraguan, eta, liskarrokin, baita herri bakoitzaren suntsipenak eta berreraikitzen hasteko ezinak ere. (...) Krisia, beraz, irekia dago. Askapen-prozesuek indartsu jarraitzen dute, baina baita dominazio- eta itomen-prozesuek ere. Ertamerikako arazoa, munduaren arazo da oraindik ere eta mundu-maillako arazoak isladatzen dituen ispilu. (...) Horregatik, auzitan daude Ertamerikan, eszenario txiki batean bada ere, munduaren egia eta ontasuna. Eta honek ikaratzen ditu mundu honetako inperio eta botereak.

Aldaketak maiztasunean eman baziren urte hasieran, jabe goan aldaketa zeterrela iragarri zuen *Jakin*-ek urteburuko aldizkariko editorialean. Frantziskotarren argitaldariaren (EFA) babesa utzi eta bere kasa bide berriari ekiteko erabakiaren berri eman zuten Jakinkideek:

Frankismoan eta haren ondoko urteetan, gure lana errespeto guztiz begiratu dute frantziskotarrek, eta erraztasun pertsonalik onenak eman izan dizkigute talde gisa eta lanak buru genitzan. Geure eta irakurleen izenean, eskerrona baizik ez diegu zor erakutsi

diguten euskaltzetasunagatik, eta eskuzabalki ezagutu diguten libertateagatik. (...) Kasu honetan, bederen, Ebanjelioari jarraiki, Elizak ez du boterea beretzat bilatu. (...) Inguruaren gero eta premia handiagoak ikusita, inguru euskaltzale berorrek dagoeneko eskaintzen digun lankidego zabalagoaz ohartuta, gure profesionaltasunean pauso berri bat eman nahi dugu *Jakin*-en. (...) *Jakin* taldeak bide berriari ekiteko erraztasunak eskatu dizkie aldizkariaren legezko jabeei. Eta berriz ere erraztasun horiek erabatekoak izan dira EFaren aldetik⁶¹.

JUGOSLAVIAKO GATAZKA BEGIBISTAN

Jon Kortazar aspaldian ez zen *Jakin*-eko orrialdeetan ageri —1986an argitaratu zuen azken kritika⁶²—, baina ez zuen horregatik literatur kritika alde batera utzi. 1990. urtean itzuli zen orrialdeotara, baina ez liburu-kritika egiteko, kritikari buruzko gogoeta egiteko baizik. Aspertu samar bide zegoen-eta kritikarik egiten ez dela zioen iritzi zabalduarekin:

Orain gutxi argitaratu da berriro (noiz ez da argitaratzen?) Euskal kulturak kritikarik ez duela mantentzen duen eritzia. Urte-bete daramat euskal literatur liburu berriei buruzko eritzirik argitaratu gabe, eta beharbada, aldi horretan, nik jakin gabe hala ere, hil egin naiz. (...) Eta, gure artean kritikarik ez dela behin eta berriro errepikatuz, kritikarekin bukatu nahi bada, zera gogoratu nahi nuke: kritikarekin amaitzen den egunean apologiaren eta publizitatearen eskuetan izango gara. Baina lasai! Guzti hau irakurle baten gogoetak baino ez dira; ez, ez naiz eta literatur kritiko bat⁶³.

1990ean gerrarik ez zen Jugoslavian, baina bake-bakean ere ez ziren bizi. Soviet Batasuna izan bazen, baina ordurako ez zen lehen izan zena. Batean zein bestean aldaketa handiak zetozela aurrikusita gai nagusitzat hartu zituen *Jakin*-ek 60. zenbakian. Mitja Zagar esloveniarraren artikulua irakurriz etortzeko zenaren berri izan zuten aurrez *Jakin*-eko irakurleek:

Etorkizunean eman daitezkeen aukeretatik beste bat zera da, Jugoslaviaren desintegrazioa. (...) Printzipioz, Jugoslaviaren desintegrazioa bi eratara izango litzateke posible: subjektu guztien

akordioz, kontratu baten bidez, konponketa baketsu baten bitartez, armazko inolako interbentziorik gabe; edota gerra zibilaren bidez, honek Jugoslaviaren desintegrazioa ekarriko bait luke. Une honetan, susmo eta itxura guztien arabera, bigarren aukerak probableagoa dirudi (nazio jugoslaviarren arteko tentsioei begiratuz batez ere)⁶⁴.

Hurrengo urtean bertan hasi zen desegiten Jugoslavia, eta 1992ko hasieran piztu Bosnia-Herzegovinako gerra.

1991 ere aldaketekin hasi zen, aldaketa ikusgarriekin gainera, diseinu erabat berriarekin etorri baitzen 62. zenbakia. Gaztelera eta frantsesezko laburpenak desagertu egin ziren eta ingelesezkoak agertu. Eta *Egunen Gurpilean* orrialdeotan zen berriro, luma berriarekin: Mariano Ferrer.

Nabarmentzekoa da Mariano Ferrer Joan Alzibarrek zituen kezketatik urrun samar ageri dela. Ferrerrek idazki zorrotz, oso zorrotzetan Europako merkatu bakarra, Gipuzkoa-Nafarroa autobidea —zenbakiero helduko dio gai honi—, EHU, petrolio, Golkoko krisia, Gramsci, Gorbaxov eta Ardanza ditu, besteak beste, hizpide. Baina euskal kulturaren eta hizkuntzaren inguruko gertakarien berririk ez da. Ezagun du, alegia, euskararen unibertsoaren kanpotik ari dela.

Golkoko krisia izango da hurrengo zenbakiko gai nagusia. Lau artikulua nagusik landu zuten gaia, baina Mariano Ferrerrek bere sailatik ere eskaini zuen bere apurra:

Arruperen heriotzaren berria iritsi zait Euskadiko arma-enpresa bat —hark hain ongi ezagutzen zuen bizkaitar burgeseria handiko sendi batena hain zuzen— etengabeko lanean ari dela irakurtzen ari naizen bitartean. Aipatu enpresak mortairuak ekoizten ditu eta gudua hasi baino lehen langileetarik hiru laurdenak enplegu-erregulaziopean zituen. Golkoko krisiak aldatu egin du haren zoria eta baita lantegia dagoen herriarena ere, herritargoaren erdia baino gehiago handik bizi bait da. (...) Asturiasen, arma-industria saileko UGTko koordinatzaileak Trubiatik Saudi Arabiarra 230 obusen bidalketa aipatu beharra izan zuen: «Guduaren kontra gaude, lana nahi dugu baina». Hemen, ez da hori ere⁶⁵.

GUGGENHEIM DA IZARRA

1992an gaude. Guggenheim proiektua baino ez da, baina urteko izarra bera da. Euskal kultura ez dago isilik egoteko. *Jakin* ere ez. Urteko lehen zenbakiko editorialean agertu zen lehenengoz kezka:

Bestelako kultur ekimen «handiak» airera botatzen diren globo puztu bakartiak izan daitezke, benetan bertako oinarriko kulturgintzarentzat ongarri bihurtzen ez badira. Ez dugu ukatzen horrelako proiektu batzuk berez izan dezaketela balio positiborik: Euskal Herriaren irudia munduan aldarazten lagun dezakete. Baina Euskal Herriak ez du izan behar produktu X dagoen lekua, baina produktuak —agian apalagoak— ematen dituen lekua: «eman ta zabal zazu»⁶⁶.

Kultur planteamenduak zein dituen adierazia zuen lehenetik ere *Jakin*-ek, baina 1992ko honi une egokia iritzi zion gai honetan sakontzeko. «Eman ta zabal zazu. Kultur politika berria onalde» izendatu zuten editoriala. Hona *Jakin*-ek planteamenduen oinarriak aipagai zituzten zenbait pasarte⁶⁷:

- Herritarren komunikazio-gertakaria da kultura. Hori bizia izango bada —horrelakoa nahi dugu Euskal Kultura—, etengabeako kreaioan oinarritu behar du: sormenaren humus aberatsean mantentzen da kultura. Kreaioan oinarrituriko komunikazioak, berriz, partizipazioa esan nahi du; herritarrak partaide izatea eta ez ikusle huts.
- Kulturaren ikuspegi «espektakularra» nagusitzen denean, kulturaren beraren bizitasuna arriskutan ipintzen da eta herritarren pasibotasun kulturala sustatzen.
- Euskal Herriaren berreraikuntzan euskalgintza eta kulturgintza bereiztezinak dira; biak doaz batera zorionean eta zoritxarrean; horregatik erakunde publikoen aurrekontuetan ere Euskararen sustapenerako eta Kulturako lerroak ez dira paraleloak, eta bai bateratzekoak.
- Irizpide orokor gisa, botere publikoen interbentzioak kulturaren alorrean, bestelakoetan baino areago, funtsean subsidiarioa izan behar duela uste dugu. Herritarren kultur ekimenari eragitera, eta

kulturgintzarako espazio librea sortzera eta eratzera jo behar du horrek, zuzeneko gidaritzaren eta kontrol politikoaren tentazioan erori gabe.

- Kulturaren adiera partizipatiboaren ildotik, oinarriko kultura indartu eta zabaldu behar dela uste dugu. Hori helburutzat daukaten diru-laguntzek eta bestelakoek izan dezakete benetan eragin biderkatzailerik euskal kulturaren politika egokian.

O rdurako abiatua zen Kultur Kezka plataforma. Ramon Sazarbitoriak *Egunen Gurpilean* sailari dagokion arintasunez —eta oso berea zuen eta duen ironiaz— aritu zen, talde sortu berriam bilerara —ez militantzia kulturalagatik, *Jakin*-eko kazetari lanagatik baizik— joan zela eta:

Etkezarretak esaten zidan bezala, damnifikatu talde bat zirela zirudien, negarra baino ez bait zen entzuten, xoxik gabe uzten nautela, eta antzekoak, eta Basterretxearik ere ez, irtenbide praktikoak eskaintzeko. Esan bezala, aktore asko, eta ez pantailetan ikusten direnetakoak. (...) Nere zalantzak azaltzekotan egon nintzen, ez ote den komeni, alegia, kultur gauzetarako dugun guztia, han eta hemen talde bakoitzaren eskakizunen arabera banatu ordez, guztiontzat diren azpiegietan inbertitzea, derrigorrez Gugetabarren izan gabe, noski, eta ea zergatik ez genituen definitzen lehentasunak, baina mutil onak jarriko zirela pentsatuz, nere gogoeta ilunetan jarraitu nuen⁶⁸.

Egunen Gurpilean atala berrituta zetorren urte hasiera honetan: idazle bakarra beharrean lau arituko ziren aurrerantzean, nork bere arloko gertakariei buruz idatziz: Ramon Sazarbitoria (Kultura), Jesus Gil (Artea), Inaki Irazabalbeitia (Zientziak) eta Begoña del Teso (Ikuskizunak).

Entziklopedien artekoa ez zen oraindik «gerra», *Jakin*-ek Euskal Entziklopedigintzari zenbaki berezia (72) eskaini zionean, baina zerbait bazetorrela nabari zen. Jose Zabaleta Lur entziklopediako arduradunak aitzindaritzaz aldarrikatzen zuen:

Bide urratzaile izatea eman dio zoriak. Idarokizunak betetzen bada, aurki izango ditu jarraitzaileak alor honetan beronetan: ongi ikasiak bitez, bigarrenak beti baitu elurra aurrez zapaldua⁶⁹.

Eusenorreko Andoni Sagarnaren artikuluaeren pasarte honetan, berriz, bi proiektuen arteko lehiaren arrastoak antzematen dira:

Enologoa izan gabe ere, edonork daki ardoa aukeratzeko modurik onena ez dela botelaren tamainari begiratzea. Ardo asko eta asko neurri bereko botelatan saltzen dira. (...) Alde handia dago, ordea, batzuetatik besteetara, kalitateaz, zaparez, kolorez, graduazioz eta dastatzen dakienari ohartzeke ezkutatuko ez zaion hainbat ezaugarri. Bazkari on baten lagungarri izango den ardoa edo konpromiso handiko opari baterako hautatu nahi duzuna, ez ezazu Jainkoarren nolana ere⁷⁰.

Urteburuko zenbakian (73) Euskal Kulturaren balantzea egin zen lehenengoz hamabi idazleren eskutik. Gai-izarra, urte hasieran bezala bukaeran, Guggenheim eta Kultur Kezka izan ziren.

Bertsolari Txapelketa Nagusia 1993ko udazkenara arte ez zen hasiko, baina urtearen hasieran bazetorren aipamena *Jakin*-en. Ez zen harritzekoa; txapela irabaziko zuen Andoni Egaña zegoen *Egunen Gurpilean* saileko idazle berrien artean.

Udazkenean da hastekoa Euskal Herriko Bertsolari Txapelketa Nagusia 1993. Zenbait iristeko amorratzen egongo da. Bagara etor dadin hainbesteko gogorik ez daukagunak ere!⁷¹.

Bertso-kontuei ere heldu zien Egañak hurrengo alean ere. Lazkao Txikiri omenaldia egin zion bertsolariak sailkatzeko modu bitxia asmatuz:

Bertsolari ikaragarria zen Joxe Migel. Bere estiloan, izan denik onena. Bere estiloa zein zen? Bi bertsolari-mota bereiziko nituzke. Bertsoa bota ondoren entzulearen ahotan «klaro!» esaera sortarazten duena, eta bere bertsoarekin entzuleari «joino!» bat lehartarazten diona. (...) Lazkao Txiki izan da «joino-bertsoen» errege bakar eta aldaezina⁷².

Bertsolaritzari buruzko beste idazkirik bazen 75. zenbaki hartan, gai nagusi horixe aukeratu baitzuen *Jakin*-ek. Joxerra Garzia *Hitzetik Hortzera* telebista-saio arrakastatsuko zuzendari zen; polemikarik ez zen izan artean ETBko zuzendaritzarekin eta

analisi hotza idatzi zuen Garziak. Bertsolarien Elkartearen (oraindik ez Bertsozaleen Elkarte) barruko eztabaida —programa-ereduari buruzkoa— sumatzen zen bere hitzetan:

Kontuan hartzekoa da astean 45 bat minutuko emanaldia dela, eta emititzen den garaian dibertimendua nahi duela, batez ere, ikusentzule bertsolazaleak. Dibertimendua, bistan da, bertsoa da bertsozalearentzat. Datu hori begien bistatik galdu gabe egin beharko dira hortik aurrerako pausoak. Programak bereganatu duen ikusentzulegoa bertso-kontuan alfabetizatzen hasi eta gehienak asper-asper eginda uxatzea ere marka litzateke⁷³.

Eztabaidagai berrian pizten ziren, baina eztabadaigai zahar zenbait ez zegoen itzaltzerik. Dirulaguntza-politika hizpide zuen berriro *Jakin*-ek 77-78. zenbaki bikoitzean:

Diru-iturriak murriztu egin zaizkigu. Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailak iaz baino 1.775.800 pta. gutxiago eman digu. Aurtengo jaitsiera iazkoari erantsiz, azken bi urteotan ia % 25 gutxiago jaso dugu Eusko Jaurlaritzatik. Baldintza hauetan kultur homologazio bila normalizazio eta profesionaltasun-bidean hartu genuen biderei ezin diogu osoki segida eman. (...) Azpimarra dezagun, azkenik, ez uler eta ez onar ditzakegun arrazoiengatik aldizkarietan gehiena *Jakin*-i jaitsi zaiola dirulaguntza. Aurten 6.892.800 pta. eman digu Kultura Sailak⁷⁴.

Nork pentsatu behar zuen murrizketa handiagoak bidean zirela?

Guggenheim egitasmoa modu kritikoa aztertzen zuten artikulu bana idatzi zuten Ameriketatik Joseba Zulaikak eta Javier Cillerok aldizkari bikoitz berean plazaratzeko. Mikel Etxebarria Jaurlaritzako Kultur sailburuordeari «ezjakintasunean oinarritutako kritikak» iruditu zitzaizkion Zulaikaren argudioak, hurrengo zenbakian argitaratutako erantzunaren tituluak zioenez. Besterik ere bazioen Etxebarriak:

Nire iritziz, artea ona bada, ez dauka garrantzirik nongoa den. Behintzat ikuspegi artistiko eta kultural batetik hori horrela da eta arte gehiena amerikarra bada izan dadila, alemaniarra bada izan dadila. Hori ez dut uste kolonialismoa denik⁷⁵.

Hasier Etxebarriak bere aletxoa zekarren eztabaidara *Egunean Gurpilean* sailetik:

Hainbat kazetari eta intelektual ere hasia da BGM modernitatearen eredu eta itxaropen berrien iturri gisa aldarrikatzen.

Neuk ere sinesmen horretan partaide izan nahi nuke, baina ezin, ordea. Arrazoiak falta zaizkit oraino, eta min demait. Artezalea izanik, BGMren aurka hitz egin beharra latza da oso. Haatik egin nahi dut publiko (baldin eta letrok publiko badira) nire etsipena eta ezin gehiagoa. (...) Izugarria da Guggenheim Fundazioaren Bilduma. Hantxe daude nire artista maiteenen lanak. Ez dut kultur politika oker baten ondorioz beraiekin haserretu nahi. Maite dut Kiefer eta maite dut Rothko, Nauman edo Pollock maite ditudan gisara. Maite dut Klee, eta maite Brancusi, Calder, Picasso eta Giacometti. Beraien lanen gozamenik gabe, umezurtz nintzateke eta ene arima zatarkerian bainatzera eramango nuke erremedio-rik gabe. Galeran irabazia aurkitu nahi dut, beraz, txurrinketan esperantza.

Baina bukatu aurretik esan dezadan argi, Arregik jarri duela txurrinketa eta nik, ostera, esperantza⁷⁶.

LIBURU BAT NOLA IRAKURRI BEHAR (EZ) DEN

Hasier Etxeberria eta Xabier Mendiguren Elizegi Bernardo Atxagaren *Gizona bere bakardadean* argitaratu berriaz aritu ziren 1994ko lehenengo aldizkarian), *Egunen Gurpilean* biak ere. Liburuaren kalitatean ados zeuden ez dakigu, baina irakurtzeko moduetan elkarrengandik oso hurbil ez daude nonbait. Hara zer irakurle-mota kritikatzeko zituen Hasier Etxebarriak:

Bernardo Atxagari bat baino gehiago etorri zitzaion, argitaratu eta biharamonera, *Gizona bere bakardadean* irakurri berri duela esanez. «Noiz irakurri duzu, ordea?» galdetzen zien Bernardok harriturik. «Bost ordutako takada batean», erantzun zioten fan sutsuek.

Bernardok erreposoa egin zuen orduan eta bere bizitza guztian nobela bat hain azkar irakurri gabekoa zela konturatu zen. Nobelek beraien tempo propiala behar dutela irakurriak izan daitezen,

egunak eta asteak behar dituzte mesanotxean, ardoa bezala ontzeko⁷⁷. Irakurtzeko gainontzeko erak modaren erruak dira.

Eta hara Mendigurenek zer kontaktzen zuen (zion) albo-albotik:

Abenduaren 30ean erosi nuen, Donostiara propio horretara etorrita. Gau horretan, afaldu ondoren, liburuarekin sartu nintzen ohean eta, eskuarki azkar loguretzen direnetakoa banaiz ere, goizeko bostak arte edo aritu nintzen, liburua utzi ezinik. Biharamunean, esnatutakoan hasi eta, sukalde-komunetako zeregin premiazkoen tartea alde batera utzita, minutu batean ere gelditu gabe aritu nintzen, arratsaldean atera behar izan nuen arte, hogeita hamarren bat orri falta zitzaizkidala eta amorrazioz. Afari eta afari osteko konpromezuak bukatu zirenean, etxera urte berriko ordu txikietan iritsi eta ez nuen eleberria bukatu arteko onik izan, lotara joan aurretik⁷⁸.

Bernardori «bost orduko takada batean» irakurri zuela aitortu ziotenetakoa ote Xabier Mendiguren?

Joseba Zulaikak ez zituen 1993an denak esanda utzi eta 1994ko hirugarren zenbakian Mikel Etxebarriari zuzendu zitzaion berriro Guggenheim zela eta ez zela. Euskaldunok ezagutzen ez genituen kontuak ari omen ziren argitaratzen Estatu Batuetan:

Guggenheimen finantzei buruz prentsak arazoz eta ezustez beteriko lista luze kezagarri bat atera du hemen, Estatu Batuetan. Salbuespen bat dago Krens eta New York-tarren basamortuan, «success story» bezala apuntatzen den historio arrakastatsu bakarra, istiluz beteriko museoari arnasa ematen diona: Bilbo.

(...) Guztia biribil atera dadin, euskaldun zerga-pagatzailearen kontura egitera doazen negozio honek beste alderdi bat du oinarriko: diruak diru, obra maisu paregabeak Bilbora ekartzeko parada izango dugulako ustea. Baina bada berri kezagarririk honetaz ere: programaturik dagoen obra ugari faltsuak dira edo artistek heurek obra horien autentizitatea ez dute errekonozitzen.

(...) Euskaldunari ukatzen zaiona (informazioa) publiko amerikarrak bere egunkari eta aldizkarietan egunero irakur dezake; asimetria hori haustea beste helbururik ez dute orri hauek⁷⁹.

Eztabaida batetik irten eta beste batean sartu. Horixe egin zuen Mikel Etxebarria sailburuordeak. *Jakin*-ek 83. zenbakian argitaratuko editorialak —«Bizi itxaropena»— berritu zuen eztabaida zaharra:

Argi esan genuen han («Eman ta zabal zazu» editorialean, *Jakin* 68, 1992) kezkarriena ez zela 1992an 1.500.000 pezeta gutxiago izatea euskara eta euskal kulturarentzat, baizik eta aurrekontuen aurkezpenekoan eman ziren justifikazioetan antzeman genituen aurrerantzeko kultur politikarako irizpideen seinaleak. Gaur esan dezakegu 1992an inauguratu zen kultur politika mar-txan dagoela. (...) Azpiegitura handiak laguntzea ez da txarra, bai-na inola ere ezin da euskal kultura biziaren esparruaren kaltetan egin hori⁸⁰.

Kultur sailburuordearen erantzuna eta *Jakin*-ek erantzunari egindako erantzuna zetozen hurrengo aldizkarian. Mikel Etxebarriaren hitzak dira honakoak:

Azken urteotan Kultura Sailak jasan behar izan dituen aurrekontu-murrizketen ondorioz euskaraz argitaratzen den aldizkari-kopurua eta horientzako erabilitako diru-kopurua neurri berean gehitu ez badira ere, Kultura Sailak hamaika eta bi ahalegin egin ditu aldizkarigintzarako diru-partida, besterik ezean, mantendu ahal izateko. Hondoia jota zegoen ekonomia krisialditik ateratzen ari omen gareneko oraingo egoera honek etorkizun ekonomiko oparoagoa ekarriko ahal dio kinka larrian bizi izanda ere, bere burari tinko eusten jakin izan duen aldizkarigintzari!

(...) Kazetari euskaltzale batek behin esandakoa gure eginik, euskarazko aldizkariak behar duten dirulaguntza da erabaki beharrekoa. Institutuzioetatik jasotako dirulaguntzarekin ezin bizi denak, gaizki egin ditu kalkuluak. Baina egin dituenak bakarrik du errua eta erantzukizuna⁸¹.

Jakin-ek, besteak beste, azken hari horri heldu zion bere oharrean:

Kazetari euskaltzale batek behin esan eta Sailburuordeak bere egin eta errepikatzen duen hori guk ere geure egiten dugu. (...) Aldizkarien kasuan, ordea, zeinek du errua eta erantzukizuna: kal-

kuluak gaizki egin omen dituenak ala behar den laguntza fama-tu hori ematen ez duenak, definitu gabe daukalako zer den «eman beharrekoa»?⁸².

TESTULIBURUAK ETA EUSKAL HERRIA

Hurrengo editoriala 1996ko udaberriko ale bikoitzean argitaratu zuen *Jakin*-ek. Hil berria zen Joseba Jakaren lan-ere-dua abiapuntu hartuta euskalgintzari buruzko gogoeta egin zuen editorialak:

Euskal kulturaren galtzailearen sindromea alde batera utzi eta irabazlearen erabakimena behar dugula aldarrikatu zuen eta erakutsi Joseba Jakak.

(...) Euskal kulturak bere autonomia bilatu behar du euskal herrigintzaren barruan, bere eremu propioa eta librea eratuz.

(...) Eremu autonomoa izanik eta ez mundu politikoaren edo ekonomikoaren azpisail edo kategoria hutsa, bere eragina behar du horiei buruz eta aurrez aurre. (...) Euskal Herriko mundu politikoak benetan aintzakotzat hartuko duenean euskal kulturaren ahotsa eta mundu ekonomikoak benetan bere interesa jarriko duenean euskal kulturaren, orduan uste ahal izango dugu Euskal Herriaren eraikuntza politikoa eta ekonomikoa ere bide hobetik doazela.

(...) Kulturgintzako militantzia, ordea, ez dago profesionaltasunaren aurka. Biak batzearen, militantzia profesionalaren eredutzat har ditzakegu Joseba Jaka, Klaudio Harluxet, Joxemi Zumalabe. (...) Bihotz bero, ideia argi eta proiektu zabalari plangintza zehatza, aurrekontu hotza, lan metodikoa eta kontrol zorrotza lotzen dizkio profesionaltasunez kanalizaturiko militantziak. Gaurko euskal kulturgintzan horrelako militantzia daukagu landu beharra⁸³.

Ez zen zenbaki bikoitz horretako editorial bakarra: «Testuliburuak eta Euskal Herria» gaiak ere merezi izan zuen beste bat. Zenbaki bikoitzeko monografikoan luze eta sakon aztertu zen euskal ikasmaterialgintza ikuspegi ezberdinetatik, eta ondorio nagusiak editorialean bildu zituen *Jakin*-ek:

Edukien trataeran marra handi batek bereizten ditu proiektuok: hezkuntz proiektuaren jatorriak, alegia, Euskal Herrian ala Estatuan eginak izan. Oro har esan daiteke kanpoko hezkuntz proiektuek, batzuetan eskas eta gehienetan gaizki tratatzen dutela Euskal Herria bere historian, bere geografian, bere hizkuntzan. Legea beteko dute, zaila ere ez da eta, baina gure ikuspegitik tratatu txarra ematen diote Euskal Herriari.

(...) Ikuspegi abertzale eta euskaltzale batetik, edo euskal ikuspegi batetik soil-soilik, nekez uler dezakegu Euskal Herria aintzat ez hartzea bere osoan, eta ikasleari eskaintzen zaizkion erreferentzia hurbilak, hainbat kapitulutan, Euskal Herrikoak ez izatea. Ulergaitza iruditzen zaigu Eusko Jaurlaritza batek (gehiengo abertzalekoak, alegia) nola eman diezaiekeen eite horretako testuei bere onespena.

(...) Zaila da, inolako babesik gabe, kanpoko etxe handi horien aurka konpetitza. Itzulpen-moldapen sistemaren bidez aise eta dezente merkeago egin ohi dituzte testuak. Bitartean, hemengoek proiektua landu behar dute, eta lantaldeak eratu eta finantzatu egin behar dituzte. Produkzio propio eta bereziak dituen kostuaren zati txiki bat dute besteek. Nola ziurtatu, aurrera begira, ekoizpen propioa, ekonomi baldintza hauetan?⁸⁴.

Euskararen Unibertsoaren mugimenduaren berririk ez genuen garai hartan, baina Joxerra Garziak zerbait bazetorrela ohartarazi zigun egunen gurpiletik:

Kezka giro horrek eraginda, kulturaren hainbat alorretako jendea hasi da kexutik proposamenerako pausoa eman beharra aldarrikatzen. Otsailaren 24ean egin zen lehen bilera, hogeita hamarren bat lagun bildu zelarik. (...) Besteak beste, «euskararen unibertsoa» kontzeptua plazaratu zuen Iñaki Zabaletak, ohi duen grina metodologikoz. Alegia, euskara unibertsotzat ez hartzetik datozkigula gaitzik gehienak⁸⁵.

Eta bitartean, Garziak berak azaltzen zigun, museo behin eta berriro aipatua errealitate bihurtzen ari zen:

Guggenheim museumaren eraikina gero eta ederrago ageri da, ibarertzean, gotorki. Ozeanoarteko zenbat bidaiak ez ote litekeen amets, itsasuntzi eskergaren brankari begira. 38.000 milioi pezeta izango

omen dira denera, Ramon Zalloren kalkuluen arabera. Eta ez genuke deus esatekorik, baldin eta gure txintxorroak hondoratzeko zorian ez baleude, txukera triste bat erosteko ere dirurik ez dugularik⁸⁶.

Furgonetan joan ziren idazleak Andorrako Galeuzcara.

HIZKUNTZA, LITERATURA ETA HEZKUNTZA

Era guztietako gaiak landu dira *Jakin*-en ehun zenbakiotan; gehiegi, kronika honetan denak aipatzeko. Orrialdeotan sarrien agertu diren gai eta alorrak aipatuko ditugu, dena den, idazlan honen azken lerrootan.

Sailkapen bat egin beharko bagenu, hizkuntz normalizazioaren alorrarekin zerikusi zuzena duten gaiak jarriko genituzke sailkapenaren gailurrean. 11 aldiz izan dira gai nagusi: Euskararen zapalkuntza (24), Euskararen borroka (26-27), Hizkuntz normalizazioa (32), Euskararen plangintzarako oinarriak (34), Euskararen soziolinguistika (42-43), Euskara Nafarroan (56), Euskalduntze-alfabetatzeak bidegurutzean (59), Alderdien hizkuntz politika (62), Hizkuntzen ofizialtasuna (65), Euskara batuak 25 urte (76) eta Katalanaren Normalkuntza (82).

Literaturarik ez da argitaratu, gorago aipatutako salbuespenak salbu, baina maiz egin dira literaturaren gaineko gogoetak edota literaturgile jakinen lanen azterketak. Bederatzi alditan izan da literatura gai nagusi: literaturaren genero edo alorren bat hartu da aztergai bost aldiz —Narratiba gaur (25), Haur eta gazteen literatura (29), Emakumea eta literatura (45), Literatura eta inguru soziala (49), Literatur argitaratzaileei galdeketa (92)— eta idazle jakinen obra aztertu da bestetan —Lizardiren olertia (29), Larrea eta Figuera (67), Celaya eta Blas de Otero (68), Manex Erdozaintzi (86)—.

Komunikabideak eta hezkuntza datoz hurrena. Hedabideen inguruko gaiei azken urteotan jarri zaie arreta berezia: 1977tik 1992ra bitartean behin heldu zitzaion gaiari —1982an, Komunikabideak Euskal Herrian (22)—, eta 1992az geroztik bost zenbaki eskaini zaizkio: Prentsa lokala (69), Informazio eta

adierazpen askatasuna Euskal Herrian (81), Euskal herriko komunikabideak Diktadura ostean (89), Euskalkom Prentsa Jardunaldiak (96) eta Ikus-entzunezko produkzioa (99).

Alderantziz gertatu da hezkuntzaren inguruko gaiekin, mai-zago landu baitziren lehenengo urteetan. 1977tik 1980ko hamarkada bukatu bitartean bost aldiz izan zen gai-izarra: Euskal unibertsitatea (1), Elebitasunaren auzia ikastoletan (19-20), Ikastolatik eskola publikora (28), Eskola-porrota (46), Irakaskuntz erreforma eta didaktika (53). 1990ko hamarkadan, aldiz, bi aldiz: Euskal ikasmaterialgintza (93-94) eta Euskal unibertsitatea (100).

Zerrenda hauei erreparatuta, ezagun du *Jakin*-ek Euskal Herrian bertan topatu dituela gogoeta-gai nagusiak. Ez da horretara mugatu ordea. Kanpora ere begiratu du. Europako nazio ukatuak (2), Soviet Batasuneko nazio arazoa (13), Ertamerika-Nikaragua (38), Galizia (39), Soviet Batasuna eta Jugoslavia (60) eta Golkoko krisia (63) hartu izan ditu, esate baterako, gai nagusizat.

Luzea litzateke zerrenda, denak hona ekarri nahi izanez gero —bertsolaritza (lau zenbakitan), euskal kulturaren balantzea (1992az geroztik urtero), ekonomi gaiak (lau aldiz), zientzia eta teknologia (hiru), historia (hiru)...—, baina orainarte aipatutakoek hogeitun urteotan *Jakin*-en kezka nagusiak zein izan diren adierazten dutelakoan gaude.

Nabarmentzekoa, *Jakin* aldizkariaren eta jakinkideen jatorria kontuan hartuta, erlijio-gaiak behin baino ez direla izan gai nagusi: 1996ko udako zenbakian —Eliza katolikoa Euskal Herrian Kontzilioaren ondoren (95)—.

1. «Prensa-legearekin borrokan». *Jakin* 21. 1981. 272-276. or.
2. JAKIN. «Rikardo Arregi eta Jakin: 25 urte». *Jakin* 83. 1994. 21-26. or.
3. *Anaitasuna*. 310. zk. 1976. 3. or.
4. *Jakin* 1. 1977. 3-4 or.
5. JAKIN. «Jakin, hogei urte geroago». *Jakin* 1. 1977. 5-7. or.
6. JAKIN. «Euskal Unibertsitatearen izarra». *Jakin* 1. 1977. 8-10. or.
7. JAKIN. «Herrien iraultza». *Jakin* 2. 1977. 5-8. or.
8. JAKIN. «Herria ez da negoziatzen». *Jakin* 3. 1977. 5-9. or.
9. TORREALDAY, Joan M. «Euskal liburugintza 1976an». *Jakin* 1. 1977. 124-129. or.
10. SARASOLA, Ibon. «Sail honen asmoa». *Jakin* 1. 1977. 123. or.
11. SARASOLA, Ibon. «Euskal hiztegi modernoa». *Jakin* 2. 1977. 117-125. or.
12. SARASOLA, Ibon. «Euskal idazleak, gaur». *Jakin* 3. 1977. 98-101. or.
13. SARASOLA, Ibon. «Zer dugu Orixeren kontra. Zer dugu Orixeren alde». *Jakin* 3. 1977. 101-104. or.
14. Op. cit.
15. JAKIN. «Kontzientzia ekologikoa». *Jakin* 5. 1978. 5-7. or.
16. URIBARREN, P. «Indarretxe nuklearrak». *Jakin* 5. 1978. 83-84. or.
17. PAGOLA, Manolo. «Preautonomia, bai, eta gero zer?». *Jakin* 5. 1978. 79-80. or.
18. JAKIN. «Nafarroa bahitua». *Jakin* 6. 1978. 5-9. or.
19. ETXEZARRETA, Erramun. «Liburuak». *Jakin* 7. 1978. 123-125. or.
20. MUJIKA, Luis Mari. «Kritika 'ezkritika' denean». *Jakin* 8. 1978. 139-141. or.
21. «Artea eta literatura». *Jakin* 21. 1981. 213-222. or.
22. ETXANIZ, Nemesio. «Susa». *Jakin* 5. 1978. 98-102. or.
23. JAKIN. «Ipar Euskal Herria, berrikuntza bidetan». *Jakin* 9. 1979. 5-7. or.
24. EHULATEI, Piarres. «Iparraldeko euskal idazleak gaur». *Jakin* 10. 1979. 16-26. or.
25. TORREALDAY, Joan Mari. «Piarres Ehulatei jaunari ihardespena». *Jakin* 11. 1979. 112-113. or.
26. XARRITTON, Piarres. «Euskarazaintzaile batzuei bi hitz». *Jakin* 9. 1979. 94-95. or.
27. LATIEGI, Bixente. «Euskerazaintzaren joku zintzoa». *Jakin* 10. 1979. 131-132. or.
28. *Saioak II-2*. Donostia, 1978.
29. XARRITTON, Piarres. «Historiarik gabeko Euskal Herria?». *Jakin* 9. 1979. 22-26. or.
30. BELTZA. «Historiari gabeko Iparrari buruz zuzenketa batzu». *Jakin* 10. 1979. 129-130. or.
31. AZURMENDI, Joxe. «Erreferendumaren biharamunean». *Jakin* 12. 1979. 118-119. or.
32. *Jakin* 14-15. 1980. 3-4. or.
33. ALTZIBAR, Joan. «Eusko Jaurrlaritz eta euskal aldizkariak». *Jakin* 17-18. 1981. 152-153. or.
34. IDAZKARITZA. «Mitxelena-UZEI arazoa: Bibliografia». *Jakin* 23. 1982. 121-126. or.
35. JAKIN. «Euskara, hizkuntza nazionala: normalizazioaren behar larriaz». *Jakin* 22. 1982. 5-12. or.
36. ALTZIBAR, Joan. «Euskararen Aholku-Batzordea dela eta». *Jakin* 22. 1982. 131-134. or.
37. AZURMENDI, Joxe. «UZEI auzitan edo normalizazio bideak auzitan». *Jakin* 23. 1982. 77-120. or.
38. ATXAGA, Bernardo. «Euskal narratibaren arazoak». *Jakin* 25. 1982. 94-103. or.
39. JAKIN. «Inkesta baten inguruan». *Jakin* 26-27. 1983. 5-12. or.
40. ALTZIBAR, Joan. «ETBren etorkizuna J. Caro Barojaren eskutik?». *Jakin* 31. 1984. 87-89. or.
41. LARRINAGA, Joan. «ETB Nafarroan: Troiako zaldia». *Jakin* 31. 1984. 93-94. or.
42. OTAEGI, Joxe A. «Nora doa PNV?». *Jakin* 31. 1984. 91-93. or.
43. OTAEGI, Joxe A. «OTAN izango da laster naturalena». *Jakin* 33. 1984. 113-118. or.
44. ZUZENDARITZA. «Kontuak argi eta garbi». *Jakin* 33. 1984. 131-132. or.
45. ALTZIBAR, Joan. «Euskararen berri onak». *Jakin* 35. 1985. 92-93. or.
46. *Jakin* 37. 1985. 3-4. or.
47. JAKIN. «NATO: ezeukoaren ondoren zer?». *Jakin* 38. 1986. 5-10. or.
48. JAKIN. «Nazio galegoa». *Jakin* 39. 1986. 5-8. or.
49. GARAIKOEITXEA, Carlos. «Euskadi eta Europa». *Jakin* 40. 1986. 7-16. or.
50. AZURMENDI, Joxe. «PNV/EA». *Jakin* 41. 1986. 101-102. or.
51. OTAEGI, Joxe A. «Negoziatu, bai (Iranekin)». *Jakin* 41. 1986. 96-98. or.
52. TORREALDAI, Joan Mari. «Ohar laburrak euskal prentsa berria dela eta». *Jakin* 41. 1986. 111-115. or.
53. ALTZIBAR, Joan. «Aita Villasante, 'Kamasutra' eta Antonio Burgos». *Jakin* 42-43. 1987. 190-191. or.
54. ALTZIBAR, Joan. «Txomin hil da». *Jakin* 45. 1987. 148-149. or.
55. ALTZIBAR, Joan. «Hipercor». *Jakin* 45. 1987. 159. or.

56. LETAMENDIA, Pako. «Ezkerra Euskadin». *Jakin* 47. 1988. 47-83. or.
57. *Jakin* 50. 1989. 3-4. or.
58. AZURMENDI, Joxe. «Doktoreak honoris causa Euskal Herriko Unibertsitatean». *Jakin* 54. 1989. 231-237. or.
59. ELLAKURIA, Ignacio. «Ertamerikako egoeraren ikuspegi politikoa». *Jakin* 38. 1985. 115-140. or.
60. «Ellakuria lankidea galdu dugu». *Jakin* 54. 1989. 238. or.
61. JAKIN. «35 urte bete dira, eta bagoaz aurrera». *Jakin* 55. 1989. 5-6. or.
62. KORTAZAR, Jon. «Bi anai, errugabearen eskaintza». *Jakin* 39. 1986. 147-151. or.
63. KORTAZAR, Jon. «Literatur kritikaz». *Jakin* 56. 1990. 183-191. or.
64. ZAGAR, Mitja. «Jugoslavia 1990». *Jakin* 60. 1990. 27-52. or.
65. FERREER, Mariano. «B-52 hegazkinen hotsa entzuten». *Jakin* 63. 1991. 69-70. or.
66. JAKIN. «Eman ta zabal zazu. Kultur politika berriaren alde». *Jakin* 68. 1992. 9-16. or.
67. Op. cit.
68. SAIZARBITORIA, Ramon. *Jakin* 68. 1992. 137-144. or.
69. ZABALETA, Josu. «Lur hiztegi entziklopedikoa». *Jakin* 72. 1992. 33-43. or.
70. SAGARNA, Andoni. «Eusenor-en berehalako argitalpenak». *Jakin* 72. 1992. 85-91. or.
71. EGAÑA, Andoni. «Bertsolari-txapelketa». *Jakin* 74. 1993. 96-97. or.
72. EGAÑA, Andoni. «Lazkao-Txiki: 'Joino!'». *Jakin* 75. 1993. 163-164. or.
73. GARZIA, Joxerra. «Bertsolaritza hedabideetan». *Jakin* 75. 1993. 83-96. or.
74. *Jakin* 77-78. 1993. 7-8. or.
75. ETXEBARRIA, Mikel. «Ezjakintasunean oinarritutako kritikak». *Jakin* 79. 1993. 105-108. or.
76. ETXEBERRIA, Hasier. «Bortxaketaren gozamina». *Jakin* 79. 1993. 116. or.
77. ETXEBERRIA, Hasier. «Modaren errua». *Jakin* 80. 1994. 87. or.
78. MENDIGUREN ELIZEGI, Xabier. «Atxaga gure artean». *Jakin* 80. 1994. 91-95. or.
79. ZULAIKA, Joseba. «Artearen amodioagatik: Guggenheim eta euskaldunak». *Jakin* 82. 1994. 99-121. or.
80. JAKIN. «Bizi-itxaropena». *Jakin* 83. 1994. 9-20. or.
81. ETXEBARRIA, Mikel. «Kultura Sailaren gogoeta moduko kontsiderazioak». *Jakin* 84. 1994. 83-90. or.
82. JAKIN. «Kultura sailburuordeari erantzunez». *Jakin* 84. 1994. 91-93. or.
83. JAKIN. «Joseba Jaka gogoan. Euskal kulturagintzaz zenbait gogoeta». *Jakin* 93-94. 1996. 9-17. or.
84. JAKIN. «Testuliburuak eta Euskal Herria». *Jakin* 93-94. 1996. 19-21. or.
85. GARZIA, Joxerra. «Euskararen Unibertsoa». *Jakin* 93-94. 1996. 178-179. or.
86. GARZIA, Joxerra. «Auspoa, Guggenheim, Kursaal». *Jakin* 95. 154-155. or.

GUNEN GURPILEAN

ALBERTO BARANDIARAN

LEHORTEA LITERATURAN
REMBRANDT ZINEMAGILE?
BI AMONA BESTERIK EZ

HARKAITZ CANO

ATZOKO GOGOANGARRIAK, GAUR ERE GOGOANGARRI
EUSKAL IDAZLEAK BIHAR
BUKOWSKI EZ ZEGOEN MIRAMARREN
GERTUKO PLANOA, PLANO OROKORRA

IMANOL AGIRRE

ELIZA ROCK-DEABRUTOKI BILAKATU ZEN
LA FUNDICION DANTZAN ARI
ANTZOKIAN KAFEA GERO ETA ARROTZAGOA
PALLADIUM, NEW YORK-ETIK BILBORA

KIKE AMONARRIZ

100
EUSKARAZKO EREDUEN EZARPENA
EUSKALDUNEN MIKROFONOEKIKO ALERGIA

KULTURA
LITERATURA
IKUSKIZUNAK
SOZIOLINGUISTIKA

KULTURA

ALBERTO BARANDIARAN

LEHORTEA LITERATURAN

Lehortea dago, eta antzematen da. Liburuak haundunaldiekin parekatzea —liburua amaitzea bederatzi hilabete hain justu kostatzen zaiolako— gustuko duen idazle batek esan dit berriki argitaletxeak ari zaizkiola deika, lan-bazkariak eta izan dituela editoreekin, eta esan diotela jada txarra izanda ere kaleratuko diotela lan berria. Niri bezala, susmagarria iruditu zaio noski, ez da-eta mahainguruetan, elkarrizketetan edo liburudendetako apaltegietan musua maiz azaltzen duen horietakoa. Harrituta dago gainera gizona bat-bateko arrakasta honengatik, eta usain txarra hartu dio kontuari, badakielako losintxa franko entzuten dela azken aldiotan, gehiegi pentsatzeko interesa literarioa dela huts-hutsik. Ez, lehortea dago, badi-

relako liburu bakar bat bera ere argitaratu gabe hilabete luzeak daramatzaten etxeak.

Euskal kultura gaur liburu kaleratu berriari begiradtxoa emanda, nekez ulertzekoa da aro idor hau, hirurehun idazle inguru dituelako euskarak. Irudi luke horietarik asko produkzio bete-betean daudela, eta hurrengo urteetako uzta joria izango dela beraz. Joan Mari Torrealdaik zerrendan sartu dituen horietako asko ez nituzke nik, hala ere, idazletzat hartuko —liburu batek ez du idazle egiten— eta bai, ordea, euren idazletasuna publiko egin ez duten batzuk: argitaletxetara lana bidali eta oraindik erantzunik jaso ez dutenak, sarietara aurkeztu eta saririk izan ez dutenak, edo idatzitakoa oraindik kajoitik atera ez dutenak —zenbaitek urteak dituzte idazten—. Liburu mardularen egileak aipatu duen errelebo-arazoa horiekin konpondu liteke gainera. Hor egon daitezke hurrengo urteetako nobela interesgarriak, luma zorrotzak edo euskal literatura uniforme samar honi beste kolore bat erantsi diezaioketenak, baina literatura intimoki bizi duten hauei erraztu behar zaie irakurlearen ganako bidea. Plazaratzea zapuztu duena ez da, hala ere, kazetaritza bakarrik, esan den bezala. Mundu askotan daude sartuta balizko idazleak —irakaskuntzan, itzulpengintzan, langabezian...— eta beste arrazoiak daude euren sormena liburuetara iritsi ez izana azaldu dezaketenenak. Adibidez, argitaletxeek beti begiratzen dutela toki berera —lehorte-garaietan izan ezik, jakina—, adibidez literatur sarietara oraindik idazle kontsagratu asko aurkezten dela, adibidez erronka ez dela oso erakargarria kalean dauden lan batzuen maila ikusita...

Azken hogeitau urte hauetako produkzioa aztertu duen liburua eskuetan izan eta berehala argazkietara jo nuen, ikustearren argitaletxeekin nahikoa eskarmenturik duen idazlearena, eta uste bezala aurkitu nuen: aspaldiko argazki trazagaiztoko samarra. Ez ditu itxurak maite.□

REMBRANDT ZINEMAGILE?

Rembrandt, gaur egun, zinemagile izango zela irakurri diot norbaiti. Oso erakargarri izan daitezke konparazioak, hau da, ar-

gitzalak famatu zituen pintore holandarrak ze motatako zinema egingo lukeen asmatzen saiatzea. John Huston bururatu zait zertxobait pentsatuta, bien ahalegin handiena izan zelako pertsonaia guztien baitan sartzea, egoera zehatz batean gizakiak ze jarrera izango zuen antzematea. *Gaueko erronda* koadroaren egileak barruan zuen arte horri aterabide emateko literatura aukeratu izan balu Shakespeare zatekeen lasai asko, gizatasunaren barruan sakontzeko erakutsi zuen maisutasunarengatik. Pintura beltzetako Goya, adibidez, Bukowski bat izan zitekeen, eta Van Gogh, eguzkiloreen Van Gogh, pintzelada bakoitzean arte puska itzela uzten zuen Van Gogh, John Berger bat.

Ze literatura mota egin zezakeen Victor Erizek kamararen partez luma aukeratu izan balu? Ze, Zumetak, oihalari erreparatu beharrean paper txuriarekin adiskidetu izan balitz? Ez al zuten maila handiko poesia egingo Remigio Mendiburuk edo Sigfrido Kochekek? Inork ba ote dudarik Flores Kaperotxipi zendu berriak ipuin zoragarriak egingo zituela hartara jarri izan balitz? Ze produkzio goren gozatu ahalko genuke Saizarbitoriak horrenbesteko garrantzia ez balio emango bere lan soziologikoari? Izango ote lukete parekorik gure pentsalarien lanen artean Txillidaren saiakerek?

Arte mota ezberdinen arteko konparazioak sormenaren zirrikituak ulertzeko modu onenetakoa izan daitezke, oso gutxi erabiliak izan arren. Esate baterako, ze musika egingo zukeen Cezannek celloa jotzen ikasi izan balu?□

BI AMONA BESTERIK EZ

Historiaurrea eta gure artean dauden amonak kalkulatu zituen noizbait Atxagak. Karliten eta gure artean bi besterik ez dira izan eta ze ahaztuta dauzkagun! Karlismoaren Historiaren Adiskideak elkarteak Iruñean paratu duen erakusketan Nafarroako etxe askotan oraindik gorderik dauden oitzapen sorta ikusi ahal izan dira, denak arrotzak, beste mundutakoak bailiran. Oraindik bizirik daude, hala ere, familia askoren go-goan eta mundua ulertzeko eran —tradizioa, tradizioa, tradi-

zioa—. Gutxi dira gainera aitona karlista izan ez duten nafar-
rrak, gutxi diren bezala aitona nekazari izan ez dutenak.

Pio Barojari laket zitzaion gaia, eta beste nobela batzuetan protagonista izan ziren pertsonaien bidez ezezik, mundu hori deskribatzen ahalegindu zen 1935eko ekainean egunkari bantentzat egin zuen artikuluan. Bertan kontatzen zuen, garaiko begiekin, ehun urte lehenago Miguel Gomez jeneral karlistak Laudiotik abiatuta penintsula osoan zehar egin zuen espedizioa, historia militarrean aurki daitekeen xelebreena. Gomezek sei hilabete eman zituen hiriak hartu eta uzten, jeneral liberalak despistatzen, garaipenak etengabe lortzen, eta Madrilen atean egon zen. Baina ez zuen hartu, eta Euskal Herrira itzuli zen eramane zituen baino soldadu gehiagorekin. Gerra-kontseilua egin zioten horregatik. Eduardo Gil Berak idatzi berri du espedizio honetaz *Sobre la marcha* liburua.

Iruñeko erakusketaren aurkezpenean kexu ziren oraindik elkartekoak Gomezek Madril hartu ez zuelako. Beste historia bat kontatuko genukeen gaur hala gertatu izan balitz, eta erakusketak, seguruenik, liberalen jantziekin egingo lirateke orain. Pablo Antoñanak ez zituen *Crónica de las guerras carlistas* gisako liburuak idatziko, eta Atxagak ere, akaso, Espartero ren amadaren ikuspuntua hartuko zukeen *Sara izeneko gizona* libururako.

Bi amona besterik ez.□

LITERATURA

HARKAITZ CANO

ATZOKO GOGOANGARRIAK, GAUR ERE GOGOANGARRI

«Euskal literatura, gainerako literaturak bezalaxe, ezin daiteke bere arnasetik soilik bizi», esan zuen Juan Mari Mendi-

zabalek *Ipuin gogoangariak* liburuaren aurkezpenean. Egia galanta.

Cortazar, Kafka, Waugh, Calvino, Maupassant, Txekhov, Schowb, Singer... izan dira Iñaki Aldekoak *Ipuin gogoangariak*. *Antologia* liburuua apailatzean aukeratutako autoreetako zenbait. Bilduman jasotzen diren ipuin batzuk, aurrez argitaratu emanak izan ziren Milabidai sailean, baina liburu-formatu honek ez du espero zitekeen arrakastarik izan, eta ezkutuan geratu dira hainbat eta hainbat perlatxo, batik bat itzulpenari dagokionean. Ipuin-bilduma hau leitzean, beraz, ezin ekidin daiteke bitxidenda bat atrakatzen duenaren sentipen zoragarria. □

EUSKAL IDAZLEAK BIHAR

Azken hilabeteotako *pic-nic* sozial *kremosoena*, Joan Mari Torrealdairen *Euskal kultura gaur*. *Liburuaren mundua* lanaren aurkezpena izan da. Donostiako Miramar Jauregian berrehundik gora gonbidatu bildu zen aurkezpen-ekitaldira. Duela hogeitortu argitaraturiko *Euskal idazleak gaur* enblematikoaren bikia (baina ez klonikoa) dugu liburu gaudul hau. Bere pisua-gatik (ia hiru kilo t' erdi) maliziosen batek esan ei zuen, *euskal idazleak gaur* baino areago, ez ote den honako hau *euskal idazleak bihar* ere izango. Ez omen da merkatuan zazpi mila pezetara helduko bere prezioa, politikoa izaki, berez askoz ere ga restiagoa beharko lukeena. Luis Fernandezek *Egunkaria*ren idatzi zuen legez, kiloa, txuleta baten prezioan.

Liburuaren historia jasotzen du ikerketa honetan Torrealdaik (ez literaturarena) eta bertan, idazleen argazkiez gain, infograma, liburugintzaren inguruko gertakarien kronologia eta beste abar luze bat. Miramarreko hau ekitaldi sozial *kremosoena* izan zela esan badut, ez da lu(n)txa libre zelako, bertan euskal kulturaren zuringoa elkar zuritzera (erabil bedi aditzaren edozein zentzutan) bildu zelako baizik. Erdiak gustura, eta beste erdiak halako ekitaldiak gorrotatzen dituztela esanez, baina hala ere hantxe. Eta inguruan biraka, ETBko kamarak, euskal aldizkari arrosa baten sorrerari buruzko hipotesiak eraikiz,

surrealismoari egindako monumentua osatzen. Izango da noski, liburua paperzapaltzaile bezala erabiliko duenik. Baina zeregin horietarako askosaz ere egokiagoak dira harri bolkanikoak. Txantxak alde batera utzita, *Euskal idazleak gaur* hura bezala, ziur, honoko honek ere apaletan erabiliaren erabiliaz txiki-txiki eginda bukatuko duena.

Ikerketekin jarraituz (definitiboki: aurtengoa Hausnarke-tarako Nazioarteko Urte izendatu beharko dugu), azken hilabeteotan kaleratutakoei, *Luma eta lurra. Euskal poesia 80ko hamarkadan* ikerketa-liburua erantsi behar diogu. Jon Kortazarrek burutu du lan hau, mikroskopioz eta teleskopioz egindako azterketa, sarreran ikuspegi orokor bat eskaintzeaz aparte, poeta eta poeta-talde ezberdinen muinera sartzan saiatu delako liburuaren mamian.

Liburu *reversibleak* ere merezi dute aipamen bat. Liburu elebidunek, esan nahi dut. Ildo honetan nabarmentzen dena Patxi Ezkiagaren *Zauriaren salmoak* poemarioa da (fede erlijioso eta nongotasuna lotu eta biak bizitzeko saioa dena) poema bakoitzak bere gaztelerazko itzulpena parean duela argitaratua. Alderantzizko bidea egin du Ignacio Aldecoaren *Poesías sin mapa (Uharte galduak)* liburuak, Aldecoaren poemen gaztelerazko orijinalen parean Felipe Juaristik itzulitako euskarazko bertsioak paratu baitzaizkie Aldecoaren obra osoa biltzen duen liburu poemei. Beti eztabaidatu izan da zenbateraino den edizio horietan inbertitutako ahalegina errentagarri, baina lan horrek zubitik daukana bada zerbait. Eta gurean zerbait, asko da zubi kontuetan. □

BUKOWSKI EZ ZEGOEN MIRAMARREN

Askotan esan izan da, eta hau berdin dateke aplikagarri gizarte, kultura nahiz literaturaren arloan, oinarri sendoa eta elite zorrotza direla biziraupenerako giltzarrietako bi. Oso zaila da abangoardia rekin mugituz itzulpen bat egin eta oinarria elika dezakeen liburu bat merkaturatzea. Nire baitarako nago, abangoardia eta oinarria, bi esparru horiek batzen dituela Jo-

su Lartategik itzuli eta apailaturiko Charles Bukowskiren *Poema antologia*-k (poeta baita Bukowski, narratzaile bezala aurkeztu diguten arren erdal argitaletxe interesatuek). Euskaraz idazten duten hainbat poetari zer pentsa emango dion liburu baten aurrean gaude, deliberatuki mugatua den hiztegi batekin poema batek izan dezakeen indarraren erakusgarri, irakurlego zabal batenganaino hel daitekeen liburua izaki, gainera. Liburua osatzeko, lehen poemetatik hasi eta hil ondoren kaleratutako azken libururainoko poemak aukeraketa burutzen ari zela, itzultzailea, John Martin, Bukowskiren editore eta lagun minarekin jarri zen harremanetan, honek, igorri zizkion unean ingelesez oraindik inedito ziren poema batzuk helarazi zizkiolarik. Hori da puntan ibiltzea, hori. Alkohola, sexuaren irudi basati eta usu matxista, taberna-zuloak eta marjinalitatea, hori guztia zabor-hizkuntza, simple, biluzi eta bortitzean emana. Eta euskaraz.

Emari poetikoaren indarrak ari garena, iruditeriaz jantziago egonagatik ez da Bukowski baino ahulagoa, ezta hurrik eman ere, Koldo Izagirre ren *Non dago Basques' harbour* bildumaren isuri portuariaoa. Aspalditik hona argitaratu den poema bildumarik esanguratsuena, nik uste. Idazle pasaitarrak hainbat emanalditan aurkeztuko du bere liburua, nobedade gisara, emanaldietan baino eskuratzerik izango ez den orduerdiko maketa bat salgai jarriko delarik, autoreak berak irakurritako poemak biltzen dituena. Itsasoa ez delako neutrala. Eta ez dagoelako ur bareetan geratzerik. Olatua hartzen jakin behar. □

GERTUKO PLANOA, PLANO OROKORRA

Bukowskiren kasuan, beretzat literatura eta bizitza elkarrengandik oso hurbil bazeuden, errealitatetik gertu dauden liburuak ditugu segidan aipagai. Ur Apalategi Idirin idazlearen lehen nobela kasu: *Gauak eta hiriak*, aldi berean luma gaiztoz eta maitasunez idatzitako liburua, protagonista gazteak dituena, baina gure inguruetako literaturetan adoleszente berankorre k idatzitako *bloof*-etatik urrun. Gazteen arteko harremanak eta hauen bilakaera azaltzean, gorroto, maitasun, inbiria eta desio kontrajatarriek osaturiko istorioa ongi amaraundurik ego-

teaz gain, hainbat erreflesio jasotzen dira, ez ironiatik erabat aske, baina beti pertsonaia guztiekiko samurtasuna gailenduz.

Bizitzaren gertuko plano a bada *Gauak eta hiriak* nobelak ematen diguna, kronikaren arloan koka genitzakeen liburuek plano orokorrago eta objetiboago bat eskaintzen dute. Kronikaren hau, ez zen, duela gutxira arte, euskal literaturak gehiegi jorratutako bidea. Azken aldi honetan ordea, agertzen ari dira, banaka-banaka, hango eta hemengo lurraldeak ezagutu eta bertan bizitutakoak papereratzten dituzten hainbat lan, edozein irakurlerentzat atsegin direnak. Horren adibide dugu Iñigo Aranbarriren *Zapata-renoihana* liburua, autoreak Chiapas aldera eginiko bidaiaren fruitua, Mexikon bizi izandakoak bilduz, idazle eta kazetari bezala, baina Aranbarrik bere duen poesiari uko egin gabe, ikuspuntu hirukoitz horrek dituen kontraesan guztiekin. Idazleak berak aitortu zuenez, kontraesanik gabeko kronikak ez baitu deus balio.

Ulergaitza da nola egon den euskarazko kronikaren jenero a hain baztertua hainbeste denboraz, hain asimilagarria izaki liburu hauen irakurketa. Joan den urtean plazaratutako *Suena Belfasten* liburuaren arrakasta da horren lekuko. Ildo honen harian kokatu beharko genuke Jon Arretxe idazlea ere, dagoeneko irakurle fidel kopuru handi samarra duena, bidaiari bezain komunikatzaile fina, *Tuparen seme-alabak*, bere azken eleberriak izan duen harrera ona lekuko. □

IKUSKIZUNAK

IMANOL AGIRRE

ELIZA ROCK-DEABRUTOKI BILAKATU ZEN

Aspaldian izan nuen ametsa. Elizak ikuskizunentzako leku bilakatu ziren. Akustika ezin hobea, zutaberik gabeko espazio miresgarria, herriko kokapenik hoberena... Elizak areto apar-

tak dira eta garai batean horietaz baliatu ginen. 70eko hamarkadarekin oroitzen naiz. Zentsura eta errepresio gordinaren sasoieta hainbat elizatan aurkitu genuen babesleku. Euskal musika berriaren hasiera haiek kristauen Jainkoaren begipean eman ziren. Baina nork espero zuen bigarren milurtearen atarian elizak otoizlekuari muzin egitea eta rockaren deabrukeriari altarea lagatzea. La Merced birjinaren etxea eraberritu eta Bilborock bataiatu dute. Azken aldiotan Euskal Herria zabaldu den aretorik harrigarrietako bat.

Ekimena erakunde publiko baten eskutik dator. Alabaina, Bilboko Udalak ez zuen oso iragan gogoangarririk. Liburuak eta erretzea eta Gaztetxea bortizki ixtea aurki ditzakegu bere kultur *curriculumean* eta hauek ziren, besteak beste, aginkeria luze baten adierazleak. Gaur, berriz, zur eta lur utzi gaituzte eliza horren berregitearekin. Ez du Gaztetxearen lekua beteko, kudeaketa publikoa eta kudeaketa autonomoa antolaketaren bi muturretan kokatzen baitira, baina, talde askori emango diote jotzeko edota antzetzeko aukera.

Estreinaldia esanguratsua izan da. Hiriko rock talde zenbaitek CD bat grabatu dute zuzen-zuzenean kanta ezagun batzuen moldaketak bilduz. Hasiera ezin hobea zirudien arren kudeaketa publiko delako horrek behaztopo egin du estraineko. *Escupe al alcalde (Txistua bota alkateari)* Cicatrizen kanta ezagunak Johnny Control taldearen eskutik lehenengo penitentzia ekarri du. Ez dute horrenbeste onartu eta aldatu behar izango dute. Badirudi *Mucha policia poca diversión (Polizia lar dibertsio gutxi)* izango dela ordezkoa. Dena ez daiteke zeruko hodeiak bezain gozoa izan. Espero dezagun zentsura ez nagusitzea horren itxura ederra duen egitasmoan.

Bilborock izan daiteke aitzindari euskal aretoen mugidan. Entsaio-gelak, jotzeko baldintza tekniko guztiak eta gainera, dokumentazio-gune interesgarri bat. Pablo Cabeza kazetariak prestatu duen lan informatikoa ez da ahuntzaren gauerdiko ez-tula. Euskal Herriko musikaren historiak ez du erreferentzia askorik eta Bilborock-ek eskaintzen diguna kontuan hartzekoa izango da. Dena den, ezinbesteko ikusten dugu euskaldun musikaren hutsune nabariak betetzea.

Bilborøk, Kafe Antzokia, La Fundicion, Palladium... azken bolada honetan Bilbo ikuskizunentzako paradisia dugu. Eki-men ezberdinen kemenari esker zirkuitu alternatiboek badute non plazaratu eta honek hiriari berezko nortasuna eman dio. Euskal Hiriari herdoilaren tristezia barik, eman berriko pintura-usaina dario.□

LA FUNDICION DANTZAN ARI

Aurreko udazkenean zabaldu ziren La Fundicion areto berriaren ateak. Espazio ttipia da (175 jezarleku) baina arras egokia formato txikiko ikuskizunentzat. Dantza garaikidea dute programazioaren ardatz (Hau dela eta, dirulaguntza publiko bakarra jasotzen dute) eta honez gain, antzerkia, musika, opera, ume-ikuskariak, bideoaldiak, ikastaroak, erakusketak... plazaratzen dituzte. Areto berriaren kokapenak zer esana ematen du, ezkerraldean Guggenheimi eta eskumaldean Euskalduna Jauregiari begira baitago. Bi erraldioen artean, itsasadarra erdian izanik, David txikia. Erraldoiak amaitzeke, La Fundicion zazpi hilabeteko martxan.

Bilboko geroari aurre eginez areto honek duen egitarauari ezinbesteko deritzogu. Hiri baten kulturgintzan ikuslego urriak izan behar du bere lekua eta zazpi hilabeteren buruan areto honen kudeatzaileak baikor daude. Leku-aldaketa gainditu ostean ikuslego iraunkorra berriro eratu dute.

Damian Muñoz, euskal koreografo berrien erakusketa... dantza esparruan eta Karraka, Gorakada, Kukubiltxo, Basauriko Eskola... antzerki arloan izan dira euskal islada programazioan, baina honezaz gainera, Parisek, Bartzelonak, Madrilek eta Galiziak, besteak beste, izan dute ordezkariak La Fundicion-eko eszenatokian. Ikuskizunak gertu-gertutik sentitzeko espazio honek erakunde publikoen laguntza gehiago mereziko luke. Baina ibaiatz bestaldera joan dira gure sosak.□

ANTZOKIAN KAFA GERO ETA ARROTZAGOA

«Asmo ederrak maldan behera amildu dira» zioen Oñatiko kantagileak. Ez dakigu kanta hau Kafe Antzokiko bafletatik entzun denentz baina Bilboko euskal gunea eratzeko sortua zen antzokiaren egoera deskribatzeko esaldirik biribilena iruditzen zaigu. Erdarak euskarari zegokion espazioa bereganatu duela antzematen dugu.

Lan-arazoez gain (100 lanpostu agindu zuten, benetan 25 bat sortu eta estraineko urtean 22 kaleratu), ikuskizunak gero eta arrotzagoak dira. Urte honen hasierako lau hilabetetan % 40a baino ez da euskaraz programatu. Musikari dagokionez (haxe baita Antzokiko ikuskizunen ardatza), % 30a baino ez. Beraz, dagoeneko erdara nagusitu da oholtzaren gainean. Bezeroen giroari buruzko azterketa orriotan dudan idazkideari, Kike Amonarrizi, utziko nioke. Dena dela, alde zurretik suma dezakegu ostiraletan eta larunbatetan giro erabat erdalduna bizitu dela.

Kafe Antzokia Euskal Herriko eta Espainiako musika-gelarik garrantzitsuenetako bat da, biran dauden nazioarteko musikagilerik hoberenak ikusteko aukera ematen baitu. Nils Lofgren, Bruce Springsteen-en eta Neil Young-en gitarrajolearen kontzertua honen adibiderik ederrena izan zen. Iparramerikar lagun apal honek apirilean eskaini zuen emanaldi akustikoa denbora luzez bihotzean gordeko dugun horietariko bat izango da. Musikari aparta leku liluragarri batean. Ahaztezina. □

PALLADIUM, NEW YORK-ETIK BILBORA

Palladium Live music & Dance Club-ek Kafe Antzokia ireki zen sasoi berberean zabaldu zituen ateak. New York-eko pub askok bezalaxe, eszenatoki txiki bat du eta bertan musika-emanaldi ugari plazaratzen dira. Izena, hain zuzen ere, 60ko hamarkadan etxeorratzen hiriburuan itzal handia izan zuen beltzen klub batena da. Palladium-ek, beraz, hiri-giro horretan murgildurik, musika alternatiboari espazioa eman nahi dio.

Apirilean, esaterako, emakumezko bi boskote izan dira: Asturiaseko Udershakers eta Leongo Best Tias. Gaurko balizko modernoak espainiarrek ingelesa hartu ote dute berbatzat? Palladium-en honela dirudi.

Eraz ikus daiteke musika-gela honen ikusmira ez dela euskal labela. Los Ronaldos, Corcobado edota Australian Blonde izan baitira apirileko izarrak. Eszenatokiaren neurri eskasak eta pub honek dituen zutabe anitzek lekuaren espazioa mugatzen dute. Hala ere, oztopo guztiez gain, ekimen honi esker ere Euskal Hiriaren gaua disdiratsua da. □

SOZIOLINGUISTIKA

KIKE AMONARRIZ

100

Zorionak *Jakin!*

Abesti bat aukeratuz gerotan «Meritua, meritua...» aukeratu beharko genuke. Ez da meritu txikia, hainbeste urtetan, horrelako kultur proiektu bati eutsi eta etorkizunari aurre egiteko borondatea eta ilusioa mantentzea.

Soziolinguistikaren kronikatxoak izan nahi luketen lerrootatik, *Jakin* aldizkariak euskalgintzari eta euskal soziolinguistikari urte hauetan guztietan eginiko ekarpena azpimarratu nahi nituzke.

Euskarazko pentsamenduaren akuilu, plaza, bilgune eta bozgorailu izan da *Jakin* urte hauetan guztietan. Nahikoa barkarti hasitako ibilbidean, bidelagun berriak ere sortu izan zaizkio; espezializatuagoak, hainbat erakundek bideratutako lanaren hedabideak... Batzuek irauin dute, beste batzuk sortu eta desagertu egin dira... *Jakin*-ek berriz lortu du denbora horretan bere lekua finkatu eta iraunaraztea.

Soziolinguistikari buruzko euskarazko materialak inon aurkitzea zaila zenean, *Jakin*-en bildu ziren alor honetako ekarpenik garrantzitsuenak. 1977. urtean «Euskal unibertsitateari» eskainitako alearekin aldizkariaren aro berria hasi zuenetik, aldizkariaren ale horietako batzuk euskal soziolinguistikaren historiarako testu saihestezinak bilakatu dira.

Soziolinguistikan interesatutako pertsonak altxor bat dute *Jakin*-en. Batzuk ahaztuxeak egongo direlakoan eta noizean behin berrirakurtzea merezi dutelakoan, alerik interesgarrienak zerrendatuko ditugu:

- Abertzaletasuna eta hizkuntza/irakaskuntza elebiduna (7)
- Elebitasunaren auzia ikastoletan (19/20)
- Euskararen zapalkuntza (24)
- Euskararen borroka (26/27)
- Normalizazioa/elebitasuna (32)
- Euskararen plangintzarako oinarriak (34)
- Euskararen soziolinguistika (42/43)
- Hizkuntza eta literatura (48)
- Euskara Nafarroan (56)
- Euskalduntze-alfabetatzeak bidegurutzean (59)
- Alderdi politikoen hizkuntz politika (62)
- Euskara batua eta euskalkiak (76)
- Prentsa lokala (69)
- Euskarazko entziklopediak (72)
- Kataluniako hizkuntz normalizazio legea (82)
- Bertsolaritza eta bertsozaletasuna (14/15, 44, 75 eta 87)
- Euskarazko prentsa (96)
- Euskarazko literatur argitaratzaileak (92)

Aurrera begira ordea, erronka latza du *Jakin*-ek. Euskal gizarteak eta euskal kulturak behar dute eztabaidarako, eta hausnarketarako gune bat. *Jakin*-ek eskaintzen du. Irakurlegoarengana iristea, bere eraginari eustea eta publiko berriak irabaztea lortu behar dugu proiektu honetan partaide garen guztiok. Ilusiorik ez zaigu falta.

Aurrera *Jakin*!□

EUSKARAZKO EREDUEN EZARPENA

Gero eta gehiago dira beren haurrak D ereduari matrikulatzen dituzten gurasoak, eta Euskal Herri osoan gero eta gutxiago berriaz, euskararik gabeko ereduari edo A ereduari matrikulatzen dituztenak. Gipuzkoan, 5 haur besterik ez omen da matrikulatu A ereduari, prentsan hizki handiz irakurri ahal izan dugunez.

Zonalde euskaldunetan «A» ereduari, ez legez, baizik eta gizar-tearen eraginez desagertuko da azkenean.

Irakaskuntzan gertatzen ari den bilakaera positibo honek ordea, errefortzu garrantzitsuak behar ditu, eskolatik kanpora. Euskalduntze-prozesuan irakaskuntza ezinbestekoa zaigu, baina ez nahikoa. Batez ere, jatorri erdalduneko haurrei dago-kienez.

Familia eta ingurune erdaldunetan bizi diren haur hauei, euskararekiko ukipen-uneak eta gune erakargarriak eskaini behar zaizkie ikastetxetik kanpo: etxean, irakurketa eta musike-tan, jolaslekuetan, zaintzaileen artean, eskolorduz kanpoko jardueretan, kultur eta solas-ekintzetan, festetan, etab.

Hori egin ezean, dagoeneko hainbat gazte-sektoretan gerta-tzen den bezala, haur horiek hizkuntzaren ezagupen pasibo al-tua lortuko dute, baina ez dira erabilpen aktiboetarako gai izango.

Dena dela, ezin da ahaztu euskalduntze-dinamika honek irakaslegoan birtziklaia sakona eskatzen duela, bai egungo es-kariari erantzun ahal izateko, eta baita etorkizunean ikaske-ta ertainetara euskal ereduari etorriko diren gazteei irakas-kuntza euskaraz eskaintzen jarraitu ahal izateko.□

EUSKALDUNEN MIKROFONOEKIKO ALERGIA

Adiskide batek, Ortega y Gasset idazleak, Zubiaurre anaiek 1920. urtean Buenos Airesen zabaldu zuten pintura-erakus-ketaren inguruan idatzitako «Los hermanos Zubiaurre» artikulua eskuratu berri dit. Artikulua honela hasten da:

Los hermanos Zubiaurre son vascos, sordomudos y pintores. Esto quiere decir que hay en ellos tres potencias de mutismo. Ser vasco es, sin más, una renuncia nativa a la expresión verbal. El misterioso pueblo vascongado posee un idioma elemental que apenas sirve para nombrar las cosas materiales, y es por completo inepto para expresar la fluencia fugitiva de la vida interior.

Joxe Azurmendik *Euskaldunak eta espainolak* liburuan horren ongi azaltzen duen euskaldun motzaren mitoa aurki genezake berriro ere, paternalismoa, ezjakintasuna eta maila batean «harrokeria» nahasten dituen paragrafo honetan.

Izan ere, euskaldunak erdi mutuak izan gara eta gara askorentzat. Haur euskaldun bati erdaraz zuzendu eta honek erantzunik ez duela ematen ikusterakoan, erdaldunen erantzun tipikoa ez da «¿no me entiende?», baizik eta «Qué niña más callada!». Askori burutik pasa ere ez zaiolako egiten erdaraz ez dakiten pertsonak egon daitezkeenik. Jende horrentzat beraz, «jende isila» eta «motzaren» topikoak indarrean dirau.

Gaia, ematen duena baino sakonagoa da. Esate baterako, neronek Tolosako Iñauterietan sumatutakoa aipatu nahi nizeke. Tolosa, nahikoa herri euskalduna izan arren, Iñauteriak iritsi eta erabat erdalduntzen da. Erdal giroa nagusitu egiten da gure kaleetan. Azken urte hauetan ikusitakoaz bi konstatzio:

- Euskaldunek alergja berezia izan diete mikrofonoai, eta oso emanak izan dira ordea, inolako letra edo abestirik ez duten euskal koreografia eta dantzetara (salbuespen gutxi batzuk izan ezik).

- Mikroi alergiarik izan ez dieten euskaldunek berriz, itxuraldaketa misterioitsu bat jasan ohi dute mikroa beren eskuetara iritsi orduko eta erdaldun peto-peto bilakatu ohi dira edo euskararen erabilpen sinbolikoetara mugatu.

Azken urte hauetan hobetzen ari den egoera honen esplikaziorako euskararen historia soziolinguistikora jo beharko genuke. Izan ere, euskara hizkuntza pribatua izan da: etxe edo talde barruko erabilpenetara mugatutakoa. Inguruko erdarak

berriz, pribatuak izateaz gain, publikoak dira (beraiek izan dira hizkuntza publiko bakarrak); erreferentzia sozial eta kultural aberatsez hornituak, gainera. Eta beraz:

- Euskaldunoi euskara publikoan erabiltzeko ohitura falta izan zaigu.

- Jendaurrean erabiltzeko moduko erreferentzia sozial eta kultural amankomunak falta izan zaizkigu.

Txistegintzan hasi ginenean ere antzeko egoera topatu genuen. Euskaraz bazegoen umore tradizio zabal bat baina nahikoa mugatua landutako esparruei zegokienez eta sarri entzun behar izan genuen honako esaldi hau: «Eske txisteek euskaraz ez dute graziarik».

Komunitate gisa, jendurreko jardunetan euskaraz egiteko ohitura falta dugu euskaldunok, oraindik ere. Kosta egiten zaigu. Mendeetako isiltasuna gure memoria kolektiboan itsatsita daukagu.

Horregatik, pozgarria egin zitzaidan, Euskara Elkarteetako gazte-taldeek Iurretan burututako topaketetan jorratutako gaietako bat horixe izatea: «Jendaurrean nola hitz egin». Beste bat, «ligatzeko teknikak» izan zen. Bagoaz aurrera.□

KULTURA
LITERATURA
IKUSKIZUNAK
SOZIOLINGUISTIKA

KULTURA

ALBERTO BARANDIARAN

LEHORTEA LITERATURAN

Lehortea dago, eta antzematen da. Liburuak haundunaldiekin parekatzea —liburua amaitzea bederatzi hilabete hain justu kostatzen zaiolako— gustuko duen idazle batek esan dit berriki argitaletxeak ari zaizkiola deika, lan-bazkariak eta izan dituela editoreekin, eta esan diotela jada txarra izanda ere kaleratuko diotela lan berria. Niri bezala, susmagarria iruditu zaio noski, ez da-eta mahainguruetan, elkarrizketetan edo liburudendetako apaltegietan musua maiz azaltzen duen horietakoa. Harrituta dago gainera gizona bat-bateko arrakasta honengatik, eta usain txarra hartu dio kontuari, badakielako losintxa franko entzuten dela azken aldiotan, gehiegi pentsatzeko interesa literarioa dela huts-hutsik. Ez, lehortea dago, badi-

relako liburu bakar bat bera ere argitaratu gabe hilabete luzeak daramatzaten etxeak.

Euskal kultura gaur liburu kaleratu berriari begiradtxoa emanda, nekez ulertzekoa da aro idor hau, hirurehun idazle inguru dituelako euskarak. Irudi luke horietarik asko produkzio bete-betean daudela, eta hurrengo urteetako uzta joria izango dela beraz. Joan Mari Torrealdaik zerrendan sartu dituen horietako asko ez nituzke nik, hala ere, idazletzat hartuko —liburu batek ez du idazle egiten— eta bai, ordea, euren idazletasuna publiko egin ez duten batzuk: argitaletxetara lana bidali eta oraindik erantzunik jaso ez dutenak, sarietara aurkeztu eta saririk izan ez dutenak, edo idatzitakoa oraindik kajoitik atera ez dutenak —zenbaitek urteak dituzte idazten—. Liburu mardularen egileak aipatu duen errelebo-arazoa horiekin konpondu liteke gainera. Hor egon daitezke hurrengo urteetako nobela interesgarriak, luma zorrotzak edo euskal literatura uniforme samar honi beste kolore bat erantsi diezaioketenak, baina literatura intimoki bizi duten hauei erraztu behar zaie irakurlearenaganako bidea. Plazaratzea zapuztu duena ez da, hala ere, kazetaritza bakarrik, esan den bezala. Mundu askotan daude sartuta balizko idazleak —irakaskuntzan, itzulpengintzan, langabezian...— eta beste arrazoiak daude euren sormena liburuetara iritsi ez izana azaldu dezaketenenak. Adibidez, argitaletxeek beti begiratzen dutela toki berera —lehorte-garaietan izan ezik, jakina—, adibidez literatur sarietara oraindik idazle kontsagratu asko aurkezten dela, adibidez erronka ez dela oso erakargarria kalean dauden lan batzuen maila ikusita...

Azken hogeit hamar urte hauetako produkzioa aztertu duen liburua eskuetan izan eta berehala argazkietara jo nuen, ikustearren argitaletxeekin nahikoa eskarmenturik duen idazlearena, eta uste bezala aurkitu nuen: aspaldiko argazki trazagaiztoko samarra. Ez ditu itxurak maite.□

REMBRANDT ZINEMAGILE?

Rembrandt, gaur egun, zinemagile izango zela irakurri diot norbaiti. Oso erakargarri izan daitezke konparazioak, hau da, ar-

gitzalak famatu zituen pintore holandarrak ze motatako zinema egingo lukeen asmatzen saiatzea. John Huston bururatu zait zertxobait pentsatuta, bien ahalegin handiena izan zelako pertsonaia guztien baitan sartzea, egoera zehatz batean gizakiak ze jarrera izango zuen antzematea. *Gaueko erronda* koadroaren egileak barruan zuen arte horri aterabide emateko literatura aukeratu izan balu Shakespeare zatekeen lasai asko, gizatasunaren barruan sakontzeko erakutsi zuen maisutasunarengatik. Pintura beltzetako Goya, adibidez, Bukowski bat izan zitekeen, eta Van Gogh, eguzkiloreen Van Gogh, pintzelada bakoitzean arte puska itzela uzten zuen Van Gogh, John Berger bat.

Ze literatura mota egin zezakeen Victor Erizek kamararen partez luma aukeratu izan balu? Ze, Zumetak, oihalari erreparatu beharrean paper txuriarekin adiskidetu izan balitz? Ez al zuten maila handiko poesia egingo Remigio Mendiburuk edo Sigfrido Kochekek? Inork ba ote dudarik Flores Kaperotxipi zendu berriak ipuin zoragarriak egingo zituela hartara jarri izan balitz? Ze produkzio goren gozatu ahalko genuke Saizarbitoriak horrenbesteko garrantzia ez balio emango bere lan soziologikoari? Izango ote lukete parekorik gure pentsalarien lanen artean Txillidaren saiakerek?

Arte mota ezberdinen arteko konparazioak sormenaren zirrikituak ulertzeko modu onenetakoa izan daitezke, oso gutxi erabiliak izan arren. Esate baterako, ze musika egingo zukeen Cezannek celloa jotzen ikasi izan balu?□

BI AMONA BESTERIK EZ

Historiaurrea eta gure artean dauden amonak kalkulatu zituen noizbait Atxagak. Karliten eta gure artean bi besterik ez dira izan eta ze ahaztuta dauzkagun! Karlismoaren Historiaren Adiskideak elkarteak Iruñean paratu duen erakusketan Nafarroako etxe askotan oraindik gorderik dauden oitzapen sorta ikusi ahal izan dira, denak arrotzak, beste mundutakoak bailiran. Oraindik bizirik daude, hala ere, familia askoren go-goan eta mundua ulertzeko eran —tradizioa, tradizioa, tradi-

zioa—. Gutxi dira gainera aitona karlista izan ez duten nafar-
rrak, gutxi diren bezala aitona nekazari izan ez dutenak.

Pio Barojari laket zitzaion gaia, eta beste nobela batzuetan protagonista izan ziren pertsonaien bidez ezezik, mundu hori deskribatzen ahalegindu zen 1935eko ekainean egunkari bantentzat egin zuen artikuluan. Bertan kontatzen zuen, garaiko begiekin, ehun urte lehenago Miguel Gomez jeneral karlistak Laudiotik abiatuta penintsula osoan zehar egin zuen espedizioa, historia militarrean aurki daitekeen xelebreena. Gomezek sei hilabete eman zituen hiriak hartu eta uzten, jeneral liberalak despistatzen, garaipenak etengabe lortzen, eta Madrilen atee-tan egon zen. Baina ez zuen hartu, eta Euskal Herrira itzuli zen eramane zituen baino soldadu gehiagorekin. Gerra-kontseilua egin zioten horregatik. Eduardo Gil Berak idatzi berri du espedizio honetaz *Sobre la marcha* liburua.

Iruñeko erakusketaren aurkezpenean kexu ziren oraindik el-kartekoak Gomezek Madril hartu ez zuelako. Beste historia bat kontatuko genukeen gaur hala gertatu izan balitz, eta erakusketak, seguruenik, liberalen jantziekin egingo lirateke orain. Pablo Antoñanak ez zituen *Crónica de las guerras carlistas* gisako liburuak idatziko, eta Atxagak ere, akaso, Espartero ren amadaren ikuspuntua hartuko zukeen *Sara izeneko gizona* li-bururako.

Bi amona besterik ez.□

LITERATURA

HARKAITZ CANO

ATZOKO GOGOANGARRIAK, GAUR ERE GOGOANGARRI

«Euskal literatura, gainerako literaturak bezalaxe, ezin dai-teke bere arnasetik soilik bizi», esan zuen Juan Mari Mendi-

zabalek *Ipuin gogoangriak* liburuaren aurkezpenean. Egia galanta.

Cortazar, Kafka, Waugh, Calvino, Maupassant, Txekhov, Schowb, Singer... izan dira Iñaki Aldekoak *Ipuin gogoangriak*. *Antologia* liburuua apailatzean aukeratutako autoreetako zenbait. Bilduman jasotzen diren ipuin batzuk, aurrez argitaratu emanak izan ziren Milabidai sailean, baina liburu-formatu honek ez du espero zitekeen arrakastarik izan, eta ezkutuan geratu dira hainbat eta hainbat perlatxo, batik bat itzulpenari dagokionean. Ipuin-bilduma hau leitzean, beraz, ezin ekidin daiteke bitxidenda bat atrakatzen duenaren sentipen zoragarria. □

EUSKAL IDAZLEAK BIHAR

Azken hilabeteotako *pic-nic* sozial *kremosoena*, Joan Mari Torrealdairen *Euskal kultura gaur*. *Liburuaren mundua* lanaren aurkezpena izan da. Donostiako Miramar Jauregian berrehundik gora gonbidatu bildu zen aurkezpen-ekitaldira. Duela hogeitortu argitaraturiko *Euskal idazleak gaur* enblematikoaren bikia (baina ez klonikoa) dugu liburu gaudul hau. Bere pisua-gatik (ia hiru kilo t' erdi) maliziosen batek esan ei zuen, *euskal idazleak gaur* baino areago, ez ote den honako hau *euskal idazleak bihar* ere izango. Ez omen da merkatuan zazpi mila pezetara helduko bere prezioa, politikoa izaki, berez askoz ere ga restiagoa beharko lukeena. Luis Fernandezek *Egunkaria*-n idatzi zuen legez, kiloa, txuleta baten prezioan.

Liburuaren historia jasotzen du ikerketa honetan Torrealdaik (ez literaturarena) eta bertan, idazleen argazkiez gain, infograma, liburugintzaren inguruko gertakarien kronologia eta beste abar luze bat. Miramarreko hau ekitaldi sozial *kremosoena* izan zela esan badut, ez da lu(n)txa libre zelako, bertan euskal kulturaren zuringoa elkar zuritzera (erabil bedi aditzaren edozein zentzutan) bildu zelako baizik. Erdiak gustura, eta beste erdiak halako ekitaldiak gorrotatzen dituztela esanez, baina hala ere hantxe. Eta inguruan biraka, ETBko kamarak, euskal aldizkari arrosa baten sorrerari buruzko hipotesiak eraikiz,

surrealismoari egindako monumentua osatzen. Izango da noski, liburua paperzapaltzaile bezala erabiliko duenik. Baina zeregin horietarako askosaz ere egokiagoak dira harri bolkanikoak. Txantxak alde batera utzita, *Euskal idazleak gaur* hura bezala, ziur, honoko honek ere apaletan erabiliaren erabiliaz txiki-txiki eginda bukatuko duena.

Ikerketekin jarraituz (definitiboki: aurtengoa Hausnarke-tarako Nazioarteko Urte izendatu beharko dugu), azken hilabeteotan kaleratutakoei, *Luma eta lurra. Euskal poesia 80ko hamarkadan* ikerketa-liburua erantsi behar diogu. Jon Kortazarrek burutu du lan hau, mikroskopioz eta teleskopioz egindako azterketa, sarreran ikuspegi orokor bat eskaintzeaz aparte, poeta eta poeta-talde ezberdinen muinera sartzan saiatu delako liburuaren mamian.

Liburu *reversibleak* ere merezi dute aipamen bat. Liburu elebidunek, esan nahi dut. Ildo honetan nabarmentzen dena Patxi Ezkiagaren *Zauriaren salmoak* poemarioa da (fede erlijioso eta nongotasuna lotu eta biak bizitzeko saioa dena) poema bakoitzak bere gaztelerazko itzulpena parean duela argitaratua. Alderantzizko bidea egin du Ignacio Aldecoaren *Poesías sin mapa (Uharte galduak)* liburuak, Aldecoaren poemen gaztelerazko orijinalen parean Felipe Juaristik itzulitako euskarazko bertsioak paratu baitzaizkie Aldecoaren obra osoa biltzen duen liburuako poemei. Beti eztabaidatu izan da zenbateraino den edizio horietan inbertitutako ahalegina errentagarri, baina lan horrek zubitik daukana bada zerbait. Eta gurean zerbait, asko da zubi kontuetan. □

BUKOWSKI EZ ZEGOEN MIRAMARREN

Askotan esan izan da, eta hau berdin dateke aplikagarri gizarte, kultura nahiz literaturaren arloan, oinarri sendoa eta elite zorrotza direla biziraupenerako giltzarrietako bi. Oso zaila da abangoardiaren rekin mugituz itzulpen bat egin eta oinarria elika dezakeen liburu bat merkaturatzea. Nire baitarako nago, abangoardiaren eta oinarria, bi esparru horiek batzen dituela Jo-

su Lartategik itzuli eta apailaturiko Charles Bukowskiren *Poema antologia*-k (poeta baita Bukowski, narratzaile bezala aurkeztu diguten arren erdal argitaletxe interesatuek). Euskaraz idazten duten hainbat poetari zer pentsa emango dion liburu baten aurrean gaude, deliberatuki mugatua den hiztegi batekin poema batek izan dezakeen indarraren erakusgarri, irakurlego zabal batenganaino hel daitekeen liburua izaki, gainera. Liburua osatzeko, lehen poemetatik hasi eta hil ondoren kaleratutako azken libururainoko poemak aukeraketa burutzen ari zela, itzultzailea, John Martin, Bukowskiren editore eta lagun minarekin jarri zen harremanetan, honek, igorri zizkion unean ingelesez oraindik inedito ziren poema batzuk helarazi zizkiolarik. Hori da puntan ibiltzea, hori. Alkohola, sexuaren irudi basati eta usu matxista, taberna-zuloak eta marjinalitatea, hori guztia zabor-hizkuntza, simple, biluzi eta bortitzean emana. Eta euskaraz.

Emari poetikoaren indarrak ari garena, iruditeriaz jantziago egonagatik ez da Bukowski baino ahulagoa, ezta hurrik eman ere, Koldo Izagirre ren *Non dago Basques' harbour* bildumaren isuri portuariaoa. Aspalditik hona argitaratu den poema bildumarik esanguratsuena, nik uste. Idazle pasaitarrak hainbat emanalditan aurkeztuko du bere liburua, nobedade gisara, emanaldietan baino eskuratzerik izango ez den orduerdiko maketa bat salgai jarriko delarik, autoreak berak irakurritako poemak biltzen dituena. Itsasoa ez delako neutrala. Eta ez dagoelako ur bareetan geratzerik. Olatua hartzen jakin behar. □

GERTUKO PLANOA, PLANO OROKORRA

Bukowskiren kasuan, beretzat literatura eta bizitza elkarrengandik oso hurbil bazeuden, errealitatetik gertu dauden liburuak ditugu segidan aipagai. Ur Apalategi Idirin idazlearen lehen nobela kasu: *Gauak eta hiriak*, aldi berean luma gaiztoz eta maitasunez idatzitako liburua, protagonista gazteak dituena, baina gure inguruetako literaturetan adoleszente berankorre k idatzitako *bloof*-etatik urrun. Gazteen arteko harremanak eta hauen bilakaera azaltzean, gorroto, maitasun, inbiria eta desio kontrajatarriek osaturiko istorioa ongi amaraundurik ego-

teaz gain, hainbat erreflesio jasotzen dira, ez ironiatik erabat aske, baina beti pertsonaia guztiekiko samurtasuna gailenduz.

Bizitzaren gertuko plano a bada *Gauak eta hiriak* nobelak ematen diguna, kronikaren arloan koka genitzakeen liburuek plano orokorrago eta objetiboago bat eskaintzen dute. Kronikaren hau, ez zen, duela gutxira arte, euskal literaturak gehiegi jorratutako bidea. Azken aldi honetan ordea, agertzen ari dira, banaka-banaka, hango eta hemengo lurraldeak ezagutu eta bertan bizitutakoak papereratzten dituzten hainbat lan, edozein irakurlerentzat atsegin direnak. Horren adibide dugu Iñigo Aranbarriren *Zapata-renoihana* liburua, autoreak Chiapas aldera eginiko bidaiaren fruitua, Mexikon bizi izandakoak bilduz, idazle eta kazetari bezala, baina Aranbarrik bere duen poesiari uko egin gabe, ikuspuntu hirukoitz horrek dituen kontraesan guztiekin. Idazleak berak aitortu zuenez, kontraesanik gabeko kronikak ez baitu deus balio.

Ulergaitza da nola egon den euskarazko kronikaren jenero a hain baztertua hainbeste denboraz, hain asimilagarria izaki liburu hauen irakurketa. Joan den urtean plazaratutako *Suena Belfasten* liburuaren arrakasta da horren lekuko. Ildo honen harian kokatu beharko genuke Jon Arretxe idazlea ere, dagoeneko irakurle fidel kopuru handi samarra duena, bidaiari bezain komunikatzaile fina, *Tuparen seme-alabak*, bere azken eleberriak izan duen harrera ona lekuko. □

IKUSKIZUNAK

IMANOL AGIRRE

ELIZA ROCK-DEABRUTOKI BILAKATU ZEN

Aspaldian izan nuen ametsa. Elizak ikuskizunentzako leku bilakatu ziren. Akustika ezin hobea, zutaberik gabeko espazio miresgarria, herriko kokapenik hoberena... Elizak areto apar-

tak dira eta garai batean horietaz baliatu ginen. 70eko hamarkadarekin oroitzen naiz. Zentsura eta errepresio gordinaren sasoietan hainbat elizatan aurkitu genuen babesleku. Euskal musika berriaren hasiera haiek kristauen Jainkoaren begipean eman ziren. Baina nork espero zuen bigarren milurtearen atarian elizak otoizlekuari muzin egitea eta rockaren deabrukeriari altarea lagatzea. La Merced birjinaren etxea eraberritu eta Bilborock bataiatu dute. Azken aldiotan Euskal Herrian zabaldu den aretorik harrigarrienetako bat.

Ekimena erakunde publiko baten eskutik dator. Alabaina, Bilboko Udalak ez zuen oso iragan gogoangarririk. Liburuak eta erretzea eta Gaztetxea bortizki ixtea aurki ditzakegu bere kultur *curriculumean* eta hauek ziren, besteak beste, aginkeria luze baten adierazleak. Gaur, berriz, zur eta lur utzi gaituzte eliza horren berregitearekin. Ez du Gaztetxearen lekua beteko, kudeaketa publikoa eta kudeaketa autonomoa antolaketaren bi muturretan kokatzen baitira, baina, talde askori emango diote jotzeko edota antzetzeko aukera.

Estreinaldia esanguratsua izan da. Hiriko rock talde zenbaitek CD bat grabatu dute zuzen-zuzenean kanta ezagun batzuen moldaketak bilduz. Hasiera ezin hobea zirudien arren kudeaketa publiko delako horrek behaztopo egin du estraineko. *Escupe al alcalde (Txistua bota alkateari)* Cicatrizen kanta ezagunak Johnny Control taldearen eskutik lehenengo penitentzia ekarri du. Ez dute horrenbeste onartu eta aldatu behar izango dute. Badirudi *Mucha policia poca diversión (Polizia lar dibertsio gutxi)* izango dela ordezkoa. Dena ez daiteke zeruko hodeiak bezain gozoa izan. Espero dezagun zentsura ez nagusitzea horren itxura ederra duen egitasmoan.

Bilborock izan daiteke aitzindari euskal aretoen mugidan. Entsaio-gelak, jotzeko baldintza tekniko guztiak eta gainera, dokumentazio-gune interesgarri bat. Pablo Cabeza kazetariak prestatu duen lan informatikoa ez da ahuntzaren gauerdiko ez-tula. Euskal Herriko musikaren historiak ez du erreferentzia askorik eta Bilborock-ek eskaintzen diguna kontuan hartzekoa izango da. Dena den, ezinbesteko ikusten dugu euskaldun musikaren hutsune nabariak betetzea.

Bilborøk, Kafe Antzokia, La Fundicion, Palladium... azken bolada honetan Bilbo ikuskizunentzako paradisia dugu. Eki-men ezberdinen kemenari esker zirkuitu alternatiboek badute non plazaratu eta honek hiriar berezko nortasuna eman dio. Euskal Hiriar herdoilaren tristezia barik, eman berriko pintura-usaina dario.□

LA FUNDICION DANTZAN ARI

Aurreko udazkenean zabaldu ziren La Fundicion areto berriaren ateak. Espazio ttipia da (175 jezarleku) baina arras egokia formato txikiko ikuskizunentzat. Dantza garaikidea dute programazioaren ardatz (Hau dela eta, dirulaguntza publiko bakarra jasotzen dute) eta honez gain, antzerkia, musika, opera, ume-ikuskariak, bideoaldiak, ikastaroak, erakusketak... plazaratzen dituzte. Areto berriaren kokapenak zer esana ematen du, ezkerraldean Guggenheimi eta eskumaldean Euskalduna Jauregiari begira baitago. Bi erraldioen artean, itsasadarra erdian izanik, David txikia. Erraldoiak amaitzeke, La Fundicion zazpi hilabeteko martxan.

Bilboko geroari aurre eginez areto honek duen egitarauari ezinbesteko deritzogu. Hiri baten kulturgintzan ikuslego urriak izan behar du bere lekua eta zazpi hilabeteren buruan areto honen kudeatzaileak baikor daude. Leku-aldaketa gainditu ostean ikuslego iraunkorra berriro eratu dute.

Damian Muñoz, euskal koreografo berrien erakusketa... dantza esparruan eta Karraka, Gorakada, Kukubiltxo, Basauriko Eskola... antzerki arloan izan dira euskal islada programazioan, baina honez gainera, Parisek, Bartzelonak, Madrilek eta Galiziak, besteak beste, izan dute ordezkariak La Fundicion-eko eszenatokian. Ikuskizunak gertu-gertutik sentitzeko espazio honek erakunde publikoen laguntza gehiago mereziko luke. Baina ibaiatz bestaldera joan dira gure sosak.□

ANTZOKIAN KAFA GERO ETA ARROTZAGOA

«Asmo ederrak maldan behera amildu dira» zioen Oñatiko kantagileak. Ez dakigu kanta hau Kafe Antzokiko bafletatik entzun denentz baina Bilboko euskal gunea eratzeko sortua zen antzokiaren egoera deskribatzeko esaldirik biribilena iruditzen zaigu. Erdarak euskarari zegokion espazioa bereganatu duela antzematen dugu.

Lan-arazoez gain (100 lanpostu agindu zuten, benetan 25 bat sortu eta estraineko urtean 22 kaleratu), ikuskizunak gero eta arrotzagoak dira. Urte honen hasierako lau hilabetetan % 40a baino ez da euskaraz programatu. Musikari dagokionez (hauze baita Antzokiko ikuskizunen ardatza), % 30a baino ez. Beraz, dagoeneko erdara nagusitu da oholtzaren gainean. Bezeroen giroari buruzko azterketa orriotan dudan idazkideari, Kike Amonarrizi, utziko nioke. Dena dela, alde zurretik suma dezakegu ostiraletan eta larunbatetan giro erabat erdalduna bizitu dela.

Kafe Antzokia Euskal Herriko eta Espainiako musika-gelarik garrantzitsuenetako bat da, biran dauden nazioarteko musikagilerik hoberenak ikusteko aukera ematen baitu. Nils Lofgren, Bruce Springsteen-en eta Neil Young-en gitarrajolearen kontzertua honen adibiderik ederrena izan zen. Iparramerikar lagun apal honek apirilean eskaini zuen emanaldi akustikoa denbora luzez bihotzean gordeko dugun horietariko bat izango da. Musikari aparta leku liluragarri batean. Ahaztezina. □

PALLADIUM, NEW YORK-ETIK BILBORA

Palladium Live music & Dance Club-ek Kafe Antzokia ireki zen sasoi berberean zabaldu zituen ateak. New York-eko pub askok bezalaxe, eszenatoki txiki bat du eta bertan musika-emanaldi ugari plazaratzen dira. Izena, hain zuzen ere, 60ko hamarkadan etxeorratzen hiriburuan itzal handia izan zuen beltzen klub batena da. Palladium-ek, beraz, hiri-giro horretan murgildurik, musika alternatiboari espazioa eman nahi dio.

Apirilean, esaterako, emakumezko bi boskote izan dira: Asturiaseko Udershakers eta Leongo Best Tias. Gaurko balizko modernoak espainiarrek ingelesa hartu ote dute berbatzat? Palladium-en honela dirudi.

Eraz ikus daiteke musika-gela honen ikusmira ez dela euskal labela. Los Ronaldos, Corcobado edota Australian Blonde izan baitira apirileko izarrak. Eszenatokiaren neurri eskasak eta pub honek dituen zutabe anitzek lekuaren espazioa mugatzen dute. Hala ere, oztopo guztiez gain, ekimen honi esker ere Euskal Hiriaren gaua disdiratsua da. □

SOZIOLINGUISTIKA

KIKE AMONARRIZ

100

Zorionak *Jakin!*

Abesti bat aukeratuz gerotan «Meritua, meritua...» aukeratu beharko genuke. Ez da meritu txikia, hainbeste urtetan, horrelako kultur proiektu bati eutsi eta etorkizunari aurre egiteko borondatea eta ilusioa mantentzea.

Soziolinguistikaren kronikatxoak izan nahi luketen lerrootatik, *Jakin* aldizkariak euskalgintzari eta euskal soziolinguistikari urte hauetan guztietan eginiko ekarpena azpimarratu nahi nituzke.

Euskarazko pentsamenduaren akuilu, plaza, bilgune eta bozgorailu izan da *Jakin* urte hauetan guztietan. Nahikoa barkarti hasitako ibilbidean, bidelagun berriak ere sortu izan zaizkio; espezializatuagoak, hainbat erakundek bideratutako lanaren hedabideak... Batzuek irauin dute, beste batzuk sortu eta desagertu egin dira... *Jakin*-ek berriz lortu du denbora horretan bere lekua finkatu eta iraunaraztea.

Soziolinguistikari buruzko euskarazko materialak inon aurkitzea zaila zenean, *Jakin*-en bildu ziren alor honetako ekarpenik garrantzitsuenak. 1977. urtean «Euskal unibertsitateari» eskainitako alearekin aldizkariaren aro berria hasi zuenetik, aldizkariaren ale horietako batzuk euskal soziolinguistikaren historiarako testu saihestezinak bilakatu dira.

Soziolinguistikan interesatutako pertsonak altxor bat dute *Jakin*-en. Batzuk ahaztuxeak egongo direlakoan eta noizean behin berrirakurtzea merezi dutelakoan, alerik interesgarrienak zerrendatuko ditugu:

- Abertzaletasuna eta hizkuntza/irakaskuntza elebiduna (7)
- Elebitasunaren auzia ikastoletan (19/20)
- Euskararen zapalkuntza (24)
- Euskararen borroka (26/27)
- Normalizazioa/elebitasuna (32)
- Euskararen plangintzarako oinarriak (34)
- Euskararen soziolinguistika (42/43)
- Hizkuntza eta literatura (48)
- Euskara Nafarroan (56)
- Euskalduntze-alfabetatzeak bidegurutzean (59)
- Alderdi politikoen hizkuntz politika (62)
- Euskara batua eta euskalkiak (76)
- Prentsa lokala (69)
- Euskarazko entziklopediak (72)
- Kataluniako hizkuntz normalizazio legea (82)
- Bertsolaritza eta bertsozaletasuna (14/15, 44, 75 eta 87)
- Euskarazko prentsa (96)
- Euskarazko literatur argitaratzaileak (92)

Aurrera begira ordea, erronka latza du *Jakin*-ek. Euskal gizarteak eta euskal kulturak behar dute eztabaidarako, eta hausnarketarako gune bat. *Jakin*-ek eskaintzen du. Irakurlegoarengana iristea, bere eraginari eustea eta publiko berriak irabaztea lortu behar dugu proiektu honetan partaide garen guztiok. Ilusiorik ez zaigu falta.

Aurrera *Jakin*!□

EUSKARAZKO EREDUEN EZARPENA

Gero eta gehiago dira beren haurrak D ereduari matrikulatzen dituzten gurasoak, eta Euskal Herri osoan gero eta gutxiago berriaz, euskararik gabeko ereduari edo A ereduari matrikulatzen dituztenak. Gipuzkoan, 5 haur besterik ez omen da matrikulatu A ereduari, prentsan hizki handiz irakurri ahal izan dugunez.

Zonalde euskaldunetan «A» ereduari, ez legez, baizik eta gizar-tearen eraginez desagertuko da azkenean.

Irakaskuntzan gertatzen ari den bilakaera positibo honek ordea, errefortzu garrantzitsuak behar ditu, eskolatik kanpora. Euskalduntze-prozesuan irakaskuntza ezinbestekoa zaigu, baina ez nahikoa. Batez ere, jatorri erdalduneko haurrei dago-kienez.

Familia eta ingurune erdaldunetan bizi diren haur hauei, euskararekiko ukipen-uneak eta gune erakargarriak eskaini behar zaizkie ikastetxetik kanpo: etxean, irakurketa eta musike-tan, jolaslekuetan, zaintzaileen artean, eskolorduz kanpoko jardueretan, kultur eta solas-ekintzetan, festetan, etab.

Hori egin ezean, dagoeneko hainbat gazte-sektoretan gerta-tzen den bezala, haur horiek hizkuntzaren ezagupen pasibo al-tua lortuko dute, baina ez dira erabilpen aktiboetarako gai izango.

Dena dela, ezin da ahaztu euskalduntze-dinamika honek irakaslegoan birtziklaia sakona eskatzen duela, bai egungo es-kariari erantzun ahal izateko, eta baita etorkizunean ikaske-ta ertainetara euskal ereduari etorriko diren gazteei irakas-kuntza euskaraz eskaintzen jarraitu ahal izateko.□

EUSKALDUNEN MIKROFONOEKIKO ALERGIA

Adiskide batek, Ortega y Gasset idazleak, Zubiaurre anaiek 1920. urtean Buenos Airesen zabaldu zuten pintura-erakus-ketaren inguruan idatzitako «Los hermanos Zubiaurre» artikulua eskuratu berri dit. Artikulua honela hasten da:

Los hermanos Zubiaurre son vascos, sordomudos y pintores. Esto quiere decir que hay en ellos tres potencias de mutismo. Ser vasco es, sin más, una renuncia nativa a la expresión verbal. El misterioso pueblo vascongado posee un idioma elemental que apenas sirve para nombrar las cosas materiales, y es por completo inepto para expresar la fluencia fugitiva de la vida interior.

Joxe Azurmendik *Euskaldunak eta espainolak* liburuan horren ongi azaltzen duen euskaldun motzaren mitoa aurki genezake berriro ere, paternalismoa, ezjakintasuna eta maila batean «harrokeria» nahasten dituen paragrafo honetan.

Izan ere, euskaldunak erdi mutuak izan gara eta gara askorentzat. Haur euskaldun bati erdaraz zuzendu eta honek erantzunik ez duela ematen ikusterakoan, erdaldunen erantzun tipikoa ez da «¿no me entiende?», baizik eta «Qué niña más callada!». Askori burutik pasa ere ez zaiolako egiten erdaraz ez dakiten pertsonak egon daitezkeenik. Jende horrentzat beraz, «jende isila» eta «motzaren» topikoak indarrean dirau.

Gaia, ematen duena baino sakonagoa da. Esate baterako, neronek Tolosako Iñauterietan sumatutakoa aipatu nahi nizeke. Tolosa, nahikoa herri euskalduna izan arren, Iñauteriak iritsi eta erabat erdalduntzen da. Erdal giroa nagusitu egiten da gure kaleetan. Azken urte hauetan ikusitakoaz bi konstatzio:

- Euskaldunek alergja berezia izan diete mikrofonoai, eta oso emanak izan dira ordea, inolako letra edo abestirik ez duten euskal koreografia eta dantzetara (salbuespen gutxi batzuk izan ezik).

- Mikroi alergiarik izan ez dieten euskaldunek berriz, itxuraldaketa misterioitsu bat jasan ohi dute mikroa beren eskuetara iritsi orduko eta erdaldun peto-peto bilakatu ohi dira edo euskararen erabilpen sinbolikoetara mugatu.

Azken urte hauetan hobetzen ari den egoera honen esplikaziorako euskararen historia soziolinguistikora jo beharko genuke. Izan ere, euskara hizkuntza pribatua izan da: etxe edo talde barruko erabilpenetara mugatutakoa. Inguruko erdarak

berriz, pribatuak izateaz gain, publikoak dira (beraiek izan dira hizkuntza publiko bakarrak); erreferentzia sozial eta kultural aberatsez hornituak, gainera. Eta beraz:

- Euskaldunoi euskara publikoan erabiltzeko ohitura falta izan zaigu.

- Jendaurrean erabiltzeko moduko erreferentzia sozial eta kultural amankomunak falta izan zaizkigu.

Txistegintzan hasi ginenean ere antzeko egoera topatu genuen. Euskaraz bazegoen umore tradizio zabal bat baina nahikoa mugatua landutako esparruei zegokienez eta sarri entzun behar izan genuen honako esaldi hau: «Eske txisteek euskaraz ez dute graziarik».

Komunitate gisa, jendurreko jardunetan euskaraz egiteko ohitura falta dugu euskaldunok, oraindik ere. Kosta egiten zaigu. Mendeetako isiltasuna gure memoria kolektiboan itsatsita daukagu.

Horregatik, pozgarria egin zitzaidan, Euskara Elkarteetako gazte-taldeek Iurretan burututako topaketetan jorratutako gaietako bat horixe izatea: «Jendaurrean nola hitz egin». Beste bat, «ligatzeko teknikak» izan zen. Bagoaz aurrera.□

TOLOSA HIRIBIDEA, 103-1. C
TEL. (943) 21 80 92
FAX (943) 21 82 07
20009 DONOSTIA

